ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 квітня 2026 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ
XVIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 квітня 2026 року

Львів
2026

УДК 005
ББК 94.3(0)

Актуальні питання розвитку науки та освіти: матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 квітня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. – 100 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються актуальні питання розвитку науки та освіти становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

Львівський науковий форум, 2026

ЗМІСТ

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ 6

Ковалевська Д., Бодирев Д. КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ БАЛІСТИКИ ... 6

Лавріненко А.Ю., Зміївський Г.А. РОЛЬ FPV-ДРОНІВ У СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЯХ ТА ЗМІНІ ТАКТИКИ ПІДРОЗДІЛІВ 10

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ 14

Пивоварчук Т.С. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 14

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 16

Волошин Б.П., Західна О.Р. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 16

Крикун О.О., Єршова Х.В. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА 19

Миросліп Д.В. СТАТИСТИЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 22

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 24

Крисак І.А. ENGLISH4YOU: ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ДЛЯ ЩОДЕННОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ 24

Мамиченко С.А. ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО 27

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ……..……..29

Карпишин Н., Лях С. ВПЛИВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ……29

ТЕХНІЧНІ НАУКИ..... 31

Павлов О.О., Васильєв В.Є. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ НА ТЯГУ ПОЇЗДІВ В ЗАЛІЗОРУДНИХ КАР'ЄРАХ 31

Франков О.С. ОСОБЛИВОСТІ МОНТАЖУ НИЗЬКОЧАСТОТНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ З'ЄДНУВАЧІВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ 34

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....39

Нікітенко О.В. ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРСІВ ІТ-ПРОЄКТУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....39

Тимофєєв І.Р., Послайко Н.І. ПРО ОДИН ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАПАСІВ.....43

Шевчук Л.В., Заєць Ю.О., Шевчук А.В. МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА ЯК ФУНДАМЕНТ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....47

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ.....50

Мирослів Д.В. ТЕНІС ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....50

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.....52

Іванченко М.Ю. КОНЦЕПЦІЯ ПОЛЬОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЯК СПОСІБ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ.....52

Козирська Б.Р. РОЛЬ СЛОВНИКІВ У ПІДВИЩЕННІ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЦЯ.....54

ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....57

Вересюк О.В. СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....57

Громов Д.Д. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....60

Гук К.В. ПРАВОВІ ОСНОВИ Й ПРОБЛЕМИ В ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ.....63

Зільберт В.С. МЕДІАЦІЯ У СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....67

Казанчук Д.В. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ.....70

Ковалевська Д.О. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....72

Кулинич Х.П. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ І ПРОЕКТОМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (КОДЕКСУ ПРАВА ПРИВАТНОГО).....75

Лисиця Є.О. ПОНЯТТЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ЙОГО ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....81

Мельник Н.В. ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДИТИНИ НА АЛІМЕНТИ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПЛАТНИКА (ПОЛОН, ЗНИКНЕННЯ БЕЗВІСТИ).....84

Панчук О.О. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ СПРАВ ЗА ПОЗОВАМИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ДО ФІЗИЧНИХ ЧИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ПРИСКОРЕНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....88

Салій М.Д., Підвальний М.В., Надточий О.А., Тімошин А.С. ПРОТОТИП СИСТЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ШАХРАЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ НА ОСНОВІ ЛОГІСТИЧНОЇ РЕГРЕСІЇ.....92

Твердохліб В. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ В ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ.....95

Чмут К.М. ПРИРОДНА ТА ШТУЧНА ЛАТЕНТНІСТЬ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК.....98

ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Дар'я Ковалевська
курсант н.г. ДР-245
ФПФ ОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Дмитро Бодирев
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ БАЛІСТИКИ

Пострілом називається викидання кулі (гранати) з каналу ствола зброї енергією газів, що утворюються при згорянні порохового заряду. При пострілі зі стрілецької зброї відбуваються наступні явища. Від удару бойка по капсулю бойового патрона, досланого до патронник, вибухає ударна суміш капсуля й утворює полум'я, що через затравочні отвори в дні гільзи проникає до порохового заряду й запалює його. При згорянні порохового (бойового) заряду утворюється велика кількість сильно нагрітих газів, які створюють у каналі ствола високий тиск діючий на дно кулі, дно й стінки гільзи, а також на стінки ствола й затвор. У результаті тиску газів на дно кулі вона зрушується з місця й врізається в нарізи; обертаючись по них, рухаючись по каналу ствола з постійно зростаючою швидкістю й викидається назовні по напрямку вісі каналу ствола. Тиск газів на дно гільзи викликає рух зброї (ствола) назад. Від тиску газів на стінки гільзи й ствола відбувається їхнє розширення (пружна деформація), гільза щільно притискається до патронника, перешкоджаючи прориву порохових газів убік затвора. Одночасно при пострілі виникає коливальний рух (вібрація) ствола й відбувається його нагрів. Розпечені гази й частки незгорілого пороху, що рухаються із каналу ствола слідом за кулею при зустрічі з повітрям утворюють полум'я й ударну хвилю; остання є джерелом звуку при пострілі. [1]

Порох продовжує горіти, відповідно кількість газів (об'єм і тиск) в каналі ствола збільшується. Найбільшої величини 2880 кгс/см2 тиск газів досягає, коли куля пройде 4-6 см шляху. До моменту вильоту кулі з каналу ствола тиск дорівнює 300-900 кгс\см2 .

Однак швидкість руху кулі в каналі ствола зростає, оскільки гази, хоча і менше, продовжують на неї тиснути. Куля рухається по каналу ствола з безперервно зростаючою швидкістю і викидається назовні в напрямі осі каналу ствола. Розжарені гази, що витікають з каналу ствола услід за кулею, при зустрічі з повітрям утворюють полум'я й ударну хвилю, яка є джерелом звуку при пострілі. Порохові гази при вильоті кулі з каналу ствола впливають на неї на відстані 10-15 см.

Попередній період – від початку горіння порохового заряду до повного врізання кулі в нарізи ствола. У стволі створюється тиск газів, необхідний для того, щоб зрушити кулю

з місця і перебороти опір її оболонки при врізанні в нарізи ствола. Це тиск форсування 250-500 кг/см2 .

Перший (основний) період – від початку руху кулі до моменту повного згоряння порохового заряду. Максимальний тиск газів 2800 кг/см2 . створюється при проходженні кулею 4 – 6 см шляху.

Другий період – від повного згоряння порохового заряду до вильоту кулі з каналу ствола (у пістолета Макарова цей період відсутній тому, що повного згоряння порохового заряду до моменту вильоту кулі з каналу не відбувається).

Третій період (післядії газів) – від вильоту кулі з каналу ствола до моменту припинення дії порохових газів на кулю. Найбільшу швидкість куля досягає наприкінці четвертого періоду на віддаленні 5 – 10 см від дульного зрізу ствола.

Після проходження дульного зрізу зброї куля має дулову швидкість Vд наприкінці післядії – максимальну Vм.

Початковою швидкістю кулі називається швидкість, з якою куля залишає канал ствола, тобто швидкість руху кулі біля точки вильоту. Початкова швидкість кулі – одна з найважливіших характеристик бойових властивостей зброї. Збільшення початкової швидкості збільшує дальність польоту кулі, її пробивну й убивчу дію, зменшує вплив зовнішніх умов на її політ. Величина початкової швидкості кулі залежить від довжини ствола, маси кулі, маси порохового заряду та інших чинників.

Куля вражає ціль силою свого удару. При стрільбі по живих цілях основне значення має убивчість кулі, тобто її вплив на живий організм. Сучасні кулі мають вбивчість на всіх дальностях стрільби. Пістолетна куля – до 500м. Основні фактори убивчої дії:

- кінетична енергія(залежить від ваги та швидкості кулі);
- бічна дія – руйнуються прилеглі до каналу тканини; - зупинна дія – враження життєво важливих органів призводить до миттєвої втрати здатності до опору;
- гідродинамічна дія – потраплянні в області, багаті рідиною викликає дію, подібну до дії розривних куль;

Пробивна дія – здатність до пробивання різних перепон. Важливе значення має при стрільбі по цілям, які знаходяться за легкими укриттями.

Політ кулі в повітрі При польоті кулі в повітрі на неї впливають дві сили:

- Сила тяжіння
- Сила опору повітря; Опір повітря польоту кулі викликається тим, що повітря являє собою пружну середу і тому на рух у цьому середовищі витрачається частина енергії кулі.

Сила опору повітря викликається трьома основними причинами:

- Тертя повітря;
- Утворення розрідженого простору, завихрень;
- Утворення балістичної хвилі (сильно ущільненого повітря)

Величина сили опору повітря залежить від швидкості польоту, форми і калібру кулі, а також від її поверхні і щільності повітря. Сила опору повітря зростає із збільшенням швидкості. Сила опору повітря і сила тяжіння зменшують швидкість польоту кулі, в результаті чого зменшується дальність стрільби. Але сила опору повітря прагнути перекинути кулю назад, тому що сила опору не спрямована строго уздовж осі кулі, а під

якимось кутом. Для забезпечення стійкості кулі при польоті їй надають швидко обертальний рух навколо своєї осі, для чого служать нарізи в каналі.

Зовнішня балістика – це наука, яка вивчає рух кулі (гранати) після припинення дії на неї порохових газів. Вилетівши з каналу ствола під дією порохових газів, куля рухається по інерції. Траєкторією називається крива лінія, описуємо центром тяжіння кулі в польоті. Куля під час польоту в повітрі піддається дії двох сил: силі тяжіння та силі опору повітря. Сила тяжіння примушує кулю поступово знижуватись, а сила опору повітря безперервно сповільнювати рух кулі і прагне перевернути її. В результаті дії цих сил швидкість політ кулі поступово зменшується , а її траєкторія представляє собою по формі нерівномірно зогнуту криву лінію.

Центр дульного зрізу ствола називають точкою вильоту, яка є початковою точкою траєкторії. Горизонтальна площина, що проходить через цю точку, має назву горизонт зброї. Лінія, що є продовженням осі каналу ствола наведеної зброї, іменується лінією підвищення. Вертикальна площина, що проходить через лінію підвищення, становить площину стрільби.

Лінія, що продовжує вісь каналу ствола у момент, коли куля залишає його, називається лінією кидання. Найвища точка траєкторії отримала назву вершини траєкторії, а найменша відстань від неї до горизонту зброї — висотою траєкторії. Частина від точки вильоту до вершини називається висхідною гілкою, тоді як відстань від вершини до точки падіння — спадною гілкою траєкторії. Точка, на яку наводиться зброя, або поза нею, називається точкою прицілювання. Відстань від точки вильоту до перехрестя траєкторії з лінією прицілювання іменується прицільною дальністю.

Найменша відстань від будь-якої точки траєкторії до лінії прицілювання називається перевищенням траєкторії над лінією прицілювання. Дальність прямого пострілу – це постріл, під час якого перевищення траєкторії не перевищує висоти цілі на всій протяжності прицільної дальності. У межах даної дальності можливо вразити ціль одним налаштуванням прицілу, прицілюючись під ціль.

На сучасному етапі в Україні для вогневої підготовки поліцейських активно використовуються традиційні стрільбища, де відпрацьовуються базові навички стрільби з різних положень та дистанцій. [2]

Перед початком стрільб ретельно оглядається територія стрільбища (тиру). У разі проведення стрільб на стрільбищі виставляється наглядач, наряд оточення та призначається старший наряду оточення. За необхідності призначаються показувачі мішеней, у яких керівник стрільб обов'язково перевіряє знання заходів безпеки та їх обов'язків, після чого старший наряду оточення та показувачі мішеней розводяться по місцях виконання обов'язків і перевіряється зв'язок з ними. [3]

Отже, під час польоту снаряда основними силами, що на нього діють, є гравітація, опір повітря та, якщо є, вітер. Гравітація створює прискорення вниз, змушуючи снаряд відхилятися від прямолінійного шляху. Опір, або сила повітря, сповільнює снаряд із силою, пропорційною квадрату його швидкості. Вітер також може впливати на траєкторію снаряда, відхиляючи його. Під час польоту гравітація, опір і вітер є основними чинниками, які впливають на зміну траєкторії снаряда і повинні враховуватися при її прогнозувані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бушев К. С. Сучасна зброя, 2000 – 316 с. 5. Глущенко, Вогнева підготовка. Навчальний посібник, Вінниця, 1998. С. 23 URL: file:///C:/Users/lenovo/Downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0.pdf

2. 2.Бодирєв Д.А. Особливості вогневої підготовки поліцейських на початкових етапах навчання. Д.А. Бодирєв, О.М. Лопаєва. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 черв. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 14-15 URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10467

3. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю: Наказ МВС України від 01.02.2016 р. № 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16/conv#Text

Лавріненко Арсеній Юрійович
здобувач бакалаврського рівня вищої освіти
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Зміївський Геннадій Анатолійович
викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Військово-юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ FPV-ДРОНІВ У СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЯХ ТА ЗМІНІ ТАКТИКИ ПІДРОЗДІЛІВ

Сучасні збройні конфлікти демонструють стрімку трансформацію засобів і способів ведення війни, що зумовлено активним впровадженням новітніх технологій. Одним із найбільш помітних інноваційних елементів на полі бою стали FPV-дрони, які суттєво вплинули на характер бойових дій, особливо на рівні тактичних підрозділів. Їх застосування змінило традиційні підходи до розвідки, ураження цілей, маневрування та взаємодії між підрозділами, що свідчить про формування нової парадигми ведення війни. Тому дослідження даної теми є досить актуальним.

Важливі аспекти розвитку та використання БПЛА висвітлювались такими ученими як В. Глотов, А. Гуніна, Ю. Телещук, Д. Кунертова, Д Дж. Вотлінг, Н. Рейнольдс, К. Томпсон.

Метою дослідження є визначення ролі FPV-дронів у сучасних бойових діях і аналіз тактики застосування FPV безпілотних авіаційних комплексів у контексті російсько-української війни.

FPV-дрони, керовані оператором у режимі реального часу через систему відеотрансляції, забезпечують високий рівень ситуаційної обізнаності та точності ураження. Завдяки відносно низькій вартості, простоті виробництва та можливості швидкої адаптації до різних бойових завдань, вони стали масовим інструментом на полі бою. Особливістю їх застосування є здатність діяти на малих висотах, обходити перешкоди та вражати цілі з високою точністю, що значно ускладнює їх виявлення та нейтралізацію традиційними засобами протиповітряної оборони.

За даними ще на той час віцепрем'єра-міністра України Михайла Федорова, лише на Авдіївському напрямку в період з 9 по 16 жовтня 2023 року із застосуванням безпілотних літальних апаратів було виявлено та самостійно уражено 428 одиниць техніки російських військ. Безпілотні системи продемонстрували високу ефективність у веденні оборонних дій. З їх використанням було знищено 101 артилерійську установку, 88 броньованих машин, 75

танків, 52 самохідні артилерійські установки, 77 вантажних автомобілів, 2 засоби протиповітряної оборони, 178 укріплених позицій, 13 складів боєприпасів, одну реактивну систему залпового вогню, а також ліквідовано 206 військовослужбовців противника [1; 2].

Використання FPV-дронів суттєво вплинуло на тактику підрозділів, насамперед у частині ведення розвідки та вогневого ураження. Це, у свою чергу, підвищує ефективність дій мобільних груп та зменшує потребу у залученні значних сил і засобів.

Тактика використання ударних FPV-дронів під час ведення бойових дій передбачає послідовність взаємопов'язаних етапів, що забезпечують їх ефективне та результативне застосування.

Перед безпосереднім використанням ударного FPV-дрона доцільно здійснити попередню розвідку місцевості із залученням інших безпілотних літальних апаратів, зокрема коптерного типу, або відповідних розвідувальних підрозділів. Це необхідно для точного встановлення місцезнаходження особового складу чи військової техніки противника, а також для подальшого аналізу потенційних цілей ураження з урахуванням їх рівня захищеності та ступеня вразливості [3].

Важливим етапом є організація належної координації та взаємодії з суміжними підрозділами, що діють у районі виконання бойового завдання. Така взаємодія спрямована на запобігання ураженню власних сил FPV-дроном, а також на забезпечення підтримки з повітря за потреби із використанням наявних засобів [3].

Подальший етап передбачає безпосереднє ураження визначеної цілі шляхом застосування боєприпасів, інтегрованих із FPV-дроном. Після цього здійснюється оцінка результативності виконаного удару та збір інформації щодо завданих противнику втрат і пошкоджень.

Під час використання ударних FPV-дронів на кожному етапі необхідно приділяти особливу увагу забезпеченню безпеки оператора та збереженню отриманої інформації. Досягнення цього забезпечується застосуванням технічних засобів, зокрема ретрансляторів і виносних антен, що дозволяють підвищити стабільність зв'язку та зменшити ризики втрати керування.

У бойових умовах типовий розрахунок ударного FPV-дрона, як правило, складається з оператора та його помічника. Оператор здійснює керування безпілотником за допомогою окулярів віртуальної реальності, зосереджуючись на точному наведенні дрона на ціль для її ураження.Водночас помічник, використовуючи спеціальний монітор, контролює переміщення безпілотного літального апарата та відстежує ключові параметри польоту. У разі дезорієнтації оператора він сприяє коригуванню напрямку руху, а також аналізує вплив погодних умов, зокрема силу та напрям вітру, рівень заряду акумуляторів і якість сигналу. Крім того, помічник здійснює спостереження за навколишнім середовищем і оцінює зміни тактичної обстановки, що дає змогу своєчасно виявляти противника в районі виконання завдання та вживати необхідних заходів для збереження життя та безпеки екіпажу [3].

Еволюція тактики використання FPV-дронів у російсько-українській війні демонструє наочний приклад швидкої адаптації технологічних рішень до мінливих умов сучасного збройного протистояння. Пройшовши трансформацію від імпровізованих засобів розвідки до високоточних ударних платформ, FPV-дрони стали невід'ємним елементом бойових дій.

Рішення України щодо створення у 2024 році окремого роду військ - Сил безпілотних систем - свідчить про стратегічне значення, яке держава надає розвитку та інтеграції безпілотних авіаційних комплексів, включаючи FPV-дрони, у національну оборонну доктрину [4].

У період 2024–2025 років спостерігається подальше підвищення операційної ефективності FPV-дронів порівняно з окремими традиційними засобами ураження в певних тактичних умовах. FPV, оснащені кумулятивними бойовими частинами, демонструють високий рівень результативності при ураженні броньованої техніки противника, особливо в умовах урбанізованого середовища або складного рельєфу місцевості, де їх маневреність і точність стають вирішальними перевагами [5].

Загалом станом на травень 2025 року FPV-дрони остаточно утвердилися як один із ключових елементів сучасної війни, істотно впливаючи на тактику ведення бойових дій і співвідношення сил на полі бою. Подальший розвиток технологій і вдосконалення тактики їх застосування, безперечно, визначатимуть характер майбутніх високої інтенсивності збройних конфліктів [5].

Водночас аналіз сучасних бойових дій свідчить, що вплив FPV-дронів не обмежується лише підвищенням ефективності розвідки та точності вогневого ураження, а має значно ширший характер, зокрема у контексті трансформації тактики дій підрозділів.

Передусім масове застосування FPV-дронів зумовило суттєве обмеження використання броньованої техніки на передньому краї. Висока ймовірність її ураження змушує підрозділи змінювати підходи до застосування танків і бойових машин піхоти, які дедалі частіше використовуються з закритих позицій, на значній відстані від лінії зіткнення або з максимально можливим використанням природних і штучних укриттів. У результаті спостерігається зміна ролі бронетехніки - від засобу прориву до переважно вогневої підтримки.

Суттєвих змін зазнала і система логістичного забезпечення. Постійна загроза ураження транспортних засобів FPV-дронами ускладнює підвезення боєприпасів, матеріально-технічних засобів, а також евакуацію поранених. Це зумовлює перехід до децентралізованих, розосереджених і прихованих способів логістики, зокрема використання малих транспортних груп, нічного часу доби та альтернативних маршрутів постачання.

Крім того, спостерігається стійка тенденція до розосередження підрозділів та переходу до дій у складі малих тактичних груп. Концентрація особового складу і техніки значно підвищує ризик їх швидкого виявлення та ураження, що змушує командирів відмовлятися від традиційних побудов і застосовувати більш гнучкі, децентралізовані моделі ведення бою.

Значно зросла роль інженерного обладнання позицій та засобів маскування. Активно впроваджуються антидронові сітки, заглиблені укриття, багаторівневі фортифікаційні споруди, що дозволяють знизити ефективність застосування FPV-дронів. Маскування набуває системного характеру та стає одним із ключових елементів виживання підрозділів.

Постійна загроза ураження з повітря формує нову поведінкову модель особового складу, яка передбачає обмеження пересування у світлий час доби, максимальне використання укриттів, скорочення часу перебування на відкритій місцевості та підвищення вимог до прихованості дій.

Важливим елементом сучасної тактики стає інтеграція засобів радіоелектронної боротьби на тактичному рівні. Підрозділи активно застосовують засоби РЕБ для придушення каналів управління FPV-дронами, що дозволяє знизити ефективність їх використання противником. У зв'язку з цим РЕБ фактично перетворюється на невід'ємну складову бойових порядків.

Зазначені фактори також зумовлюють зміну характеру наступальних і оборонних дій. Наступ ускладнюється необхідністю постійного протидронового прикриття, що уповільнює темпи просування та підвищує роль попереднього вогневого впливу і безпілотних засобів. Водночас оборона набуває більш гнучкого, адаптивного характеру з широким використанням безпілотних систем для контролю переднього краю та ураження противника.

Отже, масове застосування FPV-дронів призвело до комплексної трансформації тактики підрозділів, що проявляється у зміні підходів до застосування техніки, організації логістики, побудови бойових порядків і ведення бою загалом. Це свідчить про формування нової моделі бойових дій, у якій безпілотні системи відіграють визначальну роль. Отже, FPV-дрони стали одним із ключових факторів трансформації сучасних бойових дій, особливо на рівні малих підрозділів. Їх використання сприяє підвищенню точності та оперативності ураження, змінює тактику ведення бою та структуру підрозділів, а також формує нові виклики у сфері протидії безпілотним системам. У перспективі їх роль лише зростатиме, що потребує подальшого наукового осмислення та адаптації військової доктрини до нових умов ведення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Армія дронів» встановила абсолютний рекорд: Федоров про роль БПЛА під Авдіївкою URL: https://tsn.ua/ato/armiya-droniv-vstanovila-absolyutniy-rekord-fedorov-pro-rol-bpla-pid-avdiyivkoyu-2430862.html (дата звернення: 03.04.2026).

2. Армії дронів – рік: тисячі безпілотників, ударні роти БпЛА та розвиток українського виробництва. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/armiyi-droniv-rik-ponad-17-000-bezpilotnikiv-udarni-roti-bpla-ta-rozvitok-ukrayinskogo-virobnictva (дата звернення: 03.04.2026).

3. Худов Г. В. Аналіз тактико-технічних характеристик та тактики застосування існуючих ударних FPV-дронів. Г. В. Худов, І. А. Хижняк, І. Ю. Грідасов, У. Р. Збежховська, І. Ю. Юзова, Ю. С. Соломоненко, Т. М. Калімулін. Системи управління, навігації та зв'язку. 2024. Вип. 3. С. 70-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/suntz_2024_3_13 (дата звернення: 03.04.2026).

4. Sutton, H. I. Incredible Success Of Ukraine's Bayraktar TB2: The Ghost Of Snake Island. Naval News. 2022. URL: https://www.navalnews.com/naval-news/2022/05/surprising-success-of-ukraines-bayraktar-tb2-the-ghost-of-snake-island/

5. Тарасенко В. С. Еволюція тактики застосування FPV дронів у російсько-українській війні: від імпровізованих засобів до ключового елементу сучасного бою. Національні інтереси України. 2025. № 5(10). С. 390-400

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Пивоварчук Тарас Степанович,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Децентралізація місцевої публічної влади в Україні є однією з ключових реформ, спрямованих на посилення демократичних засад управління та підвищення ефективності функціонування місцевого самоврядування та державної виконавчої влади на регіональному рівні. Питання впровадження децентралізації – це питання визначення балансу влади, повноважень та підзвітності [1, с. 18]. Важливим у цьому аспекті має стати збереження результатів децентралізації публічної влади та продовження реформ в умовах повоєнної відбудови, а також врахування при подальшому проведенні реформи децентралізації публічної влади положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади та Європейської хартії місцевого самоврядування.

Одним із таких проєктів є проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (законопроєкт було прийнято у першому читанні, однак в подальшому знято з розгляду зважаючи на окремі недоліки, про які мова піде далі [2]). З одного боку, цей проєкт Закону передбачав: визначення політичної відповідальності керівників місцевих органів виконавчої влади перед органом місцевого самоврядування через висловлення ним недовіри, закріплення статусу голів та заступників голів місцевих державних адміністрацій як державних службовців, які призначаються виключно за результатами конкурсного відбору, створення з цією метою постійно діючого колегіального органу, закріплення максимального строку перебування голови місцевого самоврядування на посаді, збереження за місцевими державними адміністраціями лише нагляду за законністю актів органів місцевого самоврядування, прийнятих в межах власних та делегованих повноважень. Основним недоліком законопроєкту є нечітке розмежування повноважень між обласним та районним місцевими державними адміністраціями, між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, нечітке розмежування власних та делегованих повноважень. Останнє була визначене як основна проблема у Рекомендації 348(2013)5, в останньому Моніторинговому звіті Конгресу

щодо України, а також у Висновку Комітету Міністрів Ради Європи щодо проєкту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні», схвалений 21 лютого 2024 року. В цих документах було запропоновано уточнити розподіл функцій та повноважень між різними рівнями влади та усунути дублювання, крім того, забезпечити комплексну і стабільну систему відповідних консультацій з органами місцевого самоврядування та їхніми асоціаціями. Визначено, що дублювання функцій та повноважень може стати загрозою для місцевої автономії, оскільки вищі органи влади зазвичай мають більше фінансових, організаційних та людських ресурсів. На практиці ці державні органи можуть прагнути взяти під контроль найпривабливіші повноваження держави, можливо, залишаючи тільки їх виконання (чи навіть лише найбільш незручну частину цього) органам місцевого самоврядування. Негативно оцінено й надмірно широке формулювання предмету нагляду місцевих державних адміністрацій за діяльністю органів місцевого самоврядування – предметом нагляду можуть бути індивідуальні акти, що містять ознаки прийняття органом місцевого самоврядування рішень не на підставі, не в межах повноважень або не у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України або містять ознаки будь-якої дискримінації окремої особи та/або групи осіб [3].

Отже, можемо констатувати, що хоча станом на сьогодні уже завершено децентралізацію публічної влади на рівні територіальних громад та районів, однак реформа стикається з низкою викликів, серед яких правова невизначеність, недосконаліть нормативно-правової бази та певний «відкат» реформи, викликаної умовами відсічі російського вторгнення та необхідністю здійснення заходів воєнного стану спеціально створеними органами військово-цивільного управління – військовими адміністраціями

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цабека А. В. Поняття децентралізації та зарубіжний досвід її імплементації. Правові горизонти. 2018. Випуск 8(21). С. 15-20. URL: https://old.legalhorizons.com.ua/web/uploads/pdf/Правові%20горизонти_Вип.%208(21)_15-20.pdf.

2. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації" та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні». Верховна Рада України – Законопроєкти. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293.

3. Висновок щодо проєкту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні», схвалений 21 лютого 2024 року. Комітет міністрів Ради Європи. URL: https://rm.coe.int/cegg-lex-2024-1-local-state-administrations-draft-law-4298-as-of-21-fe/1680aea85f.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Волошин Богдан Петрович
здобувач вищої освіти
BOHDAN.VOLOSHYN@lnu.edu.ua
Західна Оксана Романівна
канд. економічних наук, доцент
oksana.zakhidna@lnu.edu.ua
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах війни російської федерації проти України дуже сильно зростає роль державного бюджету як ключового інструменту забезпечення безпеки нашої країни, та підтримання обороноздатності . Тому одним із пріоритетних напрямів бюджетної політики є фінансування сектору оборони, що зумовлює необхідність аналізу сучасних тенденцій відповідних видатків.

Видатки на оборону є важливою складовою бюджетної системи та відображають пріоритети державної політики у відповідний період. В умовах кризових явищ спрямовуються насамперед на фінансування критично важливих функцій держави, серед яких оборона займає провідне місце [1].

До 2022 року фінансування оборонної сфери залишалося відносно стабільним. Водночас спостерігалося поступове зростання фінансування через тривалий конфлікт на сході України. Починаючи з 2022 року, бюджетна політика зазнала суттєвих змін. Повномасштабне вторгнення спричинило різке збільшення видатків на оборону як у абсолютному, так і у відносному вимірі. Їх частка перевищила 35%, а у 2023–2024 роках – понад 40%, що свідчить про домінування безпекового напряму у структурі бюджету [2].

Зростання витрат на оборону тягне за собою зміни і в перерозподілі видатків і визначенні пріоритетніших напрямків фінансування, в тому числі – оборонній сфері. З іншого боку це несе додатковий обтяжуючий характер на бюджет. Це потребує збалансованого підходу в процесі управління фінансовими ресурсами у довгостроковій перспективі для забезпечення стійкості бюджетної системи.

Таким чином, сучасні тенденції видатків на оборону характеризуються їх стрімким зростанням, збільшенням частки у бюджеті та визначальною роллю у формуванні бюджетної політики в умовах війни. На рис.1 відображено динаміку змін видатків в сферу оборони впродовж 2020-2025 років.

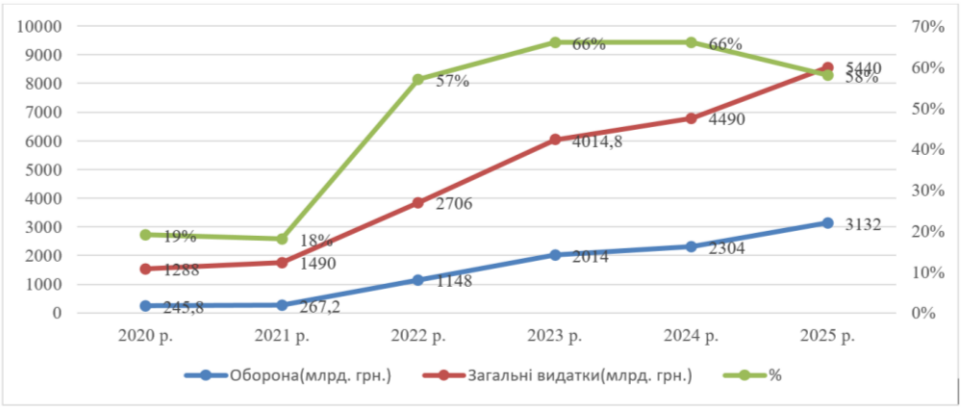

Рис.1. **Динаміка видатків державного бюджету України на оборону (2020-2025 рр.)**
Джерело : побудовано автором на основі [2-3].

Як видно з рис. 1, у 2020–2021 роках видатки залишалися відносно стабільними. Починаючи з 2022 року, спостерігається різке зростання як загального обсягу бюджету, так і оборонних витрат. Частка видатків на оборону перевищує 50% у 2023–2024 роках, що свідчить про зміну пріоритетів бюджетної політики. У 2025 році видатки на оборону становили 3,13 трлн грн або 34,5% ВВП, що більше порівняно з 2024 роком на 0,77 трлн грн. Детальніша структура фінансування наведена на рис. 2.

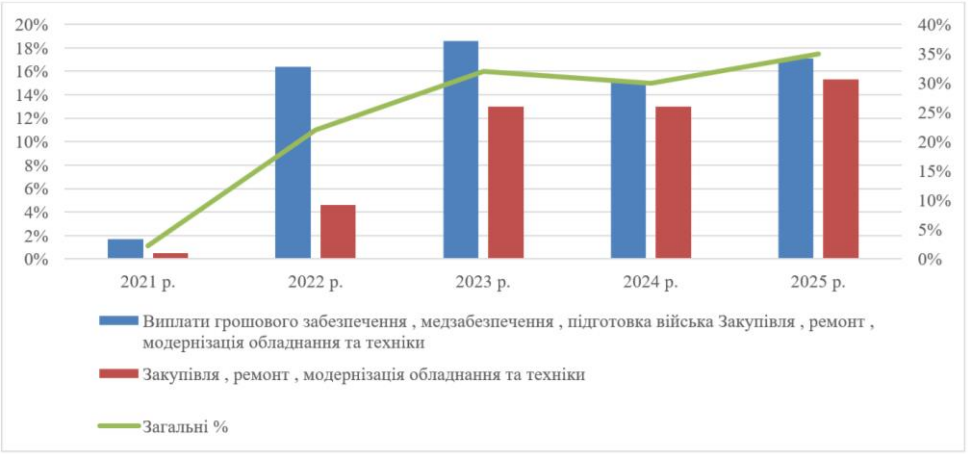

Рис.2 **Бюджетне фінансування оборони (загальний та спеціальний фонди) впродовж 2021-2025 рр. у % до ВВП**
Джерело : побудовано автором на основі [3]

Найбільшу частку оборонних видатків становлять виплати військовослужбовцям, підготовка військ та медичне забезпечення — 1,52 трлн грн або 17,1% ВВП. Фінансування закупівлі та модернізації озброєння становило 1,36 трлн грн або 15,3% ВВП, що більше порівняно з попередніми роками.

Водночас значна частина фінансування здійснюється через спеціальні фонди, включаючи міжнародну допомогу. Це свідчить про залежність бюджету від зовнішніх джерел фінансування.

Зростання оборонних видатків відбувається в умовах обмежених ресурсів, що призводить до скорочення фінансування інших сфер, зокрема соціальних програм і капітальних інвестицій. Крім того, збільшується дефіцит бюджету та боргове навантаження. Важливим аспектом є підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Зростання фінансування потребує посилення контролю, прозорості та раціонального розподілу ресурсів.

Отже, оборонні видатки відіграють ключову роль у структурі державного бюджету України в умовах війни. Їх зростання є об'єктивною необхідністю, однак супроводжується значними економічними викликами. У довгостроковій перспективі важливо забезпечити баланс між фінансуванням оборони та соціально-економічним розвитком, підвищити ефективність бюджетної політики та зміцнити фінансову стійкість держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство фінансів України. Бюджет України 2024: статистичні дані. URL: https://www.mof.gov.ua (Дата звернення: 5.04.2026).

2. Державна казначейська служба України. Звіт про виконання державного бюджету. URL: https://www.treasury.gov.ua (Дата звернення: 5.04.2026).

3. LB.UA . Видатки бюджету : основні тренди й невирішені проблеми. URL :https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/720460_vidatki_byudzhetu_osnovni_trendi.html (Дата звернення : 05.04.2026 р.)

4. МінФін. Видатки держбюджету України(2025) URL : https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/

5. Ukr.Net . Майже 70% держбюджету України - це видатки на оборону. URL : https://www.ukr.net/news/details/economics/114716249.html

Крикун Ольга Олександрівна
кандидат економічних наук, доцент
Єршова Христина Віталіївна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У сучасному світі система вищої освіти функціонує в умовах динамічних глобалізаційних змін, що охоплюють економічну, технологічну та соціокультурну сфери. Для України ці процеси є особливо значущими, оскільки поєднуються з курсом на європейську інтеграцію та необхідністю реформування національної освітньої системи. За таких умов міжнародне співробітництво набуває ролі не лише допоміжного чинника, а одного з визначальних механізмів модернізації вищої освіти, підвищення її якості та конкурентоспроможності.

Актуальність дослідження стратегічних орієнтирів розвитку вищої освіти зумовлена наявністю низки системних проблем. Зокрема, спостерігається обмеженість фінансового забезпечення закладів вищої освіти, зростає тенденція освітньої та наукової міграції, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу, а також існує розрив між змістом освітніх програм і потребами сучасного ринку праці. Крім того, недостатній рівень інтеграції до міжнародного академічного середовища та повільні темпи цифрової трансформації стримують розвиток освітньої галузі [1].

У контексті подолання зазначених викликів ключовим напрямом виступає інтернаціоналізація вищої освіти. Вона охоплює системне впровадження міжнародного компонента в освітній і науковий процеси, що передбачає створення спільних освітніх програм, розвиток подвійних дипломів, розширення участі іноземних студентів і викладачів у діяльності українських університетів. Важливим елементом є також поширення практики викладання іноземними мовами, що підвищує відкритість освітнього середовища та сприяє інтеграції у світовий освітній простір.

Суттєву роль у розвитку міжнародного співробітництва відіграє академічна мобільність, яка забезпечує обмін знаннями, досвідом і науковими підходами. Участь у міжнародних програмах сприяє формуванню професійних і міжкультурних компетентностей, розширює можливості для самореалізації здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників. Водночас ефективність академічної мобільності значною мірою залежить від наявності прозорих механізмів визнання результатів навчання, а також від інституційної підтримки таких ініціатив.

Важливим стратегічним орієнтиром є адаптація національної системи вищої освіти до європейських стандартів. Йдеться про узгодження освітніх структур, впровадження сучасних підходів до оцінювання якості освіти, орієнтацію на результати навчання та розвиток компетентнісної моделі підготовки фахівців. Гармонізація із європейськими практиками сприяє підвищенню прозорості освітніх процесів і довіри до українських дипломів на міжнародному рівні [2].

Окремого значення набуває цифрова трансформація вищої освіти, яка виступає одним із ключових факторів її оновлення. Використання цифрових технологій дозволяє модернізувати освітній процес, забезпечити доступність навчання та впроваджувати інноваційні педагогічні підходи. Онлайн-освіта, дистанційні курси та інтерактивні платформи відкривають нові можливості для міжнародної взаємодії, зокрема шляхом участі у спільних освітніх ініціативах і проєктах. Водночас важливою умовою ефективної цифровізації є розвиток цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу [2].

Не менш важливим аспектом є активізація міжнародного наукового співробітництва. Залучення до глобальних дослідницьких мереж, участь у міжнародних грантових програмах, підготовка спільних наукових публікацій сприяють підвищенню якості наукових досліджень та зміцненню позицій українських університетів у світових рейтингах. Розвиток наукової співпраці також створює передумови для інноваційного розвитку економіки та підвищення рівня науково-технологічного потенціалу держави.

З метою забезпечення сталого розвитку вищої освіти в умовах міжнародного співробітництва доцільно реалізувати комплекс стратегічних заходів (рисунок 1).

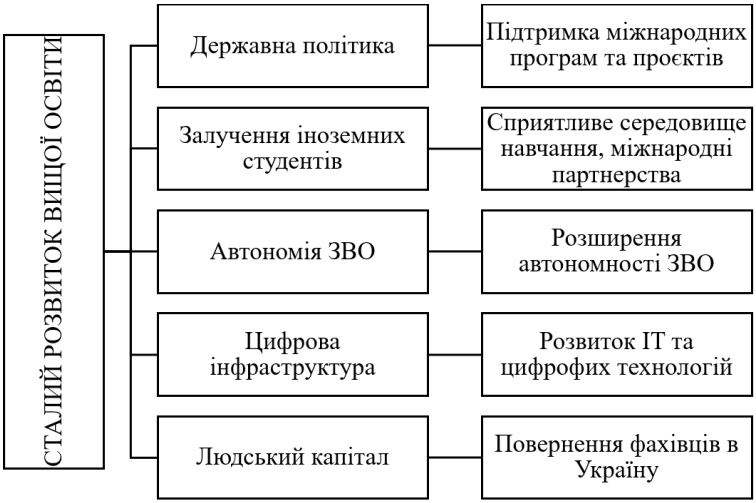

Рисунок 1. **Стратегічні заходи розвитку вищої освіти України в умовах міжнародного співробітництва**

Авторська розробка

Отже, стратегічні орієнтири розвитку вищої освіти України визначаються потребою її глибокої інтеграції до міжнародного освітнього та наукового простору. Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню інноваційного потенціалу держави та забезпеченню її ефективного розвитку в умовах глобальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гринюк С. П., Зайцева І. В. Міжнародне співробітництво закладів вищої освіти як складник інтеграції України в Європейський простір вищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. С. 50–56.
2. Ткаченко У. Міжнародне співробітництво України в галузі вищої освіти. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2019. № 4. С. 395–405.

Мирослiп Дар'я Валентинівна,
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,
Науковий керівник: ***Кулинич Роман Омелянович,***
Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова,

СТАТИСТИЧНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Статистичне спостереження є початковим і визначальним етапом будь-якого статистичного дослідження, оскільки саме на цьому етапі здійснюється збирання первинної інформації про масові явища і процеси. Отримані дані в подальшому підлягають обробці, систематизації та аналізу, що дозволяє зробити обґрунтовані висновки. У сфері правової статистики статистичне спостереження відіграє особливо важливу роль, оскільки забезпечує отримання інформації про стан злочинності, діяльність правоохоронних органів, судову практику та інші соціально-правові явища. Саме завдяки цьому створюється інформаційна база для прийняття управлінських рішень та вдосконалення правової політики держави.

Відповідно до п.26 ст.1 Закону України « Про офіційну статистику» статистичне спостереження - планомірний науково організований процес виробництва статистичної інформації щодо масових явищ і процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, демографічній, екологічній, культурній та інших сферах життя суспільства в Україні та її регіонах, з подальшим поширенням цієї статистичної інформації.

Це визначення підкреслює, що статистичне спостереження має науково організований характер і здійснюється за чітко визначеними правилами та принципами. Воно не є випадковим збором інформації, а передбачає системність, плановість і обґрунтованість усіх дій. Особливістю правової статистики є те, що об'єктом спостереження виступають складні соціально-правові явища, зокрема правопорушення, юридична відповідальність, діяльність органів правопорядку. Це зумовлює підвищені вимоги до точності, повноти та достовірності даних, а також до своєчасності їх отримання.

Статистичне спостереження складається з окремих елементів: проектування, підготовка, проведення спостереження та контроль одержаних даних. Кожен із цих етапів має важливе значення для забезпечення якості статистичної інформації. На стадії

проектування визначаються мета, завдання, об'єкт і одиниця спостереження, формується програма збору даних. Підготовчий етап передбачає створення необхідних організаційних і методичних умов: розроблення анкет, формулярів, інструкцій, а також підготовку осіб, які здійснюватимуть спостереження. Проведення спостереження полягає у безпосередньому зборі інформації відповідно до затвердженої програми, де особливо важливо забезпечити точність і правильність фіксації даних. Завершальним етапом є контроль, який включає перевірку повноти, достовірності та логічної узгодженості отриманої інформації з метою виявлення та усунення можливих помилок.

Статистичні дані можна одержати різними шляхами і способами. Залежно від організації статистичного спостереження розрізняють дві основні форми:

1) звітність;
2) спеціально організоване статистичне спостереження.

Звітність є найбільш поширеною формою статистичного спостереження, оскільки забезпечує систематичне отримання інформації від підприємств, установ і організацій у встановлені строки. Вона має обов'язковий характер і регламентується нормативно-правовими актами. Спеціально організоване статистичне спостереження проводиться з метою отримання більш детальної або специфічної інформації, яка не охоплюється звітністю, і включає переписи, обстеження та різні види опитувань.

Крім того, статистичне спостереження класифікується за часом реєстрації фактів (поточне, періодичне, одноразове), за ступенем охоплення (суцільне і несуцільне) та за способом отримання інформації (безпосереднє, документальне, опитування). У правовій статистиці найчастіше використовується документальний спосіб, оскільки основними джерелами інформації є офіційні документи, що забезпечують високий рівень достовірності даних.

Таким чином, статистичне спостереження є фундаментальним етапом статистичного дослідження, що забезпечує отримання первинної, науково обґрунтованої інформації про масові явища і процеси. Його значення полягає у створенні якісної інформаційної бази, необхідної для подальшого аналізу, узагальнення та формування об'єктивних висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про офіційну статистику : Закон України від 16.08.2022 № 2524-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text (дата звернення: 01.04.2026).
2. Голіна В. В. Правова статистика: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2008. 195 с.
3. Мормоза А. Т. Правова статистика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 536 с.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Крисак Іван Андрійович,
здобувач вищої освіти
факультету інформаційних і прикладних технологій
Науковий керівник: ***Василенко Валерія Юріївна***
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри
журналістики та соціальних комунікацій
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ENGLISH4YOU: ЦИФРОВИЙ КОНТЕНТ ДЛЯ ЩОДЕННОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Цифрова освіта сьогодні є одним із ключових та пріоритетних напрямів розвитку сучасного суспільства. Стрімке зростання технологій, доступ до інтернету та популярність мобільних пристроїв змінюють підходи до традиційного навчання. Користувачі дедалі частіше обирають онлайн-формати, які дозволяють здобувати знання у зручний час і в комфортному середовищі.

Особливої актуальності такий формат набуває для дорослих, які поєднують навчання з роботою та особистим життям. Водночас навіть за наявності значної кількості онлайн-ресурсів існує певна проблема: багато користувачів не доводять навчання до результату через відсутність системності, мотивації та персоналізованого підходу. Досить часто навчальні матеріали є надто загальними або не враховують індивідуальний рівень знань і цілі користувача.

У цьому контексті цифрова освіта потребує гнучких, адаптивних і персоналізованих рішень, які не лише надають доступ до знань, а й допомагають користувачам підтримувати мотивацію та досягати конкретних результатів у вивченні англійської мови [1, 2].

Одним із таких інноваційних підходів є використання месенджерів як освітньої платформи. Далі розглянемо онлайн-тренажер English4you, який може функціонувати через Telegram-канал і є прикладом ефективної реалізації принципів цифрової освіти у сфері вивчення англійської мови.

Метою English4you є не лише навчання англійської мови, а й формування культури безперервної освіти (lifelong learning) за допомогою цифрових інструментів. Проєкт спрямований на те, щоб зробити навчання: доступним у будь-який час; інтегрованим у повсякденне життя; простим і зрозумілим; регулярним і мотивуючим.

При розробленні цифрового контенту особливо важливим є не лише обсяг інформації, а й спосіб її подачі та якість контенту [1]. Платформа English4you використовує принципи мікронавчання (microlearning), що є одним із ключових трендів сучасної онлайн-освіти.

Мікронавчання передбачає подання навчального матеріалу у вигляді коротких, структурованих і логічно завершених блоків, орієнтованих на швидке засвоєння інформації та її практичне застосування [2]. Такий підхід дозволяє користувачам ефективно інтегрувати навчання у повсякденне життя, підтримувати концентрацію уваги та підвищувати рівень засвоєння матеріалу. Крім того, мікронавчання сприяє формуванню сталої мотивації, оскільки користувачі швидше бачать власний прогрес і результати навчання.

Цільова аудиторія проєкту – дорослі та зайняті люди, які є типовими представниками користувачів цифрової освіти. Вони активно користуються смартфонами та месенджерами, звикли до швидкого споживання інформації, цінують гнучкість і автономність, прагнуть практичних знань.

Саме для цієї категорії цифрова освіта відкриває нові можливості, дозволяючи навчатися без прив'язки до місця чи часу.

Використання Telegram як навчальної платформи є важливим елементом цифровізації освіти. Месенджери стають не лише засобом комунікації, а й повноцінним освітнім середовищем. До переваг такого формату належать: навчання у цифровому середовищі, відсутня потреба у складних платформах, миттєвий доступ до контенту, можливість інтерактивної взаємодії.

Ключовий меседж - навчання може відбуватися будь-коли, що повністю відповідає принципам цифрової освіти, де головну роль відіграє гнучкість і доступність.

У результаті дослідження було визначено та обґрунтовано доцільність використання таких елементів контенту для підвищення залученості аудиторії, а саме:

Мікроконтент включає використання коротких, структурованих повідомлень, орієнтованих на швидке сприйняття (30-60 секунд). Такою типовою формою може виступати лексична одиниця або граматична конструкція, приклад її використання та невелике практичне завдання. Зазначений прийом сприяє зниженню когнітивного навантаження та підвищує регулярність взаємодії користувачів із контентом.

Наприклад, користувачам запропоновано відпрацювати лексичну одиницю «deadline». Фраза: I will meet deadlines tomorrow. Пояснення: Deadline означає кінцевий термін виконання завдання або роботи. Часто використовується у навчанні та професійній діяльності.

Task: Choose the correct translation.

a) відпустка
b) крайній термін
c) зустріч

Інтерактивність передбачає впровадження інтерактивних елементів, зокрема мініт-тестів, завдань із вибором відповіді, вправ на переклад та використання реакцій (емодзі). Це забезпечує активну участь користувачів та покращує засвоєння матеріалу.

Task: Choose the correct option using emojis.

– I am busy.

– I am sad.
– I am happy.

Регулярність реалізується через впровадження регулярних рубрик із фіксованою структурою (наприклад, «Слово дня», «Фраза дня»). Систематичність публікацій у визначений час сприяє формуванню звички споживання контенту.

Візуалізація та мультимедійність. Використання різних форматів подання інформації, зокрема коротких відео з текстовим супроводом (субтитрами) та поясненням. Поєднання візуальних і текстових елементів підвищує ефективність сприйняття.

Практична спрямованість. Контент орієнтовано на типові життєві ситуації (професійна діяльність, подорожі, повсякденне спілкування). Наголос зроблено на використанні прикладних мовних конструкцій, що можуть бути безпосередньо застосовані користувачами.

Гейміфікація. Доцільно використовувати ігрові техніки, зокрема системи відстеження прогресу (наприклад, «день 1/30»), інформування про досягнення та впровадження змагальних елементів (челенджі, мовні батли). Це сприяє підвищенню мотивації та утриманню користувачів.

Персоналізація. Пости мають виглядати як повідомлення від людини, а не як підручник. Наведемо приклад поста, де відпрацьовується ідіома break the ice. Фраза: He told a joke to break the ice.

Приклад: At the beginning of the meeting, she asked a simple question to break the ice. Пояснення: Break the ice означає «розрядити обстановку», зробити перший крок у спілкуванні, щоб прибрати напруження.

Task: Choose the correct translation

a) зламати лід
b) почати розмову, розрядити обстановку
c) завершити розмову

Правильна відповідь: b) почати розмову, розрядити обстановку

Отже, у ході дослідження було розглянуто можливості онлайн-тренажера English4you як прикладу реалізації принципів цифрової освіти. Зокрема, проаналізовано використання месенджера як освітньої платформи та показано, як він поєднує навчання з повсякденним життям користувача. Таким чином, можна зробити висновок, що такий підхід є ефективним, оскільки забезпечує гнучкість, доступність і практичність навчання, відповідає сучасним освітнім потребам та формує нову культуру навчання – цифрову, безперервну та орієнтовану на користувача.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Северина Л., Здоровець О., Бєляєва О. Цифрова трансформація освіти. Педагогічні науки та освіта. Випуск XLIV. 2023. С. 76-83. URL: https:// znayshov.com/FR/27464/ Ped_nauk_XLIV_XLV-77-84.pdf (дата звернення 31.03.2026).

2. Цифрова трансформація освіти і науки. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki (дата звернення 30.05.2026).

Мамиченко Сергій Анатолійович
доктор філософії, доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

ТЕРМІНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО

Розвиток вищої освіти характеризується посиленою увагою до формування професійних компетентностей здобувачів освіти, які забезпечують їхню конкурентоспроможність на ринку праці та здатність ефективно діяти в умовах швидких суспільних змін. Традиційно акцент у підготовці фахівців робиться на формуванні практичних умінь і навичок, що є безперечно важливим складником професійної підготовки.

Не менш важливим аспектом є формування термінологічної компетентності як невід'ємної складової загальної професійної компетентності майбутнього фахівця.

Під поняттям термінологічної компетентності, за визначенням М. Гуць, І. Олійник та І. Ющук, розуміють складне інтегративне утворення особистості фахівця, яке поєднує знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні для ефективної професійної діяльності та комунікації [1, с. 6].

Розгортаючи це визначення, варто зазначити, по-перше, термінологічна компетентність не зводиться лише до механічного засвоєння спеціальних термінів, а передбачає глибоке розуміння їхнього змісту, функцій та доречності використання в конкретних професійних ситуаціях. Насамперед ідеться про здатність фахівця відповідати вимогам професії на рівні усталених норм, що передбачає володіння нормативною фаховою мовою, прийнятою у певній галузі знань. Це – правильне вживання термінів, дотримання мовленнєвих стандартів, точність формулювань, логічність викладу думок. У цьому контексті термінологічна компетентність виступає показником професійної культури спеціаліста.

По-друге, без здатності мобілізувати знання фахової термінології у процесі професійного спілкування неможливо забезпечити точність, однозначність і професійну коректність мовлення фахівця, що, у свою чергу, ускладнює процес обміну інформацією, знижує ефективність взаємодії та може призводити до викривлення змісту повідомлень. Відсутність належного рівня володіння термінологією обмежує здатність до повноцінного розуміння наукових текстів, ускладнює інтерпретацію професійної інформації та перешкоджає формуванню цілісного уявлення про зміст та структуру фахової діяльності. Це негативно впливає на якість усного й писемного мовлення, позбавляє його логічності, цілісності, послідовності, аргументованості.

По-третє, сучасний освітньо-професійний простір України характеризується значною кількістю грантових можливостей, що відкривають нові перспективи для академічної мобільності, наукових досліджень та професійного розвитку здобувачів вищої освіти та

науково-педагогічних працівників. Ефективне використання цих можливостей безпосередньо залежить від рівня сформованості термінологічної компетентності, адже підготовка грантових заявок, участь у міжнародних проєктах та академічній комунікації потребують чіткого володіння фаховим понятійно-категоріальним апаратом.

Недостатній рівень термінологічної компетентності ускладнює участь у наукових дискусіях, підготовку академічних текстів і здійснення дослідницької діяльності, обмежує здатність коректно представляти результати власних досліджень і знижує конкурентоспроможність фахівця в міжнародному освітньо-науковому середовищі. У цьому контексті формування термінологічної компетентності набуває особливої актуальності як необхідна умова успішної інтеграції у сучасний науковий простір.

Володіння фаховою термінологією закладається під час навчання у закладі вищої освіти, де відбувається системне засвоєння понятійно-категоріального апарату майбутньої професії. Саме в освітньому процесі здобувачі вищої освіти опановують значення, структуру та особливості функціонування термінів, вчаться правильно й доречно використовувати їх у навчальній, науковій та професійно орієнтованій діяльності.

За нашим практичним досвідом, цей процес є досить складним для здобувачів освіти, адже потребує одночасного розвитку когнітивних, мовленнєвих та аналітичних умінь, високого рівня концентрації, самостійності, мотивації. Усі учасники освітнього процесу, як здобувачі освіти, так і викладачі мають пам’ятати, що термінологічна компетентність формується поступово, через систематичне опрацювання навчальних матеріалів, виконання практичних завдань, написання академічних текстів, участь у наукових дискусіях тощо.

Отже, належний рівень володіння термінологічною компетентністю сприяє глибшому розумінню наукової інформації, підвищує якість підготовки академічних текстів, забезпечує ефективну участь у наукових дискусіях, сприяє розвитку професійної культури, зміцнює впевненість у власних знаннях, підвищує конкурентоспроможність фахівця як у національному, так і в міжнародному освітньо-науковому середовищі, що робить термінологічну компетентність невід’ємним елементом сучасної професійної підготовки фахівця XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуць М. В., Олійник І. Г., Ющук І. П. Українська мова у діловому спілкуванні : навчальний посібник. Київ : ТОВ «БІНОВАТО», 2005. 351 с.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Карпишин Наталія,
кандидат економічних наук, доцент
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна
Лях Софія,
магістрантка,
освітня програма «Міжнародні відносини
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ВПЛИВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Питання глобальної продовольчої безпеки сьогодні є одним з найважливіших для людства, оскільки від рівня забезпечення їжею залежить стабільність суспільств, розвиток держав і соціально-економічна безпека в світі.

У Порядку денному сталого розвитку до 2030 року ООН визначила ліквідацію голоду і досягнення продовольчої безпеки як пріоритетні завдання для всього людства. Для цього проголошено Міжнародне десятиліття дій з проблем харчування на 2016-2025 рр.

Продовольча безпека в світі порушується під впливом кількох взаємопов'язаних чинників. Перш за все, це збройні конфлікти, які безпосередньо руйнують виробничі потужності, логістику та інфраструктуру, підривають доступ до їжі та можливості сільського господарства відновлюватися після потрясінь.

Крім того, кліматичні зміни, включно з посухами, повенями та екстремальними погодними явищами (наприклад, Ель-Ніньйо), значно знижують врожайність та стійкість агросектору. Також, економічні потрясіння, інфляція та підвищення цін на продовольство також суттєво обмежують доступ до їжі для вразливих верств населення.

Згідно з Глобальним звітом про продовольчі кризи 2025 (Global Report on Food Crises – GRFC), у 2024 році близько 295,3 млн людей у 53 країнах зіткнулися з високим рівнем гострого дефіциту продовольства, що є найвищим показником за останні роки. Ця кількість зросла приблизно на 13,7 млн порівняно з 2023 роком, і значна частина цих кризових ситуацій була спричинена конфліктами, економічними шоками та кліматичними екстремумами. У низці країн ситуації з нестачею продовольства або катастрофічним рівнем голоду зафіксовано в Судані, Газі, Південному Судані, Ємені та Гаїті [1].

Крім того, за даними Всесвітньої продовольчої програми (WFP), станом на 2026 рік близько 318 млн людей у світі стикаються з критичним рівнем голоду, і ця цифра погіршилась через триваючі конфлікти, економічні потрясіння та наслідки зміни клімату [2].

За даними звітів ООН про стан продовольчої безпеки та харчування, близько 673 млн людей відчували голод у 2024 році, що складає приблизно 8,2 % населення світу. Особливо недоїдає населення більшості субрегіонів Африки та Західної Азії. Незважаючи на деяке зниження порівняно з попередніми роками, цей рівень все ще є високим, і ситуація може змінюватися під впливом глобальних потрясінь у 2025 році [3].

Найбільшу відповідальність за моніторинг та реагування на глобальні продовольчі кризи несуть міжнародні організації. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) координує збір даних про глобальні поставки та продовольчу нестабільність, підтримує політики сталого розвитку, а також проводить аналітику, яка дозволяє прогнозувати ризики продовольчої безпеки. Всесвітня продовольча програма (ВПП) є основним гуманітарним агентством ООН із надання продовольчої допомоги, що щорічно охоплює понад 100 млн осіб у понад 80 країнах світу. Крім того, організації як ЮНІСЕФ, ВООЗ, Світовий банк, МВФ, IFAD, CGIAR, ЄС та GAIN сприяють розвитку сільського господарства, підтримці харчування дітей, наданню технічної та фінансової допомоги найбільш вразливим регіонам.

Конфлікт, що триває в Україні з 2022 року, став одним із ключових чинників глобальної продовольчої нестабільності. Україна є одним із провідних експортерів зернових культур, тож війна суттєво вплинула на обсяги виробництва та світову торгівлю продовольством. Руйнування сільськогосподарської інфраструктури, логістичні ускладнення, блокади портів та підриви систем зрошення призвели до значного зниження виробництва і експорту зернових, що спричинило коливання світових цін та додаткові ризики для країн-імпортерів.

Усунення сучасних загроз продовольчій безпеці вимагає комплексного підходу. Це включає: усунення конфліктів та політичної нестабільності як основних драйверів нестачі продовольства; стабілізацію економік та підтримку соціальних систем, що захищають найбільш вразливі верстви; розвиток стійкого сільського господарства та адаптацію до зміни клімату; укріплення ланцюгів поставок та інфраструктури для ефективного розподілу продуктів; міжнародну координацію та фінансування, спрямовані на подолання глобальних криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Bank – Food Security Update – Brussels: EU, 2025. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/world-bank-food-security-update-16052025_en.

2. World Food Programme. A global food crisis. URL: https://www.wfp.org/global-hunger-crisis?utm_source=chatgpt.com

3. World Health Organization. Global hunger declines, but rises in Africa and western Asia: UN report: WHO, 2025. URL: https://www.who.int/news/item/28-07-2025-global-hunger-declines-but-rises-in-africa-and-western-asia-un-report?utm_source=chatgpt.com

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Павлов Олександр Олександрович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна
група ЕТ23120
Васильєв В'ячеслав Євгенійович
ст. викладач кафедри «Електрорухомий склад залізниць»
orcid 0000-0001-7551-2332

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ НА ТЯГУ ПОЇЗДІВ В ЗАЛІЗОРУДНИХ КАР'ЄРАХ

Основною особливістю розвитку гірської промисловості на доступну перспективу є орієнтація на відкритий спосіб розробки, що забезпечує найкращі економічні показники. В Україні відкритим способом добувається більш 60% вугілля і 91% залізних руд. Розвиток відкритого способу розробки характеризується ростом концентрації виробництва, супроводжується збільшенням глибини і просторових розмірів кар'єрів, відстаней транспортування і складності доставки гірської маси на поверхню [1].

На окремих кар'єрах із залізничним транспортом вплив глибини на продуктивність видобувально-навантажувального обладнання стає переважним. Основна економічна проблема глибоких кар'єрів полягає в необхідності значних капітальних вкладень на підтримку потужності.

У цей час залізничний транспорт на кар'єрах є одним з основних видів технологічного транспорту. Перспектива використання залізничного транспорту на кар'єрах обумовлюється загальною тенденцією розвитку відкритих гірських робіт, що характеризуються збільшенням обсягів видобутку корисної копалини, глибини кар'єрів. Щорічно збільшується відстань транспортування, зростають до 60 - 80 ‰ уклони, схеми колійного розвитку стають усе більш складними і громіздкими, при цьому з'являється ряд особливостей: станції, пункти обміну составів переносяться усе глибше; створюються спеціалізовані заїзди для організації відособлених вантажопотоків, що різняться або по характеру вантажів (руда, пухкий, скельний розкрив), або по напрямках (відвали, фабрики); уклони магістральних з'їздів на верхніх горизонтах 30-40 ‰ змінюються до 60 - 80 ‰ на нижніх; скорочується фронт гірських робіт, параметри робочої зони; з ростом глибини кар'єру зростає частка скельних порід, через що ускладнюється робота залізничного транспорту.

Аналіз структури електроспоживання в глибоких кар'єрах показує, що найбільш енергоємними є процеси транспортування вскришної маси електрифікованим залізничним транспортом і екскавації. Витрата електроенергії на транспортування становить від 34,5 до 70,3%, на екскавацію - від 22,3 до 46,8% загальної витрати по кар'єрах, тобто, енергетична ефективність відкритих гірських робіт у значній мірі визначається енерговитратами на транспортування гірської маси, які мають тенденцію росту глибини розробки [2].

В даний час облік електроенергії на електровозах змінного струму здійснюється лічильниками електроенергії, і на більшості серій електровозів змінного струму, зважаючи на відсутність вимірювальних трансформаторів напруги, застосовують спрощену схему вимірювань. У такій схемі кола напруги лічильників отримують живлення від частини обмотки власних потреб на вторинній стороні тягового трансформатора електровоза, а струмові кола - від трансформатора струму, встановленого в колі первинної обмотки тягового електровоза. Для різних типів електровозів пропорційної залежності між змінами напруги в контактній мережі і напругою на обмотці власних потреб трансформатора немає. Тому для оцінки їх питомої витрати енергії на тягу поїздів доводиться приймати усереднені коефіцієнти трансформації, неоднакові для різних типів електровозів. Така схема вносить значну погрішність при визначенні витрати електроенергії і може застосовуватися тільки для порівняльної характеристики споживання електроенергії електровозами однієї і тієї ж серії з однаковим устаткуванням [3].

При впровадженні енергозберігаючих технологій необхідні прилади, принцип роботи яких заснований на реєстрації миттєвих значень електричних параметрів, що характеризують роботу електровоза, і подальшій їх обробці. Для підвищення точності вимірювання електроенергії на електрорухомому складі доцільно використовувати, електронні лічильники змінного струму нового покоління типу «Альфа» з класом точності 0,5, які мають електронну пам'ять, дисплей для відображення інформації, а також можливість вимірювати в одному блоці і споживання, і повернення електроенергії, що дозволить скоротити кількість лічильників на електровозах з рекуперативним гальмуванням [3].

Правильна організація системи обліку електроенергії необхідна, тому що її виробництво і споживання практично співпадають в часі і допущена помилка в обліку електроенергії при її виробництві або споживанні може бути виправлена тільки розрахунковим шляхом. У основі такого розрахунку лежить непрямий шлях обліку електроенергії і тому можливо створення значної похибки [4].

Висновки. Вирішення проблеми зниження похибки обліку електроенергії можливо тільки за умови створення і організації такої системи обліку, при якій на основі реєстрації миттєвих значень струмів і напруги і розкладанні отриманих кривих в ряди Фурье буде здійснено точне, оперативне і достовірне вимірювання витрати електричної енергії. Така система дозволить:

- організувати точний і безперервний облік електричної енергії, споживаний на тягу поїздів, що дасть можливість обґрунтовано вирішувати спірні питання, що виникають при взаєминах з енергозабезпечуючою організацією;

- отримати картину електроспоживання кожної ділянки в режимі, максимально наближеному до реального часу, і дозволить розробити заходи щодо енергозбереження;
- понизити недооблік електричної енергії на власні і господарські потреби;
- скоротити втрати і нераціональні витрати електричної енергії шляхом розробки прийомів оптимального режиму роботи електровозів, режимних карт водіння вантажних поїздів, що дозволяють навчати локомотивні бригади і вибирати раціональні режими водіння;
- організувати систему стимулювання працівників локомотивного депо по реалізації заходів щодо енергозбереження;
- організувати відповідні умови виходу залізниць на державний оптовий ринок електричної енергії і потужності, для придбання електричної енергії по тарифах значно нижче за тих, які діють усередині регіональних енергосистем;
- проводити фінансові розрахунки між споживачем і енергозабезпечуючою організацією;
- виконувати фінансові оцінки процесів використання електричної енергії;
- управляти режимами енергоспоживання;
- визначати і прогнозувати баланс електричної енергії..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пошуки та розвідка родовищ корисних копалин: Підручник: Михайлов В.А., Омельчук О.В., Загнітко В.М., Курило М.М. К.: ВПЦ «Київський університет», 2023. 207 С.

2. Портал даних видобувної галузі України. Розвідка та видобування. Руди заліза. URL: https://www.eiti.gov.ua/resursirozvidka-ta-vidobuvannya/rudi-zaliza/2025.

3. Денисенко Л.О. Система енергетичного менеджменту як основа ефективного управління енергоспоживанням / Л.О.Денисенко, Р.Л.Малогловець //Технології та дизайн. – 2013. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/td_2013_3_19.

4. Михайлов В, Шнюков С., Коструба С., Харитонова Т., Григор'єва Х., Ткалич М. (2022). Правові аспекти переробки залізних руд Криворізького залізорудного басейну. Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Геологія. № 1 (96). С. 64-75.

Франков Олександр Сергійович
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОНТАЖУ НИЗЬКОЧАСТОТНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ З'ЄДНУВАЧІВ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ МІКРОЕЛЕКТРОННИХ ВИРОБІВ

При виготовленні мікроелектронних виробів в основному застосовується два найпоширеніших виду нерозбірних з'єднань, що використовуються при монтажі проводів у контакти низькочастотних електричних з'єднувачів: холодне обтиснення та паяння.

Холодне обтиснення — з'єднання, що утворюється за рахунок холодної пластичної деформації елементів, що з'єднуються.

Міцність та надійність при вібраціях та температурних розширеннях обтискного з'єднання залежить від наступних факторів:

- конструкції дроту — має бути багатодротова, дроти повинні бути скручені між собою, це забезпечує рівномірну деформацію всіх дротів і розподіл матеріалу дроту в процесі пластичної деформації, викликаної обтисканням контакту. Моножильні дроти обтисненню не підлягають;
- конструкції контакту - матеріал і товщина стінки контакту повинні забезпечувати збереження стану деформації без змін у процесі експлуатації. Твердість жили дроту не повинна перевищувати твердість матеріалу контакту — наприклад, при обтисканні жили хромель/алюмель у контакт із мідного сплаву через велику різницю твердості матеріалів відбувається надмірне стоншення стінок контакту, що призводить до його руйнування;
- форми та зусилля деформації - сходження пуансонів обтискного інструменту повинні бути достатніми для забезпечення необхідного зусилля обтиснення.

Повторюваність та якість з'єднання забезпечуються характеристиками інструменту, але для цього мають бути визначені його налаштування: вибраний правильний позиціонер/позиційна головка та селектор.

При відпрацюванні технології з'єднання має бути піддане наступним випробуванням та дослідженням на відповідність державним та галузевим стандартам:

- визначення перехідного опору;
- визначення зусилля вириву;
- мікрографічне дослідження.

Для контролю якості монтажу обтисненого в контакт проводу рекомендується виконувати рентгенографічний контроль з'єднувача.

Послідовність виконання операції обтиснення складається з наступних операцій:

- зняття ізоляції з жили дроту;
- налаштування обтискного інструменту відповідно до діаметра контакту (позиціонер/позиційна головка, селектор, що підходить під конкретну комбінацію дроту та контакту);
- перевірка налаштування інструменту еталонними калібрами (на початку та наприкінці роботи);
- розміщення жили дроту з установленим контактом. в інструмент і виконання обтиснення;
- виконання візуального контролю місця обтискання.

З'єднання, що створене в результаті холодного обтиснення, має наступні переваги:

- відсутність зміни характеристик матеріалу жили дроту та контакт-деталі, пов'язаної з термічним впливом;
- корозійна стійкість місця з'єднання за рахунок герметичності контакту, що утворився;
- висока технологічність (швидкість монтажу дроту вище, повторюваність операції гарантується атестованим інструментом, а не кваліфікацією робітника);
- не потрібно допоміжних матеріалів (флюсу та припою);
- надійність з'єднання вище паяного.

Паяння — фізико-хімічний процес отримання нерозбірної сполуки шляхом нагрівання внаслідок взаємодії твердого та рідкого металу (припою).

Паяння являє собою спеціальний технологічний процес, підтвердження результатів якого неможливе або утруднене, а дефекти стають очевидними лише після початку експлуатації виробу. Тому якість та надійність з'єднання залежать від інструменту, режиму паяння, матеріалів та кваліфікації робітника. Однією з переваг паяння є можливість з'єднання в єдине ціле безлічі елементів за одну операцію, зокрема кількох жил різного перерізу.

Порушення технології паяння призводять до наступних дефектів паяної сполуки:

- «холодне паяння» - найбільш поширений дефект, що важко розпізнається, який виникає в наступних випадках:
  - недостатнє прогрівання частин, що з'єднуються (деталей);
  - випадковий зсув елементів, що спаюються під час охолодження місця паяння;
  - ослаблення активності флюсу через перегрівання або сильне забруднення спаюваних поверхонь;
  - недостатня активність флюсу, через що не забезпечується активація та змочуваність поверхонь припоєм;
  - нестійкі властивості фінішних покриттів;
  - забруднення припою, які погіршують поверхневий натяг, змочування, стійкість до окислення та зовнішній вигляд паяних з'єднань.
- утворення інтерметалідів (ефект Кіркендалла) внаслідок міграції атомів золота та олова, що протікає у твердому стані, у зв'язку з чим підвищується опір та знижується міцність з'єднання.
- деформація твердіючого припою – при охолодженні викликає ковзання зерен, що вже утворилися, по межі розділу кристалів, утворення багатокристалічної структури

галтелі припою з характерною матовою поверхнею, що має низьку міцність і швидко корозіює по міжкристалічних прошарках.

- корозія дроту через неякісну відмивку флюсів (активних) та паяння без тепловідведення.

Для виконання якісного паяного з'єднання необхідно правильно вибрати тип припою та флюсу. Флюс призначений для очищення поверхні основного металу та припою від присутніх на них оксидів та захисту матеріалів з'єднання від впливу навколишнього середовища (в основному кисню) під час паяння. Флюс підбирають залежно від паяних матеріалів і температури плавлення припою. Температура початку активації флюсу повинна бути нижчою за температуру плавлення припою.

Флюси поділяють за рівнем своєї активності і, як наслідок, корозійного впливу, що передбачає обов'язкове відмивання спиртом або нефрасовою сумішшю. У процесі лудіння та паяння дроту за рахунок капілярного ефекту флюс проникає під ізоляцію, що надалі часто призводить до неможливості виконання якісного відмивання. У зв'язку з цим необхідно контролювати виконання лудіння та паяння з тепловідведенням та час лудіння та паяння жили. Послідовність виконання паяння складається з наступних операцій:

- зняти ізоляцію жили дроту;
- вибрати жало паяльника та перевірити його температуру;
- виконати лудіння жили дроту;
- відмити флюс, що залишився після лудіння;
- забезпечити захист монтажної сторони з'єднувача від потрапляння флюсу при лудінні контакту та паянні дроту в контакт;
- виконати лудіння контакту з'єднувача (при перевищенні терміну паяння відповідно до ТУ електричного з'єднувача);
- відмити флюс, що залишився після лудіння;
- нанести флюс на луджені провід та контакт;
- виконати паяння елементів, що з'єднуються;
- відмити флюс, що залишився після паяння.

При відпрацюванні технології паяне з'єднання має бути піддане наступним випробуванням та дослідженням на відповідність державним та галузевим стандартам:

- визначення зусилля вириву;
- мікрографічне дослідження в поздовжному та поперечному перерізі.

Для неруйнівного контролю рекомендується застосовувати рентгенографічний контроль аналогічно контролю обтискних з'єднань.

Зусилля вириву жили з контакту, незалежно від методів з'єднання, що розглядаються, не повинно перевищувати міцність жили проводу на розрив, тобто при випробуванні обрив жили повинен відбуватися раніше, ніж руйнування місця монтажу проводу в контакт. Значення розривних зусиль паяного та обтискних з'єднань дроту перерізом 0,35 мм^2 наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Значення розривних зусиль дроту перетином 0,35 мм^2

№ зразка	Паяння, виміряне розривне зусилля, Н	Обтиснення, виміряне розривне зусилля, Н	Мінімальне розривне зусилля жили дроту, Н
1	92,1	82,8	77
2	101	83,5	77
3	99,7	82,3	77
4	103	81,5	77

В таблиці 2 наведено результат розгляду характеристик, властивих двом видам нерозбірних з'єднань, що розглядаються.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика паяння та обтиснення

№ з/п	Властивість, параметр, характеристика	Обтиснення	Паяння
1	Необхідність застосування матеріалу для виготовлення	Не вимагає матеріалів	Необхідний флюс, припій, спирт
2	Електроживлення для інструментів	Не потрібно	Потрібно
3	Трудомісткість	Менше, ніж у паяння	Більше, ніж у обтиснення
4	Перехідний опір	Незначно вище паяного	Не контролюється, трохи нижче обтискного
5	Розривне зусилля	Вище мінімального зусилля розриву жили проводу	Вище мінімального зусилля розриву жили проводу
6	Робоча температура з'єднання	Вище, ніж у паяння	Обмежена температурою плавлення припою
7	Термічний вплив на жилу та ізоляцію дроту	Відсутня	Нагрів дротів жили та ізоляції (оплавлення)
8	Герметизація, захист з'єднання	Забезпечується ізолятором з'єднувача	Необхідно встановлювати захисні трубки або виконувати заливку герметиком
9	Експлуатаційна технологічність	Висока	Низька

Виходячи з викладеного паяння - це операція, що дозволяє забезпечити високу якість з'єднань лише за суворого дотримання режиму паяння, використання якісних матеріалів та високої кваліфікації виконавців. Кількісні показники надійності підтверджують це твердження — ручне паяння має на порядок більший показник інтенсивності відмов, ніж операція обтиснення, що виконується ручним способом.

Застосування методу холодного обтиснення замість паяння при монтажі проводів у контакти низькочастотних електричних з'єднувачів призводить до помітного підвищення якості електричного монтажу, зниження трудомісткості та підвищення виробничої та експлуатаційної технологічності.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Нікітенко Олексій Володимирович
бакалавр, IV рік навчання, спеціальність «Статистика»
Науковий керівник: ***Послайко Надія Іванівна***
кандидат фізико-математичних наук
доцент кафедри статистики й теорії ймовірностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕСУРСІВ ІТ-ПРОЄКТУ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах сучасного динамічного бізнес-середовища ефективність будь-якої організації критично залежить від раціонального використання наявних ресурсів та дотримання термінів реалізації проєктів. Особливої актуальності ця проблема набуває у сфері інформаційних технологій, зокрема під час розробки та впровадження програмного забезпечення для задач із різних сфер на базі штучного інтелекту (великих мовних моделей — LLM).

У сфері інтелектуальної праці практично неможливо точно передбачити тривалість виконання специфічних завдань, таких як написання алгоритмів інтеграції, розробка архітектури баз даних або тестування текстових запитів. Параметри таких операцій майже ніколи не бувають достовірно відомими, а невизначеність є невід'ємною властивістю подібних проєктів. При розробці програмного забезпечення, яке складається як правило з великої кількості робіт, виникає потреба у побудові плану їх виконання так, щоб загальний час виконання комплексу робіт був мінімальний.

Для побудови оптимальних планів виконання комплексу робіт широко використовуються методи мережевого планування. Серед них є математичні методи для розв'язання детермінованих задач, коли час виконання робіт наперед відомий, а саме метод CPM (Critical Path Method) — метод критичного шляху. Але цей метод у разі, коли час виконання робіт зазнає впливу випадкових факторів, є некоректним та призводить до суттєвих помилок в управлінні.

В цьому випадку при упорядкуванні робіт та оцінці ризиків зриву дедлайнів, необхідно застосовувати не жорсткі часові константи, а апарат теорії ймовірностей та математичної статистики. Найбільш ефективним інструментом для вирішення такої задачі є ймовірнісний метод оцінки та перегляду планів PERT (Program Evaluation and Review Technique) [1, 2].

У даній роботі показано практичне застосування математичного методу PERT для оптимізації календарного плану реалізації конкретного ІТ-проєкту (розробки модуля автоматизованого збору й оцінювання даних із застосуванням LLM).

При побудові ІТ-проєкту було виділено 9 ключових робіт. Їх перелік наведено у таблиці 1. Треба побудувати оптимальний план виконання комплексу робіт – час виконання комплексу

робіт повинен бути мінімальним. Робота виконується для певного замовника. Замовник встановлює жорсткий директивний термін здачі комплексу робіт в експлуатацію: $T_{dir} = 25$ робочих днів. Наперед невідомо, наскільки реальний такий термін.

Далі наводиться розв'язання цієї задачі.

У методі PERT тривалість кожної роботи розглядається як випадкова величина, що підпорядковується бета-розподілу, оскільки цей розподіл дозволяє коректно відобразити асиметрію реальних проєктних завдань, де ймовірність затримки (зміщення графіка вправо) зазвичай значно вища за ймовірність суттєвого дострокового завершення.

В подальшому символом *i* будем позначати номер *i*-ої роботи, а тривалість *i*-ої роботи t_i, нехай M_i – математичне сподівання тривалості *i*-ої роботи, σ_i^2 – відповідно дисперсія тривалості *i*-ої роботи, $i = \{1, 2, \dots, 9\}$.

Далі наведені формули для обчислення оцінок M_i та σ_i^2 – $\overline{M_i}$ та $\overline{\sigma_i^2}$. В них згідно з методом PERT використовують (визначені експертним методом) три часові складові оцінки: оптимістичну (a_i), найбільш імовірну (m_i) та песимістичну (b_i) [2]:

$$\overline{M_i} = \frac{a_i + 4m_i + b_i}{6}, \qquad \overline{\sigma_i^2} = \left(\frac{b_i - a_i}{6}\right)^2.$$

Вихідні експертні оцінки та результати розрахунків параметрів мережевої моделі наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вихідні дані та параметри ймовірнісної мережевої моделі ІТ-проєкту

Номер роботи	Найменування роботи	Попередні	a_i	m_i	b_i	$\overline{M_i}$	$\overline{\sigma_i^2}$
1	Постановка задачі та формування вимог	-	2	3	4	3	0.111
2	Підготовка «Золотого стандарту»	1	4	6	8	6	0.444
3	Розробка первинних промптів для LLM	1	2	4	6	4	0.444
4	Проєктування архітектури бази даних	1	3	5	7	5	0.444
5	Написання коду для інтеграції моделі	4	4	6	14	7	2.778
6	Тестовий запуск автоматизованого збору	3, 5	1	2	3	2	0.111
7	Аналіз результатів автоматизованого збору даних	2, 6	2	3	4	3	0.111
8	Доопрацювання промптів, виправлення помилок	7	3	4	5	4	0.111
9	Фінальний реліз та оновлення бази	8	1	2	3	2	0.111

Аналіз розрахованих параметрів свідчить, що найбільша дисперсія притаманна роботі 5 (написання коду, $\overline{\sigma_5^2} = 2.778$). Це вказує на значний рівень невизначеності безпосередньо на етапі програмування, що формує основний ризик для своєчасного завершення всього проєкту.

На основі очікуваних тривалостей робіт ($\overline{M_i}$) розраховано ранні й пізні строки настання подій. Аналіз резервів часу засвідчив, що критичний шлях (L_{kp}) формується роботами з нульовими резервами (1–4–5–6–7–8–9). Математичне сподівання загальної тривалості проєкту дорівнює сумі очікуваних тривалостей робіт на критичному шляху:

$$\mu = \sum_{(i)\in L_{kp}} \overline{M_i} = 26 \text{ (днів)}.$$

На рис 1. наведений часовий мережевий графік виконання проєкту, де на стрілках вказані очікувані тривалості конкретних робіт (в дужках в днях). Критичний шлях виділений червоним кольором.

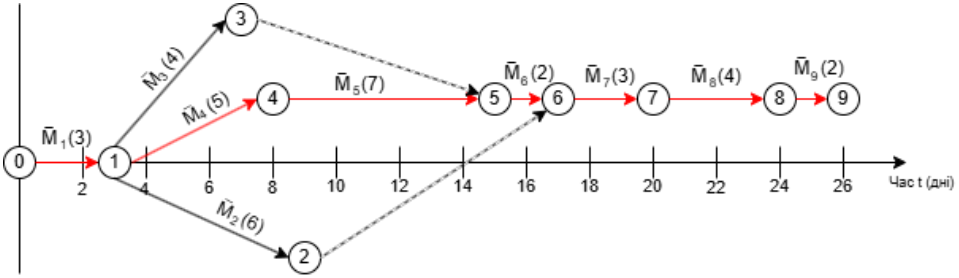

Рис. 1. **Часовий мережевий графік проєкту розробки модуля збору даних**

Згідно з теоремою додавання дисперсій для незалежних випадкових величин, загальна дисперсія проєкту ($\overline{\sigma_{kp}^2}$) становить суму дисперсій критичних робіт: $\overline{\sigma_{kp}^2} = 3.777$. Відповідно, середнє квадратичне відхилення становить $\overline{\sigma_{kp}} \approx 1.94$ дні (приблизно 2 дні). Оскільки тривалість проєкту є сумою незалежних випадкових величин (тривалостей окремих робіт на критичному шляху), згідно з центральною граничною теоремою теорії ймовірностей, розподіл часу виконання всього проєкту близький до нормального (відомо що при складанні 5-6 або більше випадкових величин, їх сума вже має розподіл близький до нормального). Розрахуємо ймовірність своєчасного завершення проєкту:

$$P(T \le T_{dir}) = P\left(\frac{T-\mu}{\sigma_{kp}} \le \frac{T_{dir}-\mu}{\sigma_{kp}}\right) \approx 0.5 + \Phi\left(\frac{T_{dir}-\mu}{\sigma_{kp}}\right).$$

Отримаємо: $P(T \le 25) \approx 0.5 + \Phi(-0.52) = 0.5 - 0.1985 = 0.3015$

Результати розрахунків показують, що ймовірність вчасного виконання комплексу робіт за час вказаний замовником мала ($\approx$ 30%). Для того щоб покращити результат, потрібне управлінське втручання.

Архітектори та розробники (роботи 4 та 5) витрачають значну частину часу на QA-активності (створення тестових JSON-файлів, макетів даних). Було вирішено делегувати ці завдання спеціалістам з некритичних робіт 2 (аналітики) та 3 (промпт-інженери), які мають значні вільні резерви часу (по 8 днів). Завдяки цьому розробники отримали стовідсотковий фокус на написанні коду.

В роботі показано, що таке делегування зменшує оптимістичний час (a_i), але одночасно збільшує залежність від суміжних відділів, що означає зростання песимістичних оцінок (b_i) та стрибок дисперсії. Оновлені розрахунки показали наступні результати:

- Для роботи 5: $\overline{M_5} = 5$ днів, нове значення дисперсії $\overline{\sigma_5^2} \approx 5.444$.
- Для роботи 4: $\overline{M_4} = 3$ дні, нове значення дисперсії $\overline{\sigma_4^2} \approx 1.778$.

Нове значення математичного сподівання загальної тривалості проєкту склало $\mu' = 22$ дні. Значення загальної дисперсії критичного шляху зросло до $\overline{\sigma_{kp}^2} = 7.777$, а нове значення середнього квадратичного відхилення становить $\overline{\sigma_{kp}} \approx 2.79$ дня.

Тепер ймовірність успішного завершення проекту в межах 25 днів зросла до 85,99%, що для данного виду задач вважається хорошим результатом.

Висновки. В роботі показано, що використання ймовірнісно-статистичного інструментарію PERT для розв'язання задач мережевого планування дозволяє не лише математично обґрунтувати ризики зриву термінів, але й перевірити дієвість управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Катренко А. В. Дослідження операцій: підручник. 3-тє вид., стер. Львів : «Магнолія – 2006», 2024. 350 с.

2. Карагодова О. О., Кігель В. Р., Рожок В. Д. Дослідження операцій: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

3. Храпкін О., Кіндрат О., Чопей Р. Управління проєктами в ІТ-галузі: методики, інструменти та керування ризиками. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 55. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2933

4. Project Management Institute. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide) – Seventh Edition. Newtown Square, PA: PMI, 2021. 370 p.

Тимофєєв Іван Романович
бакалавр, IV рік навчання,
спеціальність «Статистика»
Послайко Надія Іванівна
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри статистики й теорії ймовірностей
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРО ОДИН ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАПАСІВ

Вступ. Ключовою метою менеджменту є підвищення ефективності виробничих процесів та раціональне використання ресурсного потенціалу компанії. В умовах сучасної глобалізації розв'язання таких завдань неможливе без застосування математичних методів та моделей. Математичне моделювання, яке дозволяє інтерпретувати реальні ринкові явища як математичні задачі, посідає центральне місце серед інструментів дослідження. Математика пропонує широкий інструментарій, що успішно використовується в економіці, зокрема для оптимізації процесів управління запасами.

Забезпечення господарських потреб у сировині, напівфабрикатах та готових виробах охоплює три взаємопов'язані фази: планування, виробництво та розподіл. Дисбаланс між наявними ресурсами та потребами підприємства порушує ритмічність виробництва. Тому для запобігання негативним наслідкам створюються певні обсяги запасів [1].

Проблема формування запасів потребує пошуку балансу, оскільки надмірні запаси призводять до зростання витрат на їхнє утримання та зберігання, а дефіцит запасів стає причиною збитків через простої у виробництві.

Отже, постає необхідність у пошуку оптимальних рішень. Сучасна наукова література пропонує велику кількість математичних моделей, які допомагають обрати найкращу стратегію управління запасами залежно від умов конкретної практичної задачі. У даній роботі пропонується математична модель для наступної постановки задачі.

Постановка задачі. Як відомо для ремонту рухомого складу на залізничному транспорті існує мережа депо, в яких зберігаються запасні деталі, зокрема реле різних типів. Слід зазначити, що існують такі типи реле:

НМШ (нейтральне малогабаритне штепсельне);

АНШ (автоблокувальне нейтральне штепсельне);

КМШ / ПМШ (комбіноване малогабаритне штепсельне, поляризоване малогабаритне штепсельне);

ІМШ (імпульсне малогабаритне штепсельне);

РЧШ / ЕЧС (реле часу штепсельне, електронний часовий сигналізатор) та багато інших.

З огляду на те, що вихід техніки з ладу має випадковий характер, функціонування депо потребує створення раціональної системи резервування запасних деталей. Велика різноманітність типів реле, які використовуються, ускладнює ремонт рухомого складу. Низький рівень уніфікації реле призводить до необхідності мати їх суттєвий запас, а це пов'язане зі значними грошовими витратами і призводить до великих витрат гостродефіцитних матеріалів.

Економічно вигідно, щоб запаси реле були якнайменші, і при цьому ймовірність того, що цих запасів буде достатньо, була якомога більшою. Виникає необхідність побудови такої математичної моделі, яка б враховувала ці фактори.

Описання математичної моделі. Запропонована нижче математична модель дозволяє розв'язати задачу на базі інформації про кількості (N_i) реле різних типів у схемах вагонів, електровозів, тепловозів, що експлуатуються, ймовірностей (P_i) їх виходу з ладу (оцінки цих ймовірностей знаходяться на основі статистичних даних за минулий період експлуатації), при заданій ймовірності (γ) того, що запасів вистачить для заміни реле, щоб не збільшувати простоювання рухомого складу в ремонті проти норми ($i = \overline{1,m}$, де m — число типів реле). Тут γ — число, близьке до одиниці (коефіцієнт надійності).

Процес відмови та подальшої заміни реле описується схемою незалежних випробувань Бернуллі. Нехай $\xi_i -$ випадкова величина, що співпадає з числом реле i-ого типу, що вийшли з ладу. Ймовірність того, що $\xi_i = k$ обчислюється наступним чином:

$$P_{N_i}(k) = C_{N_i}^k P_i^k (1 - P_i)^{N_i - k}.$$

Мінімальні запаси реле, для яких ймовірність виникнення дефіциту не буде перевищувати прийнятний заданий рівень, будемо називати оптимальними.

В межах цієї концепції невідомі оптимальні кількісті запасних одиниць (z_i) запасів розраховуються із системи нерівностей , де i – номер типу реле ($i = \overline{1,m}$):

$$\begin{cases} \sum_{k=0}^{z_i} C_{N_i}^k P_i^k (1 - P_i)^{N_i - k} \geq \gamma, \\ \sum_{k=0}^{z_i - 1} C_{N_i}^k P_i^k (1 - P_i)^{N_i - k} < \gamma. \end{cases}$$

Ця система дозволяє знайти найменше ціле число z_i, яке задовольняє заданий рівень надійності γ (зазвичай $\gamma = 0{,}997$, це забезпечить майже завжди наявність необхідних запасів реле для заміни тих, що вийшли з ладу).

Щоб зменшити трудомісткість алгоритму при великих значеннях N_i була використана апроксимація на основі центральної граничної теореми теорії ймовірностей. Об'єм запасу реле i-го типу можна представити як суму випадкових величин. Це дозволяє апроксимувати ліві частини наведених вище нерівностей нормальними розподілами з відповідними параметрами:

$$\frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma_i}\int_{-\infty}^{z_i} e^{-\frac{(u-a_i)^2}{2\sigma_i{}^2}}\,du = \gamma \left(\text{або } \frac{1}{\sqrt{2\pi}}\int_{-\infty}^{\frac{z_i-a_i}{\sigma_i}} e^{-\frac{u^2}{2}}\,du = \gamma\right),$$

де $a_i = N_i P_i$, $\sigma_i = \sqrt{N_i P_i (1-P_i)}$, $i = \overline{1,m}$.

Для знаходження значень z_i з останніх рівнянь була використана одна із апроксимацій для функції, оберненої по відношенню до функції нормального розподілу [2,3], а саме апроксимація виду:

$$\frac{z_i - a_i}{\sigma_i} = t - \frac{a_0 + a_1 t + a_2 t^2}{1 + b_1 t + b_2 t^2 + b_3 t^3},$$

звідки

$$z_i = a_i + \sigma_i \left(t - \frac{a_0 + a_1 t + a_2 t^2}{1 + b_1 t + b_2 t^2 + b_3 t^3}\right), \qquad i = \overline{1,m}$$

Тут $t = \sqrt{ln\left(\frac{1}{1-\gamma}\right)^2}$, $a_0 = 2{,}51551$, $a_1 = 0{,}802853$, $a_2 = 0{,}010328$, $b_1 = 1{,}432788$, $b_2 = 1{,}189269$, $b_3 = 0{,}001308$.

Ця апроксимація дає похибку менше, ніж $4{,}5 * 10^{-4}$ і є в деяких пакетах прикладних програм.

Далі наведений конкретний приклад розв'язання задачі на основі цієї моделі.

Приклад. Для забезпечення надійної роботи систем СЦБ (сигналізації, централізації та блокування) на великій залізничній вузловій станції необхідно розрахувати оптимальний страховий запас реле. Станція використовує 2820 одиниць реле для наявного парку рухомого складу, що розділені на 5 основних груп. Кожна група має свою кількість реле (N_i) та ймовірність відмови (P_i):

1. НМШ: $N_1 = 1500$ шт., $P_1 = 0{,}005$.
2. АНШ: $N_2 = 600$ шт., $P_2 = 0{,}003$.
3. КМШ / ПМПУШ: $N_3 = 400$ шт., $P_3 = 0{,}012$.
4. ІМШ: $N_4 = 200$ шт., $P_4 = 0{,}025$.
5. ЕВС / РВШ: $N_5 = 120$ шт., $P_5 = 0{,}035$.

Треба визначити обсяг запасу (z_i) для кожної групи окремо, щоб гарантувати рівень надійності $\gamma = 0{,}997$, використовуючи точний метод (система нерівностей) та спрощений метод (раціональна апроксимація).

Для реалізації описаної математичної моделі та проведення порівняльного аналізу методів було розроблено програмне забезпечення з використанням мови R. Алгоритм розрахунку включає ітераційну перевірку системи нерівностей (для знаходження точних значень) та паралельний розрахунок через раціональну апроксимацію (для оцінки точності спрощеного методу). Усі обчислення проводилися для рівня надійності $\gamma = 0{,}997$ (див. табл. 1).

Проведені розрахунки підтвердили високу збіжність результатів точного методу та спрощеного методу раціональної апроксимації.

Для забезпечення надійності на рівні 99,7% сумарний страховий запас реле п'яти типів має становити 59 одиниць, а саме 17 шт. реле НМШ, 7 шт. реле АНШ, 12 шт. реле КМШ, 12 шт. реле ІМШ, 11 шт. ЕВС. Це забезпечує майже безперебійну роботу систем СЦБ.

Використання програмного середовища R дозволило автоматизувати процес знаходження оптимальних запасів реле різних типів.

Таблиця 1

Тип реле (i)	Запас за точним методом (шт.)	Запас за методом апроксимації	Фінальний запас (шт.)
1. НМШ	16	16,0684	17
2. АНШ	6	6,0019	7
3. КМШ / ПМПУШ	12	11,6306	12
4. ІМШ	12	11,9254	12
5. ЕВС / РВШ	11	10,5146	11
Всього	57	-	59

Висновок. Запропонована математична модель дає змогу знайти оптимальні запаси реле у зазначеному вище розумінні, а також досліджувати залежність об'ємів запасів від величини ймовірностей відмов реле, від величини ймовірності γ, складати прогнози про необхідні запаси реле у випадку їх уніфікації та зміни ймовірностей відмов. Ця математична модель може бути використана і для інших систем, як технічних, так і економічних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карагодова О. О., Кігель В. Р., Рожок В. Д. Дослідження операцій: Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 256 с.

2. Айвазян С. А., Єнюков І. С., Мешалкін Л. Д. Прикладна статистика. Основи моделювання та первинна обробка даних: Довідкове видання. — М.: Фінанси і статистика, 1983. — 471 с.

3. Abramowitz M., Stegun I. A. Handbook of Mathematical Functions with Formulas, Graphs, and Mathematical Tables. — Washington, D.C.: National Bureau of Standards, 1964. — 1046 p.

Шевчук Людмила Володимирівна
Заєць Юлія Олександрівна
к.т.н., доценти кафедри вищої математик,
Національний транспортний університет
Шевчук Артем Вадимович
студент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА ЯК ФУНДАМЕНТ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Вступ та постановка проблеми. Сучасний етап розвитку технологій часто називають революцією штучного інтелекту, де на перший план висуваються обчислювальна потужність та інженерні розробки. Разом з тим, його теоретична частина ґрунтується на принципах математичної статистики, що визначає його методологічний підхід. Питання про те, чи може машина мислити, трансформувалося в питання про те, як машина може виявляти закономірності та генерувати висновки в умовах невизначеності – а це є основною задачею математичної статистики. Проблема зумовлена тим, що інтенсивне масштабування структурної складності моделей провокує розрив між інженерною реалізацією та її статистичним обґрунтуванням. Це створює ризик побудови статистично нестійких систем, які демонструють високу точність на базі вихідного набору даних, проте виявляються чутливими до варіацій реальних вибірок.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про глибоку інтеграцію методів математичної статистики в архітектуру інформаційних систем. Дослідження взаємозв'язку статистики та штучного інтелекту охоплюють широкий спектр методологічних підходів, що підтверджують фундаментальність статистичної концепції. Зокрема, Е. Фокуе [1] у своїй праці доводить, що дев'ять ключових концептуальних засад штучного інтелекту – від статистичного виведення та оцінки щільності розподілу до аналізу взаємозалежних параметрів – базуються на класичних принципах, сформованих протягом останнього століття. Такий погляд доповнюється результатами С. Ватанабе [2], який обґрунтовує математичну еквівалентність між статистичною механікою та теорією машинного навчання. Використовуючи апарат вільної енергії та гамільтоніана, автор розкриває внутрішню динаміку процесу навчання нейронних мереж як перехід системи до термодинамічної рівноваги.

Важливий внесок у розуміння природи алгоритмів Big Data зробили автори [3], які аргументують, що більшість сучасних технік машинного навчання фактично є реалізацією байєсівського виведення та статистичної теорії прийняття рішень.

А. Антонюк та А. Луценко [4] акцентують увагу на незамінності апарату статистики та регресійного аналізу, які виступають основою для аналітичної обробки великих масивів даних у сучасному інформаційному суспільстві. Таким чином, наукові дослідження підтверджують, що розвиток штучного інтелекту відбувається не у відриві від статистики, а шляхом інтеграції її фундаментальних законів на нові обчислювальні потужності.

Метою роботи є обґрунтування того, що математична статистика є основою штучного інтелекту, забезпечуючи теоретичну базу для кількісного оцінювання невизначеності, тоді як комп'ютерні науки формують інструментальну базу через розробку масштабованих алгоритмів. Робота спрямована на аналіз того, як статистичні методи трансформуються в інструменти сучасного штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Домінантна роль математичної статистики в системах штучного інтелекту зумовлена тим, що будь-який процес машинного навчання за своєю суттю є реалізацією статистичного виведення. На відміну від традиційного програмування, яке спирається на жорсткі визначені алгоритми, штучний інтелект базується на ймовірнісних концептуальних моделях, де кожне судження є результатом оцінювання розподілів ймовірностей.

Сучасний генеративний штучний інтелект фактично є еволюційним розвитком класичної задачі непараметричного оцінювання щільності розподілу, де замість простих функцій використовуються складні нейромережеві апроксиматори. В основі цього процесу лежить принцип максимальної правдоподібності. Фундаментальним аспектом ефективності таких моделей є їхня здатність до узагальнення, що досліджується в межах теорії статистичного навчання. Центральним питанням якої є пошук оптимального співвідношення між структурною складністю моделі та рівнем її емпіричної помилки на базі вихідного набору даних.

Статистична природа штучного інтелекту проявляється через використання специфічних ймовірнісних розподілів для математичного моделювання та опису даних. Зокрема, нормальний розподіл виступає математичним підґрунтям для більшості методів регресійного аналізу, оскільки саме на його властивостях ґрунтується класичне припущення про характер розподілу шумів та випадкових помилок у системі. Проте для задач класифікації об'єктів, таких, як розпізнавання зображень чи аналізу текстів, фундаментальною основою слугує розподіл Бернуллі, що складає математичний апарат логістичної регресії та сучасних нейронних мереж.

Особливе місце в архітектурі інтелектуальних систем посідає використання апріорних та апостеріорних розподілів у межах байєсівської статистики. Такий підхід дозволяє моделям штучного інтелекту не лише генерувати результати, а й здійснювати ймовірнісну оцінку їх достовірності шляхом кількісного вимірювання обмеженості вибірки або неточності інформації.

Завдяки цьому штучний інтелект еволюціонує із механічного виконавця інструкцій до динамічної системи, яка здатна до адаптивного навчання в умовах високої невизначеності реального світу.

Висновок. Математична статистика є не просто допоміжним інструментом, а фундаментом, на якому вибудовується вся архітектура штучного інтелекту. Перехід від жорстких алгоритмів до ймовірнісного моделювання дозволяє системам ефективно

опрацьовувати великі масиви даних. Використання класичних розподілів та байєсівського підходу забезпечує теоретичну стійкість моделей та можливість кількісної оцінки їхньої надійності. Подальший прогрес у галузі штучного інтелекту невід'ємно пов'язаний із поглибленням інтеграції статистичних методів у обчислювальні алгоритми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fokoué E. No Intelligence Without Statistics: The Invisible Backbone of Artificial Intelligence. 2025 p., 34 p. https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.19212
2. Watanabe S. Review and Prospect of Algebraic Research in Equivalent Framework between Statistical Mechanics and Machine Learning Theory //Reviews in Mathematical Physics. – 2025. – P. 1–29. https://doi.org/10.1142/S0129055X24610099
3. Sambasivan R., Das S. and Sahu. S. K. A Bayesian Perspective of Statistical Machine Learning for Big Data //Computational Statistics. –2020. – 35(3). – P. 893 – 930. DOI:10.1007/s00180-020-00970-8
4. Антонюк А. О., Луценко А. В. Застосування математичної статистики в аналізі даних. // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Комп'ютерні технології обробки даних» – 2024. – P. 107 – 108.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Мирослiп Дар'я Валентинівна,
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник: ***Сірий Олександр Михайлович,***
старший викладач кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ТЕНІС ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Фізичні аспекти гри в теніс у системі фізичного виховання студентської молоді є важливими для збереження здоров'я та підтримання належного рівня фізичної підготовки. Сучасне студентське життя пов'язане з великим навчальним навантаженням, тривалим сидінням за комп'ютером і зменшенням рухової активності. Усе це негативно впливає на фізичний стан молоді, знижує витривалість і може призводити до перевтоми. Саме тому заняття фізичною культурою у закладах вищої освіти відіграють важливу роль, а теніс можна розглядати як один із ефективних та цікавих видів рухової діяльності.

Гра в теніс поєднує фізичне навантаження з емоційною активністю та постійною концентрацією уваги. Під час гри активно працюють різні групи м'язів, розвиваються швидкість реакції, координація рухів, спритність і гнучкість. Регулярні заняття сприяють зміцненню серцево-судинної та дихальної систем, покращують загальну витривалість організму. Водночас теніс вимагає швидкого аналізу ситуації на майданчику та прийняття рішень, що позитивно впливає на увагу й мислення студентів. Окрім цього, у процесі гри можна простежити фізичні явища, зокрема передачу імпульсу від ракетки до м'яча та зміну траєкторії його руху, що надає заняттям додаткового пізнавального значення.

Основними засобами тренування в настільному тенісі є вправи без партнера, з партнером, на тренажерах, з суперником. Вправи без партнера використовують для оволодіння основами техніки гри, її вдосконалення, вміння активно і свідомо аналізувати свої дії, контролювати власні рухи, а також для вдосконалення якостей, необхідних в настільному тенісі, головним чином в діях, незалежних від суперника. Це жонглювання м'ячем, гра біля стіни, вправи, що імітують технічні прийоми і т. п. [1]. Виконання цих вправ допомагає поступово навчитися правильної техніки ударів, розвиває координацію та точність, а також м'язову пам'ять. З фізичної точки зору під час ударів проявляються

явища передачі імпульсу та дії сили, що робить тренування цікавим не лише фізично, а й науково. Регулярне виконання вправ сприяє розвитку витривалості та загальної фізичної підготовки студентів.

Кожна гра супроводжується різними видами нахилів тулубу (вправо, вліво, вперед, назад) та розтяжками кінцівок. Якщо гравець не встигає відповісти на удари суперника, то він змушений потягнутися або виконати інші рухи відповідно до ситуації, що вже допомагає розвивати гнучкість. З часом, із кожним тренуванням, гнучкість покращується, і у повсякденному житті студент починає відчувати себе вправніше та впевненіше. [2]. Крім розвитку гнучкості, теніс позитивно впливає на емоційний стан студентів, допомагає зменшити рівень стресу та підвищує працездатність, що особливо важливо в період навчання.

Таким чином, теніс у системі фізичного виховання студентської молоді є ефективним засобом комплексного розвитку. Він сприяє зміцненню здоров'я, розвитку фізичних якостей і підтриманню психоемоційної рівноваги. Регулярні заняття формують відповідальне ставлення до власного здоров'я та заохочують до активного способу життя, що є важливою складовою гармонійного розвитку особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Євтушенко Є. Г., Салатенко І. О., Хоменко С. В., Харченко Р. М. Фізичне виховання. Методика навчання гри в настільний теніс : навч.-метод. посіб. для студентів І–ІІ курсів СНАУ денної форми навчання. Суми, 2021. 94 с.

2. Гришко Л.Г., Завадська Н. В., Новікова І.В., Чиченьова О.М. Фізичне виховання. Настільний теніс : навч. посіб. для студентів усіх спеціальностей. Київ, 2021. 108 с.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Іванченко Марія Юріївна
кандидат філологічних наук, доцент
кафедра українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

КОНЦЕПЦІЯ ПОЛЬОВОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЯК СПОСІБ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ

Людина пізнає дійсність такою, якою вона представлена в мові. Кожна мова формує в її носія певний образ світу, представлений мережею понять, характерних саме для цього мовного колективу [1, 122].

Процеси зберігання та використання мови у ході мовленнєвої діяльності у науковій лінгвістичній літературі визнаються об'єктом вивчення. Однак, безпосередньому спостереженню даний об'єкт не підлягає, оскільки місцем локалізації системи мови виступає інтелект її носіїв [3, 13]. З метою вивчення мовної системи широко застосовується саме моделювання. Поняття моделі та широке застосування моделювання – значне досягнення в науці й методології.

У наукових дослідженнях модель виконує роль посередника між пошукачем та об'єктом, який його цікавить. У такому випадку вона є «представником» об'єкту дослідження, його аналогом. Домінування модельного образу пізнання й мислення людини доведено історично [5, 21]. Вважається, що органічно невід'ємною частиною інтелектуальної діяльності людини є здатність мислити моделями. При цьому характерною особливістю є те, що жодна модель не відтворює об'єкт повністю. Модель завжди простіша за об'єкт.

На сучасному етапі розвитку когнітивної науки актуальним залишається питання про ментальні репрезентації, їхні сукупності та простори. У когнітивній парадигмі поняття «модель» охоплює не тільки власне мовні феномени, а й структури знання, одиниці свідомості людини, універсальні засоби людської когніції [4, 93-94]. Науковці визначили, що пізнання дійсності можливе лише через такі створювані індивідуально когнітивні моделі. Оскільки в основі таких моделей лежать особистісні знання представників певної лінгвокультури, що відтворюють їхній попередній досвід, пережиті ними почуття та емоції, вони здатні пов'язувати лінгвістичні структури тексту будь-якої природи та структури уявлень його автора. Специфічна символічна структура характерна будь-якій когнітивній моделі, особливостями такої моделі є взаємозалежність елементів, тоді як значення цілого є функцією значення його складових [2, 95].

В останні роки все більше прихильників здобуває польова модель вивчення мовних явищ. Завдання польового структурування полягає у виявленні зв'язків між дійсністю та мовою, оскільки модель мовної системи – «це безперервна сукупність полів, які характеризуються багаторівневою організацією і переходять одне в одне своїми периферійними зонами» [2, 98].

Поле – це сукупність семантично споріднених елементів (однорідних, різнорідних), пов'язаних між собою структурними відношеннями; як наслідок перегрупування конституентів у межах поля можуть виокремлюватися мікрополя. Складається поле з ядерних та периферійних конституентів, при чому обов'язковими є ядерні конституенти, які скупчуються навколо домінанти. Важливими характеристиками ядерних конституентів є спеціалізованість та високочастотність. Ядро та периферія поля виконують свої специфічні функції. Чіткої межі між ядром те периферією не існує. Ядерні конституенти одного поля належать до периферії іншого і навпаки. Полям властиво накладатись одне на одне та утворювати зони поступових переходів.

За своєю структурою всі семантичні поля тотожні, характерними особливостями останньої є складність та неоднорідність. Головною властивістю такої організації є постійна взаємодія центру та периферії, що є одним із видів мовної взаємодії. Існує також зовнішня польова взаємодія (або ж власне взаємодія полів), яка здійснюється через взаємозв'язок та взаємопроникнення мовних елементів різних полів, що призводить до утворення перехідних зон та сприяє об'єднанню одного поля з іншим [4, 315].

Основними властивостями поля є цілісність, зв'язок та структурованість. Одним із головних завдань лінгвістики є виявлення структури та функціональної залежності мовних одиниць, конституентів одного поля, так само як і специфічні структурні та функціональні зв'язки з іншими полями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колегаєва І. М. Конструювання номінативного поля концепту : етапи та одиниці. Записки з романо-германської філології. Вип.1 (40). 2018. С. 121-127.

2. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика : від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : [зб. наук. праць] гол. ред. А В. Корольова. К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 94-101.

3. Повторева С. М. Структурний підхід – структуралізм – постструктуралізм: еволюція методології та її поширення в гуманітарних студіях: Монографія. Львів : Вид-во Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2010. 332 с.

4. Geeraerts, D. Cognitive Linguistics: Basic Readings. New York, 2006. 485 p.

5. Jackson, H. and Amwela, Z. E. Words, Meanings and Vocabulary. An Introduction to Modern English Lexicology, Atheneum Press, 2007. 260 p.

Козирська Богдана Русланівна,
здобувачка вищої освіти спеціальності 281
Публічне управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник: ***Подолянчук Ольга Володимирівна,***
к.п.н., доцент

РОЛЬ СЛОВНИКІВ У ПІДВИЩЕННІ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЦЯ

Словники є важливим інструментом для розвитку мовленнєвої культури, тому що допомагають навчитися правильним нормам української літературної мови, зокрема її словникам і правилам. Вони показують, як правильно використовувати слова, пояснюють складні випадки та сприяють правильному мовленню. Словники відображають знання, які накопичило суспільство, збільшують точність, правильність і чіткість мовлення.

Словарі мають дуже важливе значення в професійній роботі, бо там використовуються спеціальні слова та слова з інших мов. Без правильних слів неможливо вести повне та правильне розмову. Крім того, словники допомагають зробити мовлення більш багатим, вибрати синоніми та зробити точний переклад. Тому їх використання – це необхідна умова для розвитку правильного, культурного і професійного мовлення [1].

У сучасній лексикографії відрізняють два основні види словників: енциклопедичні та лінгвістичні. Обидва виконують важливі функції: пізнавальні, освітні та культурні. Енциклопедичні словники — це спеціальні довідкові видання, які мають поняттєвий характер. Вони не пояснюють окремі слова як мовні одиниці, а розкривають зміст, сутність й особливості різних предметів, явищ і процесів. У цих словниках наводяться відомості про країни, народи, мови, історичні події, а також про видатних людей науки, культури та політики. Однією з особливостей цих словників є наявність ілюстрацій: фотографій, малюнків, репродукцій, карт, таблиць статистики й хронології, що робить їх універсальним джерелом знань.

Лінгвістичні (мовознавчі) словники, у різниці від енциклопедичних, зосереджені на слові як основній одиниці мови. Вони пояснюють, що означає слово, як воно виглядає, як читається, як вимовляється, які у нього граматичні особливості та як воно використовується в мовленні. Такі словники поділяються на одномовні та перекладні, і кожен з них використовується в своєму особливому контексті. Одномовні словники мають різноманітні види: тлумачні словники пояснюють значення слів і дають основну інформацію про них; словники міжслівних зв’язків (синонімів, антонімів, омонімів, паронімів) показують різні значення і стилістичні варіанти слів, що допомагає вдосконалювати мовлення; діалектні словники зберігають лексику різних територій;

історичні словники відображають зміни мови у різні часи; довідково-лінгвістичні (етимологічні, фразеологічні, орфографічні, орфоепічні, словотворчі, словники труднощів) допомагають правильно використовувати мову.

Тлумачні словники мають особливу роль, бо вони не тільки пояснюють, що означають слова, а й надають інформацію про їхні граматичні риси, наголос, написання, стилістичні можливості та те, як вони зв'язуються з іншими словами. У важливому положенні також словники іншомовних слів, які пояснюють слова, взяті з інших мов, які часто використовуються в сучасному мовленні, особливо в професійних галузях. Термінологічні словники надають точні визначення наукових і спеціальних понять, що потрібне для правильної фахової комунікації.

Окрему групу утворюють словники письменників, які збирають слова, які вони використовують у своїх творах, і допомагають зрозуміти особливий стиль кожного автора. Діалектні словники показують, як мова виглядає в різних регіонах, а словники синонімів, антонімів, омонімів і паронімів демонструють різноманітність і гнучкість мови, забезпечуючи збільшення мовленнєвої культури та розвиток стилістичних навичок.

Орфографічні словники допомагають правильно писати слова за сучасними правилами правопису, а орфоепічні — забезпечують правильну вимову та визначення наголосу, що дуже важливо для добре розробленого усного мовлення. Етимологічні словники пояснюють звідки беруться слова та як вони розвивалися у часі, а фразеологічні — розповідають про значення постійних виразів, ідіом та висловів, з'ясовуючи їх образну природу та особливості національної культури.

Перекладні словники, які можуть бути двомовними або багатомовними, дуже важливі для спілкування між людьми, що знаходяться в різних країнах, для професійної перекладацької роботи та навчання інших мов. Вони допомагають точно передавати зміст і дають краще розуміння як функціонує кожна мова [2].

У українській лексикографії є багато різних видів словників: діалектні, історичні, словники прізвищ, морфемні, словотвірні, словники синонімів, антонімів, паронімів, омонімів, неологізмів і т.д. Кожен з них дає лише одну характеристику слова — його значення, будову, походження або вживання. Тому, щоб повністю зрозуміти явища мови, часто потрібно користуватися кількома словниками і довідниками.

Створюються загальнодоступні словники, щоб полегшити роботу користувачів. Вони збирають складні випадки вживання слів, їх написання та зміни. Наприклад, «Словник труднощів української мови» під редакцією С. Єрмоленко містить типові проблеми: розрізнення значень слів (адрес – адреса), правильне наголос та вживання (значити – значити), граматичні нюанси (відмінювання, рід, керування) [3].

Під час незалежності України з’явилися нові словники — електронні, які значно зручніші для отримання інформації про мову. Особливо корисні інтегровані системи словникових даних та онлайн-платформи, бо вони дозволяють швидко знайти потрібні інформаційні матеріали, що покращує навчальний процес і працює у професійній діяльності [4].

Отже, використання різних словників допомагає краще зрозуміти правопис, вимову та наголос у словах, збагачує словниковий запас, розвиває точність і виразність мовлення. Вони не тільки покращують грамотність, але й розширюють уяву людини, формують її мовну та загальну культуру. Володіння мовною культурою — це важлива передумова для успішного навчання та професійного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словники та їхня роль у підвищенні мовленнєвої культури мовця. StudFiles. URL: https://studfile.net/preview/5470053/page:9/
2. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури. StudFiles. URL: https://studfile.net/preview/7767368/page:3/
3. Словник труднощів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. — Київ : Радянська школа, 1989. — 336 с.
4. Словники України online - УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД НАН УКРАЇНИ. UNLC Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Вересюк О.В.
аспірантка кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціально-кримінологічне попередження кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності, є складовою системи протидії злочинності, яка спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що детермінують як посягання на професійну діяльність адвокатів, їх життя, здоров'я, честь, гідність і майно, так і кримінально карані діяння самих адвокатів, що вчиняються у сфері надання правничої допомоги.

Спеціально-кримінологічне попередження кримінальних правопорушень цієї категорії передбачає цілеспрямований вплив на криміногенні фактори, пов'язані з професійною діяльністю адвокатів, і включає правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні компоненти.

Важливим напрямом спеціально-кримінологічного попередження є вдосконалення нормативно-правового забезпечення захисту адвокатської діяльності, у тому числі положень законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Положення цих нормативних актів виконують важливу спеціально-превентивну функцію, а їх подальше вдосконалення повинно спрямовуватись на сферу організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, розвиток законодавства щодо відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності, а також кримінально-процесуальні гарантії здійснення адвокатської діяльності.

Позитивним кроком у вирішенні проблеми попередження ототожненню адвоката з клієнтом стає законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності» [1]. Поряд з введенням адміністративної відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом, законопроект посилює захист професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності шляхом внесення змін до ст. 397 КК України, зокрема «передбачається деталізація форм утручання в діяльність адвоката» [2].

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності здійснюються насамперед в межах реалізації повноважень правоохоронними органами.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сфері професійного спорту здійснюється органами поліції, слідчі яких проводять досудове розслідування кримінальних

правопорушень проти адвокатської діяльності, передбачених ст. ст. 397-400 КК України, а також переважну більшість кримінальних правопорушень, вчинюваних самими адвокатами у сфері надання професійної правничої допомоги.

Також, спеціально-кримінологічне запобігання окремих груп кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності (у тому числі, корупційних), забезпечують органи та підрозділи НАБУ, ДБР та СБУ України.

Усі ці органи зобов'язані виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до їх компетенції, проводити їх досудове розслідування, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із їх вчиненням.

Вагомий внесок у запобіжну діяльність на цьому напрямі вносять органи прокуратури, які здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, у тому числі у сфері адвокатської діяльності.

Важливим в діяльності правоохоронних органів є інформаційно-аналітичне забезпечення попереджувальної роботи, яке повинного включати систематичний збір, узагальнення та аналіз даних про кримінальні правопорушення, вчинені у сфері адвокатської діяльності, з метою виявлення тенденцій, закономірностей та типових криміногенних ситуацій. На основі таких даних повинні формуватися прогностичні моделі та розроблятися цільові профілактичні програми, спрямовані на мінімізацію ризиків криміналізації адвокатської діяльності.

До суб'єктів спеціально-кримінологічного попередження кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності належать Національній асоціації адвокатів України (НААУ), кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури та інші органи адвокатського самоврядування.

Важливий спеціально-попереджувальний вплив має діяльність НААУ та її комітетів, спрямована на захист професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, утвердження незалежності адвокатів та захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності. Серед комітетів НААУ найважливішу роль у забезпеченні заходів спеціально-кримінологічного попередження кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності відіграє Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

Організаційно-управлінський аспект спеціально-кримінологічного попередження кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності також передбачає налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами та органами адвокатського самоврядування. Важливим напрямом попередження повинна стати взаємодія цих органів у напрямі обміну узагальненою інформацією про типові криміногенні ризики та поширені способи вчинення злочинів у сфері адвокатської діяльності. Така взаємодія не повинна порушувати принцип незалежності адвокатури і повинна сприяти підвищенню обізнаності професійної спільноти про актуальні загрози та механізми їх нейтралізації.

Віктимологічний напрям спеціально-кримінологічного попередження полягає у підвищенні рівня особистої безпеки адвокатів шляхом формування відповідних знань,

навичок і поведінкових стратегій. Це може реалізовуватися через проведення тренінгів, семінарів і навчальних програм з питань безпеки, управління конфліктами, протидії тиску та погрозам. Водночас важливим є і впровадження механізмів індивідуального захисту адвокатів у випадках підвищеного ризику, зокрема надання державної охорони або інших спеціальних заходів безпеки.

Віктимологічний підхід у попередженні кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами, передбачає заходи, спрямовані на зниження віктимності потенційних жертв шляхом підвищення їх правової культури, забезпечення доступу до інформації про діяльність адвокатів та формування навичок безпечної взаємодії з ними. Важливе значення мають також спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані на посилення контролю з боку органів адвокатського самоврядування, удосконалення дисциплінарної практики та впровадження прозорих стандартів професійної діяльності.

Таким чином, спеціально-кримінологічне попередження кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності, має комплексний і системний характер, поєднуючи правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні заходи. Його ефективність визначається не лише суворістю кримінально-правових норм, а залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів попередження, належного нормативного забезпечення та врахування специфіки адвокатської діяльності як ключового елементу механізму забезпечення прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності» : законопроєкт № 12320 від 16.12.2024. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45435 .

2. Втручання у діяльність адвоката: 5 аргументів «за» деталізацію відповідальності. URL: https://unba.org.ua/news/9920-vtruchannya-u-diyal-nist-advokata-5-argumentiv-za-detalizaciyu-vidpovidal-nosti.html

Громов Денис Дмитрович,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Забезпечення публічної безпеки і правопорядку є важливим напрямом діяльності правоохоронних органів, інших складових сектору безпеки та оборони, особливо в умовах сучасних викликів, включаючи погіршення криміногенної обстановки, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, підвищення рівня терористичних загроз, інших загроз життю, здоров'ю, майну громадян. В цьому контексті, особливо зважаючи на децентралізацію публічної влади, що передбачає передачу окремих функцій місцевої виконавчої влади органам місцевого самоврядування, підвищується роль місцевих органів публічної адміністрації у забезпеченні публічної безпеки і правопорядку. У сучасних умовах забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні набуває особливого значення, оскільки тут найбільш чітко проявляються реальні потреби територіальних громад у сфері безпеки, в тому числі в аспекті забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, оборонної роботи, мобілізаційної підготовки, мобілізації та демобілізації. Важливим аспектом при цьому є забезпечення належної взаємодії місцевих органів публічної адміністрації (в тому числі органів місцевого самоврядування) з іншими органами, які забезпечують публічну безпеку і правопорядок на регіональному рівні, в тому числі Національною поліцією.

Правову основу діяльності органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку на регіональному рівні становлять положення Законів України «Про національну безпеку України», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про правовий режим воєнного стану», а також положення інших законів та підзаконних нормативно-правових актів, якими визначаються особливості реалізації цими органами своїх повноважень у відповідній сфері.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» на органи місцевого самоврядування покладено повноваженнями здійснювати вирішення питань щодо утворення, за потреби, органів і служб, покликаних забезпечувати публічний порядок і безпеку на регіональному рівні [1]. В цьому контексті можемо говорити про створення аварійно-рятувальних служб, підрозділів пожежної охорони, колегіальних органів для взаємодії з правоохоронними органами та іншими суб'єктами у сфері публічної безпеки і порядку, а також органів і служб правоохоронного спрямування, серед яких адміністративні комісії, комісії з питань боротьби зі

злочинністю та «муніципальна варта». Крім того, ці органи здійснюють взаємодію з іншими суб'єктами забезпечення публічної безпеки і порядку, організовують спільну діяльність, спрямовану на підтримання безпеки, правопорядку та реалізацію конституційних прав жителів відповідних територіальних громад [1; 2, с. 38–40; 3, с. 82].

До їхньої компетенції також належать окремі контрольно-наглядові функції щодо діяльності правоохоронних органів. Зокрема, органи місцевого самоврядування можуть заслуховувати звіти та інформацію керівників органів Національної поліції про стан законності, протидію злочинності, охорону громадського порядку та результати роботи на відповідній території. Частина зазначених повноважень прямо віднесена до власної або делегованої компетенції органів місцевого самоврядування, тоді як інша частина фактично реалізується ними поза чітко визначеними межами правового регулювання, як це має місце у випадку створення «муніципальної варти».

Окрім цього, органи місцевого самоврядування мають окремі повноваження у сфері територіальної оборони та виконують інші завдання оборонного характеру. Зокрема, вони беруть участь в організації призову, веденні військового обліку, своєчасному оповіщенні та забезпеченні прибуття громадян, залучених до виконання мобілізаційного обов'язку. Також вони забезпечують планування і проведення мобілізаційної підготовки на території відповідних населених пунктів, організацію заходів мобілізації та демобілізації, а також здійснюють інші повноваження, передбачені статтями 36 і 36-1 Закону України «Про місцеве самоврядування» [1; 2, с. 38–40; 3, с. 82].

Говорячи про взаємодію органів місцевого самоврядування з іншими правоохоронними органами у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, можна зазначити про виділення у науковій літературі форм такої взаємодії: обмін інформацією; розробка планів реалізації спільних заходів; організація та проведення спільних нарад, переговорів конференцій, тощо; створення спільних робочих груп, а також відповідних координаційних комісій; практична реалізація спільно запланованих заходів; спільне підведення підсумків результатів здійснюваної взаємодії [4, с. 220]; спільне розроблення оперативних та стратегічних завдань, спрямованих на забезпечення публічного порядку й безпеки; визначення перспективних напрямків службової діяльності територіальних органів поліції щодо реалізації правоохоронної функції; організація дієвого державного та громадського контролю за станом охорони публічного порядку та безпеки; заслуховування звітів керівників територіальних органів Національної поліції щодо рівня криміногенної обстановки на території обслуговування; фінансування та матеріально-технічного забезпечення регіональних програм правоохоронної спрямованості [5, с. 175].

На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що органи місцевого самоврядування здійснюють власні чи делеговані повноваження у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, в тому числі: а) повноваження щодо створення, фінансування та забезпечення контролю за органами, службами, що здійснюють безпосереднє здійснення повноважень у сфері публічної безпеки і порядку; б) реалізація повноважень у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці чи територіальної громади; в) взаємодія з іншими органами, що забезпечують публічну безпеку і порядок на регіональному рівні. Взаємодія у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку

передбачає реалізацію повноважень цих органів через обмін наявною інформацією, проведення спільних заходів, їх планування, створення з цією метою спільних робочих або координаційних груп, розробка регіональних програм правоохоронної спрямованості, їх фінансування та контроль за їх виконанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.

2. Пишна А. Г., Любчик В. Б. Забезпечення громадського порядку органами місцевого самоврядування в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 3. Ч. 2. С. 36-41. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2021.3.2.6.

3. Вітвіцький С. С., Захарченко А. М. Правова основа взаємодії органів і підрозділів національної поліції з органами місцевого самоврядування у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2021. № 1. С. 80-94. DOI: https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-80-94.

4. Забожчук О. В. Адміністративно-правові засади взаємодії Національної поліції України з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Дис. … докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2022. 277 с.

5. Анісімов К.І. Взаємодія поліції та територіальних громад на засадах партнерства: адміністративно-правовий вимір. Дис. … докт.філ. Спец. 081 – Право. Кропивницький, 2023. 215 с.

Гук Кирило Вадимович
здобувач освітнього ступеня бакалавра
Юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПРАВОВІ ОСНОВИ Й ПРОБЛЕМИ В ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

У сьогоднішніх реаліях України обговорення стратегічних напрямів розвитку економіки, особливо важливим стає питання перетворення земельних ресурсів на один із ключових чинників економічного зростання та соціальних змін у державі.

Аналіз сучасної ситуації та наукових підходів українських дослідників дає підстави стверджувати, що актуальна на сьогодні земельна політика держави не забезпечує належного захисту земель від процесів деградації та недостатньо гарантує дотримання прав землекористування приватних власників.

Під час дослідження найбільш актуальних проблем у сфері земельних відносин за останні роки, а також за допомогою аналізу положень кодексів та законів України, зокрема "Стратегії з удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними", дають можливість визначити ключові напрямки, на яких має зосереджуватися оновлена земельна політика, впровадження якої відбувається внаслідок некоректного використання земель й їх ресурсів.

За даними офіційної статистики, земельні ресурси в Україні використовуються недостатньо ефективно та переважно за залишковим принципом.

Дослідимо приклад, в Чернігівській області приблизно 80 % таких земель застосовуються відповідно до їх цільового призначення(1). В інших регіонах спостерігається значна кількість порушень вимог чинного законодавства у сфері землекористування.

Зазначимо, у період з 2015-2018 років площа земельного запасу зросла майже на 20% від загального земельного фонду держави, що супроводжувалося подальшою передачею значної частини цих територій у приватну власність. Подібна ситуація в значній мірою пояснюється недоліками у діяльності органів публічної влади, які здійснюють управління земельними ресурсами. Зокрема, спостерігається недостатнє використання потенціалу механізмів публічного управління, а також наявні прогалини й недосконаліть адміністративного законодавства, що визначає правові засади регулювання данного напрямку.

Одним із важливих результатів трансформацій у сфері управління земельними ресурсами став поступовий перехід від централізованої моделі управління до більш децентралізованої системи відповідно до положень Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" [2]. У зв'язку з цим на сучасному етапі суттєво зросла роль органів місцевого самоврядування, у процесах що займаються регулюванням землекористування та забезпеченням охорони земельних ресурсів від різних посягань на них.

При цьому аналіз практичної діяльності свідчить, що система органів, які здійснюють управління у сфері земельних відносин, функціонує недостатньо узгоджено, оскільки в процесі реалізації повноважень різними органами влади, нерідко виникають правові колізії та дублювання компетенцій, що негативно впливає на ефективність управління земельними ресурсами на території України.

Важливим моментом в регулюванні земельних відносин залишається недосконаліть правового регулювання земельних відносин, це на пряму пов'язано з тим, що Земельний кодекс України [3] по більшій мірі визначає загальні засади використання та охорони земель, при цьому окремі його положення взагалі є застарілими і не відповідають реаліям сучасного ринку землі. Зокрема це стосується норм, щодо цільового використання земель сільськогосподарського призначення, порядку їх відчуження та механізмів контролю за дотриманням вимог закону потребують суттєвого перегляду та адаптації до актуальних соціально-економічних умов. Але запровадження ринкового обігу сільськогосподарських земель, що стало можливим завдяки прийняттю відповідного Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення" [4] у 2021 році, який докорінно змінив характер земельних відносин у державі. Проте вже на початковому етапі реалізації реформи окреслилося коло суперечностей, що потребують нормативного розв'язання.

Насамперед, це пов'язано з поза належним правовим захистом дрібних землевласників, зокрема колишніми власниками земельних паїв, які через нерівність переговорних позицій зазнають тиску з боку великих аграрних структур і посередників під час вирішення питань купівлі-продажу чи оренди різних ділянок.

Крім того, попри встановлені законом граничні розміри земельної власності для однієї особи [4] реальна практика демонструє поширення різних схем їх обходу із залученням номінальних власників і афілійованих осіб, що сприяє фактичній монополізації земельного фонду в країні.

Окремої уваги потребує й питання дотримання переважного права на викуп земельних ділянок орендарями та територіальними громадами, механізм реалізації якого на сьогодні є недостатньо чітким і на практиці систематично порушується.

Всі наведені обставини переконливо вказують на те, що земельне законодавство потребує подальшого розвитку з опорою на вже набутий досвід функціонування ринку та інтереси всіх його учасників.

В умовах сучасного суспільства, в Україні дотримується ключовий напрям удосконалення земельної політики, а саме спрямовується діяльність на розвиток системи державного земельного кадастру.

Наразі цим питанням по більшій мірі займається Закон України "Про державний земельний кадастр"[5] і саме він закладає основи його ведення, однак на практиці виявляється низка проблем, такі як: неповнота відомостей про межі земельних ділянок, розбіжності між кадастровими та реєстраційними даними, технічні помилки при реєстрації прав власності чи користування і все це дуже сильно ускладнює захист прав землевласників і землекористувачів й в подальшому створює умови для зловживань під час укладання угод із земельними ділянками.

Також хотілось зазначити щодо проблеми пов'язаною з деградацією земель сільськогосподарського призначення. За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, близько 40% орних земель мають ознаки різного ступеня деградації, починаючи від ерозії, засолення та закінчуючи підтопленнями [6].

Як наслідок через відсутність дієвих механізмів примусу та дотримання агро екологічних вимог, призводить до виснаження ґрунтового покриву, що загрожує продовольчій безпеці держави. Більшість механізмів захисту земельних ресурсів закріплюються, як раз в Законі України "Про охорону земель"[7] передбачаються відповідні інструменти захисту, проте рівень їх практичного застосування залишається недостатнім.

Наразі одним із найбільш перспективних напрямків удосконалення сфери управління земельними ресурсами є широке впровадження цифрових інструментів. Серед них особливе місце посідають відкриті реєстри земельних ділянок, які дозволяють забезпечити публічний доступ до інформації про власників, межі та правовий статус земель. Це, своєю чергою, суттєво підвищує прозорість земельних відносин, знижує ризики зловживань і корупції, а також сприяє формуванню довіри між учасниками земельного ринку.

Також варто зазначити, що Україна вже зробила певні кроки в цьому напрямку, а саме: в рамках державної стратегії цифрової трансформації агропромислового комплексу розпочато поетапне впровадження відповідних технологій. Проте цей процес ще далекий від завершення, а інтеграція нових цифрових рішень із діючою кадастровою системою залишається недостатньою і потребує значного прискорення, адже саме злагоджена взаємодія цих систем є запорукою їх реальної ефективності.

Таким чином, вирішення накопичених проблем у сфері управління земельними ресурсами вимагає комплексного та системного підходу. Спочатку, необхідне вдосконалення нормативно-правової бази з урахуванням актуальних викликів сучасного земельного ринку та усунення прогалин і суперечностей у чинному законодавстві.

Зазначимо, важливим завданням є зміцнення інституційної спроможності органів управління, а саме підвищення кваліфікації кадрів, забезпечення належного фінансування та організаційної стабільності.

Наступним кроком є потреба розвитку механізмів міжвідомчої координації, що дозволять уникнути дублювання функцій і забезпечити узгодженість дій різних державних структур.

Нарешті, останнім кроком є підвищення рівня правової освіти громадян та розширення їх участі у прийнятті рішень щодо землекористування сприятиме формуванню відповідального ставлення суспільства до земельних ресурсів як до національного надбання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Звіт про землі запасу: регіональний аналіз. Офіційний сайт Держгеокадастру. URL: https://land.gov.ua

2. Закон України "про місцеве самоврядування в Україні" - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Земельний кодекс України - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text
4. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення"
5. закон україни про державний кадастр.
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стан ґрунтів сільськогосподарських угідь в Україні: https://minagro.gov.ua
7. Закон України "Про охорону земель"

Зільберт Валентина Сергіївна,
аспірантка кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ У СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах розвитку правової держави, трансформації публічного адміністрування та ускладнення соціальних взаємодій особливої актуальності набуває питання ефективного врегулювання конфліктів. Традиційні судові механізми, хоча і залишаються базовими гарантіями захисту прав, дедалі частіше виявляються перевантаженими, тривалими та не завжди здатними забезпечити відновлення соціального балансу між сторонами. У цьому контексті медіація постає як альтернативний, гнучкий та людиноцентричний спосіб вирішення спорів, який відповідає сучасним викликам правової системи. Медіація як інститут має тривалу історію розвитку та широко застосовується у більшості країн світу. Її становлення відбувалося у межах концепції відновного правосуддя та альтернативних способів вирішення спорів (ADR – Alternative Dispute Resolution). У європейських країнах, а також у США, Канаді, Австралії, Норвегії та інших державах медіація стала невід'ємною частиною правової системи, що дозволяє зменшити навантаження на суди та забезпечити більш ефективне вирішення конфліктів [4].

Поняття «медіація» має багатовимірний характер і потребує ґрунтовного теоретико-правового осмислення. Етимологічно термін походить від латинського *mediatio*, що означає «посередництво». Однак сучасна правова доктрина не зводить медіацію до класичного посередництва [3]. На відміну від останнього, медіація передбачає активну участь сторін у процесі врегулювання конфлікту за допомогою нейтральної третьої сторони – медіатора, який не приймає рішення замість сторін, а лише організовує комунікацію між ними.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення медіації. Зокрема, її розглядають як: 1) процедуру – структурований процес переговорів за участю нейтральної сторони; 2) метод – спосіб альтернативного вирішення спорів; 3) інститут права – комплекс правових норм, що регулюють відповідні відносини; 4) комунікативний процес – форма взаємодії, спрямована на досягнення взаєморозуміння.

У свою чергу Закон України «Про медіацію» визначає медіацію як позасудову, добровільну, конфіденційну та структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт шляхом переговорів [1]. Це визначення відображає ключові ознаки медіації, які дозволяють відмежувати її від інших способів вирішення спорів. Сутність медіації, як засобу врегулювання конфліктів, полягає не лише у досягненні угоди, але й у трансформації

конфлікту. Вона спрямована на виявлення справжніх інтересів сторін, які часто залишаються поза межами формальних правових позицій. У цьому аспекті медіація виходить за межі суто юридичного вирішення спору і набуває соціально-психологічного виміру.

Особливістю медіації є те, що результат залежить виключно від волі сторін. На відміну від судового рішення, яке має імперативний характер, медіаційна угода є результатом досягнутого консенсусу. Це підвищує рівень її виконання, оскільки сторони самостійно визначають зміст домовленостей і несуть відповідальність за їх реалізацію [2, с. 12].

Процес медіації має чітку структуру, що включає кілька етапів: вступ, визначення позицій сторін, пошук альтернативних рішень, узгодження угоди та завершення процедури. Кожен із цих етапів має власне функціональне значення та спрямований на досягнення взаєморозуміння між сторонами. Водночас медіація залишається гнучкою процедурою, що дозволяє адаптувати її до конкретних умов та особливостей конфлікту.

Ключове значення мають принципи медіації, які визначають її правову природу. До них належать добровільність, конфіденційність, рівність сторін, незалежність і неупередженість медіатора. Добровільність означає відсутність примусу, конфіденційність – захист інформації, рівність – однакові права сторін, а незалежність медіатора – гарантію об'єктивності процесу. Особливої уваги заслуговує роль медіатора, який виступає центральною фігурою процесу. Він не є суддею чи арбітром і не має владних повноважень, але виконує функцію фасилітатора, сприяючи ефективній комунікації між сторонами. Це вимагає від нього не лише юридичних знань, але й високого рівня психологічної компетентності, етичності та професіоналізму.

З правової точки зору медіація є важливим елементом системи доступу до правосуддя. Вона забезпечує альтернативний шлях вирішення спорів, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема положенням актів Ради Європи та Європейського Союзу. Водночас її розвиток в Україні потребує подальшого вдосконалення нормативної бази та інституційної підтримки. У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, значення медіації суттєво зростає. Соціальна напруга, збільшення кількості конфліктів та обмеження ресурсів держави обумовлюють необхідність використання альтернативних способів їх вирішення. Медіація дозволяє зменшити навантаження на судову систему, забезпечити швидке врегулювання спорів та зберегти соціальну стабільність.

Медіація виступає ефективним альтернативним способом урегулювання конфліктів, що ґрунтується на добровільній участі сторін та їх готовності до конструктивного діалогу. Вона забезпечує можливість досягнення взаємоприйнятного рішення без застосування примусових механізмів, характерних для судового розгляду. Завдяки залученню нейтрального посередника – медіатора, сторони отримують можливість зосередитися не лише на правових позиціях, а й на власних інтересах, що сприяє більш стійкому та ефективному врегулюванню конфлікту. Таким чином, медіація поєднує правові та комунікативні інструменти, забезпечуючи баланс між ефективністю вирішення спору та збереженням взаємовідносин між його учасниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 07.04.2026 р.).

2. Черненко Н. Роль інституціалізації медіації в публічному правлінні : теоретичний аспект. Аспекти публічного управління. 2023. № 1. Т. 11. С. 12–19.

3. Kostina D.A. Mediation in Public-Law Disputes: an Innovative Approach to the Protection of Human Rights. *Проблеми законності*. 2024. Вип. 166. С. 142–146.

4. OECD. Government at a Glance 2023. Paris : OECD Publishing, 2023. 250 p. URL: https://www.oecd.org/gov/government-at-a-glance (дата звернення: 07.04.2026 р.).

Казанчук Дмитро Васильович,
здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

В умовах цифрової трансформації суспільства спостерігається активне впровадження інноваційних технологій у різні сфери життєдіяльності, зокрема у правову систему. Одним із найбільш перспективних напрямів є застосування штучного інтелекту, який суттєво змінює підходи до здійснення юридичної діяльності. Актуальність цієї теми зумовлена потребою підвищення ефективності правозастосування, оптимізації роботи юристів та розширення доступу населення до правової допомоги [1].

Штучний інтелект у діяльності юристів насамперед застосовується для автоматизації стандартних та рутинних процесів. Сучасні програмні рішення дозволяють швидко здійснювати пошук нормативно-правових актів, аналізувати судову практику, систематизувати великі обсяги юридичної інформації, а також формувати типові правові документи. Це значно скорочує часові витрати та підвищує продуктивність роботи юриста. Завдяки цьому юристи можуть зосередитися на більш складних аналітичних та стратегічних завданнях, що вимагають високого рівня професійної компетенції та критичного мислення.

Окрему увагу слід приділити можливостям використання штучного інтелекту у сфері юридичної аналітики. Завдяки обробці великих масивів даних такі системи здатні виявляти тенденції судової практики, прогнозувати результати розгляду справ та допомагати у формуванні правової позиції. Це особливо важливо в умовах постійних змін законодавства та зростання обсягу судових рішень. Аналітичні можливості ШІ дозволяють не лише передбачати потенційні рішення суду, але й ідентифікувати прогалини у законодавстві або протиріччя між нормами, що може бути корисним при підготовці пропозицій щодо законодавчих змін [2].

Важливим напрямом є також застосування штучного інтелекту у сфері підготовки юридичних документів. Генеративні моделі можуть створювати проєкти договорів, позовних заяв, скарг та інших процесуальних документів. Однак використання таких технологій потребує обов'язкової перевірки з боку фахівця, оскільки існує ризик неточностей або неправильного застосування норм права. Використання ШІ у цьому контексті дозволяє стандартизувати документообіг та підвищити точність оформлення юридичних документів, що особливо актуально у великих юридичних фірмах та державних органах [3].

Крім того, штучний інтелект активно використовується у сфері надання правових послуг. Онлайн-консультації, чат-боти та інші цифрові сервіси забезпечують можливість

отримання первинної правової допомоги широкими верствами населення. Це сприяє підвищенню рівня правової обізнаності громадян та розширенню доступу до правосуддя, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану. Завдяки таким інструментам громадяни можуть швидко отримати інформацію про свої права, дізнатися про процедури подачі заяв або скарг, а також зорієнтуватися у складних юридичних процесах без безпосереднього залучення адвоката на початковому етапі [4].

Водночас впровадження штучного інтелекту у діяльність юристів супроводжується рядом викликів і ризиків. До них належать проблеми захисту персональних даних, можливість використання недостовірної інформації, а також питання юридичної відповідальності за рішення, прийняті за допомогою автоматизованих систем. Як підкреслюється у фахових джерелах, штучний інтелект не може повністю замінити юриста, оскільки не здатний враховувати всі індивідуальні та етичні аспекти конкретної справи. Це означає, що роль юриста залишається ключовою у процесі прийняття остаточних рішень, оцінки ризиків та формування стратегії ведення справи [3].

Не менш важливим є питання правового регулювання використання штучного інтелекту. В Україні вже зроблено перші кроки у цьому напрямі, зокрема прийнято Концепцію розвитку штучного інтелекту, яка визначає основні напрями державної політики у цій сфері. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на створення чітких правил використання таких технологій у юридичній практиці, що дозволить мінімізувати ризики та підвищити ефективність їх застосування. Це включає стандарти етичного використання, правила обробки персональних даних та визначення відповідальності за результати автоматизованих рішень [1].

Таким чином, штучний інтелект відкриває значні можливості для модернізації юридичної діяльності, оптимізації роботи юристів та розширення доступу до правової допомоги. Його впровадження сприяє підвищенню ефективності правозастосування, покращенню аналітичних процесів та швидкості підготовки документів. Водночас використання ШІ має здійснюватися з урахуванням принципів законності, етичності та відповідальності. Лише поєднання технологічного розвитку та належного правового регулювання дозволить штучному інтелекту стати ефективним інструментом у діяльності юристів та сприяти подальшому розвитку правової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р (дата звернення: 25.03.2026)

2. Морозова К. Штучний інтелект у юридичній практиці: можливості та ризики. — URL: https://blog.liga.net/user/kmorozova/article/53687 (дата звернення: 25.03.2026)

3. Штучний інтелект та технологія GPT: юридичні тонкощі для користувачів // Юрліга. — URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/226223_shtuchniy-ntelekt-ta-tekhnologya-gpt-yuridichn-tonkoshch-dlya-koristuvachv (дата звернення: 25.03.2026)

4. Штучний інтелект в юриспруденції: виклики, загрози, перспективи // Європейська Бізнес Асоціація. — URL: https://eba.com.ua/shtuchnyj-intelekt-v-yurysprudentsiyi-vyklyky-zagrozy-perspektyvy-2/ (дата звернення: 25.03.2026)

Ковалевська Дар'я Олександрівна
курсант 4 курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
*Науковий керівник:**Бодирєв Дмитро Анатолійович***
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану питання правових підстав застосування вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів набуває особливої актуальності та підвищеної суспільної значущості. Загострення безпекової ситуації, зростання рівня загроз життю і здоров'ю громадян, а також ускладнення оперативної обстановки зумовлюють необхідність чіткого правового регулювання використання сили та спеціальних засобів. Водночас застосування вогнепальної зброї повинно здійснюватися виключно в межах, визначених законодавством, із дотриманням принципів законності, необхідності, пропорційності та відповідальності. Недотримання встановлених правових норм може мати серйозні юридичні та соціальні наслідки як для окремого правоохоронця, так і для держави загалом. Саме тому аналіз правових підстав і особливостей застосування вогнепальної зброї в умовах воєнного стану є важливим елементом професійної підготовки працівників правоохоронних органів.

Особливості правового режиму воєнного стану передбачають розширення повноважень правоохоронних органів, водночас не скасовуючи базових конституційних гарантій прав і свобод людини. Нормативно-правове регулювання застосування вогнепальної зброї в цей період ґрунтується на положеннях Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про правовий режим воєнного стану», а також інших підзаконних актів і відомчих інструкцій. Важливим аспектом є чітке визначення підстав, умов і меж застосування летальної сили з урахуванням підвищеного рівня загроз та динамічності бойової й оперативної обстановки. Особлива увага приділяється принципу необхідності, за яким застосування зброї допускається лише у разі неможливості нейтралізувати загрозу іншими, менш небезпечними засобами. Не менш значущим є принцип пропорційності, що вимагає співмірності між рівнем загрози та обраним способом реагування. У цьому контексті правова підготовка працівників правоохоронних органів має забезпечити не лише знання норм законодавства, а й уміння правильно їх застосовувати в умовах обмеженого часу та високого психологічного навантаження.

Застосування сили та вогнепальної зброї регламентується в «Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку», ухвалених

Восьмим конгресом ООН із попередження злочинності та поводження з порушниками (від 27 серпня – 7 вересня 1990 р.)[1].

У документі зазначено, що перед застосуванням сили чи вогнепальної зброї правоохоронці мають використовувати максимально ненасильницькі засоби під час виконання службових обов'язків. Їм дозволяється застосовувати силу та вогнепальну зброю лише тоді, коли інші засоби неефективні або коли без їх застосування неможливо досягти бажаної мети[1].

У випадку України поліція виконує свої основні повноваження для виконання обов'язків, покладених на неї відповідно до статті 23 Закону Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділі превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану України «Про Національну поліцію» через використання поліцейських заходів, диференційованих на превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом. Так, в його ч. 2 ст. 30 чітко визначено, що «Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу <...>«, серед яких застосування фізичною впливу (сили), спеціальних засобів і вогнепальної зброї віднесено до поліцейських заходів примусу, які поліція уповноважена застосовувати (ст. 42) [2]

Застосування вогнепальної зброї правоохоронними органами в умовах воєнного стану регламентується спеціальним правовим режимом, який поєднує посилені заходи безпеки з обов'язковим дотриманням законності. Воєнний стан створює підвищений рівень загроз, що зумовлює необхідність швидкого та рішучого реагування з боку правоохоронців. Водночас наявність таких умов не надає необмеженого права на використання летальної сили. Законодавство України чітко визначає вичерпний перелік підстав для застосування вогнепальної зброї – стаття 46 Закону України «Про Національну поліцію», навіть у період війни. Особливістю цього періоду є поєднання функцій правоохоронної діяльності з елементами забезпечення оборони та внутрішньої безпеки держави. Працівники поліції зобов'язані діяти з урахуванням підвищеної ймовірності наявності у громадян незаконної зброї. Потрібно завжди пам'ятати про те, скільки зброї після закінчення війни буде знаходитись в незаконному обігу, тому задля власної безпеки правоохоронця, інших громадян треба набувати та покращувати вже набуті навички поводження зі зброєю.

Працівники правоохоронних органів можуть удосконалювати навички стрільби у спеціалізованих стрілецьких тирах, що перебувають на балансі відповідних відомств. Такі тири обладнані з урахуванням вимог безпеки та дозволяють відпрацьовувати нормативи у контрольованих умовах. Важливу роль відіграють навчально-тренувальні полігони, де можливе моделювання складніших тактичних ситуацій, зокрема дій у групі. Окремим напрямом є використання закритих тирів і тренувальних приміщень для відпрацювання стрільби в обмеженому просторі. Сучасні електронні та мультимедійні стрілецькі тренажери дають змогу покращувати навички прицілювання та прийняття рішень без використання бойових боєприпасів. Такі тренажери особливо ефективні для розвитку швидкості реакції та ситуаційної обізнаності. Підвищенню професійного рівня сприяють також навчально-методичні центри, де стрільба поєднується з теоретичною та

правовою підготовкою. Участь у планових службових заняттях і зборах дозволяє підтримувати навички на належному рівні. Важливим є залучення інструкторів з практичним досвідом, які забезпечують корекцію помилок і індивідуальний підхід. Таким чином, системне використання різних навчальних баз і засобів підготовки забезпечує безпечне та ефективне вдосконалення навичок стрільби правоохоронців.

Значно зростає роль превентивної оцінки загроз і прогнозування розвитку небезпечної ситуації. Застосування вогнепальної зброї має ґрунтуватися на принципі мінімізації шкоди. Особливої ваги набуває фіксація обставин і правомірності кожного випадку використання зброї. Належне документування таких дій є важливим елементом правового захисту правоохоронця. Умови воєнного стану вимагають підвищеного рівня правової дисципліни та професійної відповідальності. Таким чином, правові підстави застосування вогнепальної зброї в період воєнного стану спрямовані на забезпечення балансу між ефективною безпекою та дотриманням правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитро Бодирєв, Роман Щевчик, Правові підстави застосування вогнепальної зброї. Матеріали Всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 03.06.2022) С. 238. URL: https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10229/5/збірник%20круглий%20стіл%2006.08.22%20%281%29.pdf#page=237

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 40-41. Ст. 379.

Кулинич Христина Петрівна
студентка 2 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ І ПРОЕКТОМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (КОДЕКСУ ПРАВА ПРИВАТНОГО)

Незважаючи на те, що інститут корпоративного договору був давно відомий у світовій практиці, в Україні він практично не використовувався. Реальне формування законодавчої моделі корпоративного договору в Україні пов'язується з реформуванням корпоративного законодавства у 2017–2018 роках.

Еволюція законодавчого регулювання корпоративного договору була пов'язана із прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII (далі – **Закон про ТОВ та ТДВ**) [1], який закріпив сучасну модель функціонування товариств з обмеженою відповідальністю (далі – **ТОВ**) і товариств з додатковою відповідальністю (далі – **ТДВ**) та остаточно інтегрував корпоративний договір у систему внутрішнього регулювання цих товариств.

Важливо зазначити, що саме із прийняттям Закону про ТОВ та ТДВ відбулося остаточне термінологічне оформлення цього інституту: договір про реалізацію прав учасників уперше прямо був названий «корпоративним договором». Положеннями Закону про ТОВ та ТДВ визначено, що корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, вчиняється в письмовій формі [1]. Логічним кроком у напрямку реформування корпоративного законодавства стало прийняття нового Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX, який набрав чинності з 1 січня 2023 року (далі – **Закон про АТ**) [2].

Щодо кодифікованого регулювання – корпоративний договір, попри його закріплення у спеціальних законах, до цього часу не знайшов свого місця у Цивільному кодексі України або в Господарському кодексі України, який втратив чинність 28 серпня 2025 року.

Натомість, законодавець має намір виправити цю прогалину у Проекті Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного) (законопроект від 22 січня 2026 року № 14394)

(далі – **Проект ЦК**). Частина 5 статті 129 прямо вказує, що особливості здійснення корпоративних прав учасника (акціонера, члена підприємницького кооперативу) підприємницького товариства може визначати корпоративний договір [3].

Безумовно, така законодавча ініціатива є логічним кроком у розвитку корпоративного права України, оскільки нормативне закріплення корпоративного договору в новому Цивільному кодексі сприятиме розширенню сфери його застосування, підвищенню стабільності корпоративних відносин та гармонізації законодавства України.

Відповідно до Проекту ЦК корпоративний договір – це договір, за яким учасники підприємницького товариства зобов'язані здійснювати права та реалізовувати правоможності певним чином або утримуватися від їх здійснення та реалізації [3]. Це визначення є аналогічним тим, що містяться в Законі про ТОВ та ТДВ та Законі про АТ. Крім того, корпоративний договір прямо не визнається установчим документом підприємницького товариства [3], що має принципове значення для визначення його правової природи та дозволяє розглядати його як самостійний інструмент договірного регулювання корпоративних відносин.

Характеристику корпоративного договору варто розпочати з аналізу спеціального законодавства, яке до істотних умов корпоративного договору відносить **предмет договору**, а також **строк дії договору**, який прямо підлягає визначенню сторонами [1], [2].

На нормативному рівні питання предмета корпоративного договору врегульоване досить фрагментарно та потребує уточнення. Так, у статті 29 Закону про АТ зазначено, що у корпоративному договорі акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації [2]. Закон фактично ототожнює предмет корпоративного договору із загальною формулою «зобов'язання реалізовувати права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації». Така конструкція є надзвичайно широкою та оціночною, не конкретизує меж допустимого договірного регулювання.

Слід зазначити, що Проект ЦК істотно розширює регулятивний потенціал корпоративного договору. На відміну від спеціальних законів, які лише фрагментарно визначають можливий зміст договору, Проект прямо передбачає можливість встановлення у корпоративному договорі обов'язків, не визначених установчими документами або законом [3]. Такий підхід свідчить про посилення диспозитивності договірного регулювання та розширення автономії волі сторін.

Окремого аналізу потребує питання **строку** корпоративного договору, як його істотної умови. Положеннями частини 2 статті 29 Закону про АТ та частини 2 статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ визначено, що дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі [1], [2]. Аналогічний підхід зберігається і в Проекті ЦК [3]. Якщо сторони не встановили конкретного строку його дії, він вважається укладеним на невизначений строк. З іншого боку це зумовлює необхідність врегулювання механізму припинення такого договору.

Слід підтримати позицію Л. М. Дорошенко про те, що доцільним є закріплення на законодавчому рівні можливості односторонньої відмови від корпоративного договору, укладеного на невизначений строк, за умови дотримання визначеної процедури повідомлення та припинення таких правовідносин. Відсутність відповідного механізму

може призвести до ситуації, коли сторони фактично опиняються «прив'язаними» до тривалих зобов'язань, позбавленими можливості вчасно реагувати на зміну економічних умов та не мають можливості адаптувати свої дії під економічні реалії та потреби часу, які постійно перебувають у динаміці [4, с. 22].

Щодо **форми корпоративного договору**, слід зазначити, що підхід, закріплений у Проекті ЦК загалом узгоджується із положеннями спеціального законодавства. Так, як і в Законі про ТОВ та ТДВ та Законі про АТ, у Проекті ЦК прямо встановлено імперативну вимогу щодо письмової форми корпоративного договору [1], [2].

Водночас, на відміну від спеціального законодавства, Проект ЦК не містить прямої вказівки на нікчемність корпоративного договору у разі недодержання письмової форми. У законах про ТОВ та АТ такий наслідок прямо передбачений, що свідчить про більш жорсткий підхід законодавця до дотримання форми правочину у сфері корпоративних відносин. Відсутність аналогічного застереження у Проекті ЦК може тлумачитися як відсилання до загальних положень про наслідки недодержання форми правочину, що потенційно знижує рівень правової визначеності.

Крім того, Проект ЦК, як і спеціальне законодавство, не встановлює вимоги нотаріального посвідчення корпоративного договору. Це відповідає чинному загальному правилу частини 1 статті 209 ЦК України, за яким нотаріальне посвідчення правочину є обов'язковим у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. Відсутність вимоги нотаріального посвідчення узгоджується з конфіденційним характером корпоративного договору, оскільки сторони не зобов'язані розкривати його зміст третім особам, включаючи нотаріуса [5].

Що стосується можливості укладення корпоративного договору в електронній формі, то прямо це питання не врегульоване ні в чинних нормативно-правових актах, ні в Проекті ЦК. Водночас, спеціальне законодавство про корпоративні договори не забороняє електронну форму, можна дійти висновку, що корпоративний договір може укладатися в електронній формі за умови використання кваліфікованого електронного підпису сторін.

Дискусійним залишається питання щодо **кола осіб, які можуть бути сторонами корпоративного договору**. На сьогодні, відповідно до частини 1 статті 29 ЗУ про АТ договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – **корпоративний договір**), вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір може бути оплатним або безоплатним. Додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути саме акціонерне товариство та треті особи [2]. Аналогічне положення міститься і в частині 1 статті 7 Закону про ТОВ та ТДВ **[1].**

Відповідно до Проекту ЦК стороною корпоративного договору може бути особа, яка не є учасником підприємницького товариства. Стороною корпоративного договору може бути підприємницьке товариство [3]. Варто звернути увагу на те, що законодавець фактично відмовляється від використання конструкції «додаткові сторони» корпоративного договору. На відміну від спеціального законодавства, де товариство та треті особи прямо визначені саме як додаткові учасники договірних відносин, Проект ЦК

формулює нейтральний підхід, визнаючи можливість участі у корпоративному договорі будь-яких осіб, не встановлюючи їх ієрархічного статусу.

Пилипенко П. Д. справедливо зауважує, що відмова законодавця від формулювання «додаткова сторона» корпоративного договору є позитивною. Цей термін зараз застосовується до третіх осіб та самого товариства. Проте він створює помилкове враження про існування основних та додаткових сторін договору, що суперечить загальним положенням цивільного законодавства України [6, с. 37].

Корпоративний договір може бути як **оплатним, так і безоплатним**. Це положення закріплено в частині 1 статті 7 Закону п**ро ТОВ та ТДВ [1]** та статті 29 Закону про АТ [1]. Сторони корпоративного договору мають право самостійно визначати умови його оплатності або безоплатності, залежно від характеру домовленостей між учасниками (акціонерами) товариства.

У контексті порівняльного аналізу слід звернути увагу на те, що Проект ЦК не містить прямої вказівки на можливість оплатності або безоплатності корпоративного договору.

Щодо **конфіденційного характеру** корпоративного договору, варто зазначити, що це його характерна особливість. На відміну від статуту товариства, який підлягає державній реєстрації та є відкритим для третіх осіб, корпоративний договір не підлягає обов'язковому розкриттю. Це дозволяє учасникам врегульовувати чутливі питання корпоративного управління без їх публічного розголошення.

Водночас така конфіденційність може створювати ризики для третіх осіб, які не знають про існування домовленостей між учасниками. Наприклад, чинне законодавство України не містить заборони на укладення кількох корпоративних договорів різними групами учасників (акціонерів) одного товариства, що на практиці може призводити до ситуацій, коли укладаються декілька корпоративних договорів із різним змістом. У такому випадку виникає ризик виникнення колізії зобов'язань. Наприклад, корпоративний договір № 1, укладений між учасниками ТОВ А та Б, може передбачати їх обов'язок голосувати за призначення директором особи Х. Водночас корпоративний договір № 2, укладений між учасниками Б та В, може встановлювати обов'язок сторін голосувати за призначення директором особи Y.

Чинне законодавство не містить спеціальних правил вирішення такої колізії, а судова практика з цього питання наразі відсутня. У теорії можливим є застосування римського принципу qui prior est tempore, potior eat jure (перший у часі – сильніший по праву), відповідно до якого пріоритет має раніше укладений договір. В будь-якому випадку вбачається необхідність розвитку даного питання.

Особливої гостроти набуває питання можливості визнання корпоративного договору недійсним у випадку, якщо він суперечить моральним засадам суспільства з огляду на його **конфіденційний характер**, встановлений частиною 5 статті 7 Закону про ТОВ [1] та частиною 5 статті 29 Закону про АТ [2]. Тобто корпоративний договір є недоступним для перевірки з боку контролюючих органів, третіх осіб, а часто навіть для самого товариства (якщо товариство не є стороною договору). Це створює ситуацію, коли фактично неможливо виявити та оскаржити корпоративний договір, який суперечить моральним засадам та публічному порядку. Третя особа (контрагент товариства, кредитор, інший учасник, який не є стороною договору) не має доступу до тексту

корпоративного договору і не може дізнатися про його зміст, щоб оскаржити його як такий, що порушує її права або суперечить публічному порядку.

Цікаво, що частково вирішення цієї проблеми простежується у положеннях Проекту ЦК, який передбачає більш збалансований підхід до конфіденційності корпоративного договору. Зокрема, встановлюється, що зміст корпоративного договору не підлягає розголошенню третім особам, якщо інше не передбачено законом, установчим документом або самим договором. Водночас запроваджується обов'язок оприлюднення інформації про факт укладення корпоративного договору та строк його дії на веб-сайті товариства, а також надання такої інформації на запит заінтересованих осіб у визначений строк [3]. Важливого значення набуває питання припинення корпоративного договору. Необхідно зазначити, що у зв'язку із відсутністю правового регулювання укладення корпоративного договору, його припинення регулюється главою 50 ЦК України, у якій містяться загальні правила щодо припинення зобов'язань, а також главою 53 ЦК України «Укладення, зміна і розірвання договору» [7, с. 115].

Разом із тим чинне законодавство не встановлює спеціального механізму припинення корпоративного договору, що створює певні труднощі у правозастосуванні. Ні ЦК України, ні спеціальні закони не визначають вичерпного переліку підстав та порядку припинення корпоративного договору. Як наслідок, сторони повинні врегульовувати ці питання у тексті самого договору.

Особливістю корпоративного договору є те, що його порушення не впливає на дійсність рішень органів управління товариства та правочинів, укладених самим товариством. Такий підхід закріплений у Проекті ЦК України та обумовлений необхідністю забезпечення стабільності корпоративного обороту та захисту прав третіх осіб, які не є сторонами корпоративного договору. Саме тому порушення корпоративного договору породжує правові наслідки виключно для його сторін і тягне застосування заходів відповідальності.

Заслуговує на увагу і положення Проекту ЦК, відповідно до якого корпоративний договір може визначати підстави припинення підприємницького товариства в разі порушення корпоративних прав його учасника (акціонера, члена підприємницького кооперативу), якщо такий корпоративний договір підписали всі учасники (акціонери, члени підприємницького кооперативу) підприємницького товариства [3].

Таким чином, проведене порівняльно-правове дослідження свідчить про те, що інститут корпоративного договору в Україні перебуває на етапі активного розвитку. Чинне спеціальне законодавство закріплює базову модель корпоративного договору, яка, попри свою функціональність, характеризується фрагментарністю регулювання та наявністю низки прогалин, зокрема щодо визначення предмета, меж допустимого змісту, механізмів припинення та вирішення колізій.

Проект Цивільного кодексу України спрямований на подолання цих недоліків шляхом інтеграції корпоративного договору у загальну систему договірного права та розширення диспозитивних можливостей його застосування. Закріплення корпоративного договору на рівні ЦК України є важливим та необхідним етапом для уніфікації правового регулювання корпоративних договорів та формування єдиного

підходу щодо правової природи корпоративного договору, його сторін, вимог до форми та змісту, а також щодо конфіденційності цього виду договорів.

Разом із тим окремі положення Проекту ЦК відрізняються від чинного регулювання, а тому потребують подальшого доопрацювання. Отже, оптимальною видається модель, за якої Цивільний кодекс закріплює загальні засади та принципи функціонування корпоративного договору, тоді як спеціальне законодавство забезпечує його деталізоване регулювання з урахуванням особливостей окремих організаційно-правових форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 30 березня 2026 року)
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20 (дата звернення: 30 березня 2026 року)
3. Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного): Проект Закону України № 14394 від 22 січня 2026 року (дата звернення: 30 березня 2026 року)
4. Дорошенко Л. М. Щодо строку дії корпоративного договору. Нове українське право. 2022. № 5. С. 17-23. URL: https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/344/304
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3128 (дата звернення: 30 березня 2026 року)
6. Пилипенко П.Д. Правова природу корпоративного договору у проекті оновленого Цивільного кодексу України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 06, 2025, частина 1. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/58.pdf
7. Сигидин М. М. Особливості припинення корпоративного договору. Міжнародний журнал «Право і суспільство». 2016., С. 114-123. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjfy4zr05-TAxXlJBAIHZEgN3QQFnoECBcQAQ&url=https%3A%2F%2Fjournals.pnu.edu.ua%2Findex.php%2FLS%2Farticle%2Fdownload%2F213%2F237%2F389&usg=AOvVaw28FJzMz9j_9LeUZbgSKkIS&opi=89978449

Лисиця Єгор Олександрович
здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПОНЯТТЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ: ЙОГО ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У сучасному сімейному праві України дедалі більшого значення набувають договірні механізми регулювання відносин між подружжям. Це пов'язано із загальною тенденцією до розширення приватної автономії особи, коли людина має можливість самостійно визначати свої права та обов'язки у межах, встановлених законом. Одним із найяскравіших проявів такої тенденції є шлюбний договір. Його застосування дозволяє відійти від стандартних правил, передбачених законодавством, і встановити індивідуальний порядок врегулювання майнових відносин у сім'ї. У зв'язку з цим питання розуміння поняття та загальної характеристики шлюбного договору є досить актуальним як у теоретичному, так і у практичному аспекті.

Поняття шлюбного договору визначається нормами Сімейного кодексу України. У загальному вигляді його можна охарактеризувати як домовленість між особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, або між подружжям, що спрямована на врегулювання їхніх майнових прав та обов'язків. Варто звернути увагу, що законодавець чітко обмежує сферу застосування такого договору — він стосується виключно майнових відносин. Це означає, що будь-які умови, які стосуються особистих немайнових прав, наприклад, питання виховання дітей чи особистих взаємин, не можуть бути включені до його змісту.

Якщо пояснювати більш простою мовою, шлюбний договір — це спосіб заздалегідь домовитися про важливі майнові питання, які можуть виникнути під час шлюбу або після його розірвання. Наприклад, подружжя може визначити, кому буде належати певне майно, як саме воно буде використовуватися або як ділитися у випадку розлучення. У цьому сенсі шлюбний договір виконує важливу практичну функцію, оскільки дозволяє уникнути конфліктів і непорозумінь у майбутньому.

Характеризуючи шлюбний договір, слід виділити його основні ознаки. Передусім, він має добровільний характер. Кожна зі сторін самостійно вирішує, чи укладати такий договір, і не може бути примушена до цього. Другою важливою ознакою є спеціальний суб'єктний склад — сторонами можуть бути лише особи, які мають намір укласти шлюб, або вже одружене подружжя. Крім того, шлюбний договір укладається у письмовій формі і обов'язково посвідчується нотаріусом, що забезпечує його юридичну силу та захист прав сторін.

Зміст шлюбного договору може бути досить різноманітним, але при цьому він обмежений певними рамками. Сторони можуть визначати правовий режим майна, тобто встановлювати, яке майно буде спільним, а яке — особистим. Також вони можуть

домовитися про порядок користування житлом, розподіл доходів, участь у витратах на утримання сім'ї, а також про надання утримання одному з подружжя. Наприклад, у договорі можна передбачити, що один із подружжя бере на себе більшу частину витрат, або що у разі розлучення певне майно переходить у власність іншої сторони.

Водночас закон встановлює певні обмеження щодо змісту шлюбного договору. Зокрема, не допускається включення умов, які обмежують правоздатність або дієздатність особи, її право на звернення до суду, а також умов, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно невигідне матеріальне становище. Такі обмеження спрямовані на захист прав і законних інтересів сторін, особливо тієї, яка може опинитися у слабшому становищі.

Важливим аспектом є також порядок укладення шлюбного договору та момент набрання ним чинності. Якщо договір укладається до реєстрації шлюбу, він починає діяти лише після офіційного одруження. Якщо ж він укладається вже під час шлюбу, то набирає чинності з моменту нотаріального посвідчення. Крім того, сторони мають право змінювати умови договору або розірвати його за взаємною згодою. У разі виникнення спору це питання може вирішуватися в судовому порядку.

Окремо слід зазначити, що шлюбний договір може регулювати відносини не лише під час шлюбу, але й після його припинення. Це є однією з його важливих переваг, оскільки дозволяє заздалегідь врегулювати можливі спірні ситуації. Наприклад, можна визначити порядок поділу нерухомого майна, автомобіля або інших цінностей. Завдяки цьому значно зменшується ймовірність виникнення судових спорів, що економить час і ресурси обох сторін.

Не менш важливим є співвідношення шлюбного договору із законним режимом майна подружжя. За загальним правилом майно, набуте під час шлюбу, є спільною сумісною власністю. Однак укладення шлюбного договору дозволяє встановити інший режим, наприклад, роздільну власність або змішаний варіант. Це дає можливість більш гнучко підходити до вирішення майнових питань і враховувати індивідуальні потреби кожної сім'ї.

На практиці шлюбні договори в Україні ще не набули дуже широкого поширення, проте їх популярність поступово зростає. Це пов'язано як із розвитком правової культури, так і з усвідомленням переваг такого інструменту. Водночас існують певні стереотипи, які заважають його активному використанню. Деякі люди сприймають шлюбний договір як прояв недовіри між подружжям, хоча насправді його можна розглядати як раціональний підхід до врегулювання майнових питань.

Крім того, важливо враховувати, що шлюбний договір має не лише практичне, але й превентивне значення. Його укладення спонукає сторони заздалегідь обговорити важливі питання, що саме по собі сприяє кращому розумінню між ними. У цьому сенсі він виконує не лише юридичну, а й певною мірою соціальну функцію.

Отже, шлюбний договір є важливим інститутом сімейного права, який забезпечує можливість індивідуального регулювання майнових відносин між подружжям. Він поєднує у собі елементи договірної свободи та законодавчих обмежень, спрямованих на захист прав сторін. Його значення полягає у забезпеченні правової визначеності, запобіганні конфліктам та створенні стабільних умов для розвитку сімейних відносин. Саме тому правильне розуміння поняття та загальної характеристики шлюбного договору є важливим як для майбутніх юристів, так і для широкого кола громадян, які прагнуть свідомо підходити до побудови сімейних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV.
4. Сімейне право України : підручник / за ред. О. В. Дзери. — Київ : Юрінком Інтер, 2020.
5. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Сімейне право України : навч. посіб. — Одеса : Фенікс, 2019.
6. Жилінкова І. В. Сімейне право України : навч. курс. — Київ : Алерта, 2021.
7. Кузнєцова Н. С. Цивільне право України : підручник. — Київ : Юрінком Інтер, 2020.
8. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. О. В. Дзери. — Київ : Юрінком Інтер, 2018.
9. Про застосування судами норм сімейного законодавства : постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11.
10. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

Мельник Назар Віталійович
здобувач освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДИТИНИ НА АЛІМЕНТИ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПЛАТНИКА (ПОЛОН, ЗНИКНЕННЯ БЕЗВІСТИ)

Внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ проти України велика кількість українських громадян приєдналася до лав Сил оборони, що суттєво вплинуло на всі сфери суспільних відносин. Особливих змін зазнали аліментні правовідносини, оскільки традиційні механізми та інструменти стягнення аліментів на користь дитини виявляються неефективними, коли платник набуває офіційного статусу військовополоненого або зниклого безвісти за особливих обставин(далі - особливий статус). Попри те, що стаття 179 Сімейного кодексу України є правовим фундаментом забезпечення права дитини на її утримання батьками, у разі набуття особливого статусу платника аліментів, виникає проблема з виконанням покладеного обов'язку особи. За таких обставин держава стає сурогатним виконавцем аліментного зобов'язання, а приватний обов'язок особи набуває публічно-правового характеру. У результаті подібної правової трансформації запроваджується спеціальний адміністративний механізм розподілу грошового забезпечення військовослужбовця між членами його сім'ї, де грошова частина дитини має спеціальний статус, що характеризується її чіткою відокремленістю та захищеністю. Метою роботи є дослідження особливостей здійснення права дитини на утримання в разі особливого статусу платника, а також аналіз роботи вже існуючого механізму виплат сім'ям осіб, що перебувають в статусі військовополоненого або зниклих безвісти.

Правова природа аліментів має специфічний характер, оскільки їхнім законним власником є саме дитина, в той час як один з батьків виступає лише розпорядником, який забезпечує реалізацію цього права [1]. Такий підхід утверджує беззаперечне право на утримання та принцип майнової автономії дитини, що не перебуває в прямій залежності від суб'єктивної волі платника або особи-реалізатора. Подібна характеристика забезпечує дієвість аліментних правовідносин, що є особливо важливим в умовах війни. Саме тому, попри набуття особливого статусу платника, майнові права дитини на утримання не припиняються. Натомість забезпечення реалізації цих прав фінансовим ресурсом продовжується державою, шляхом нарахування грошового забезпеченням військовослужбовця.

За останні декілька років реалізація права дитини на утримання у випадках особливого статусу платника, що проходить військову службу, зазнала остаточних трансформацій.

Ключовим документом в таких випадках виступає Закон України № 3995-IX, який в своїх положеннях закріпив правовий пріоритет членів сім'ї військового на отримання грошового забезпечення останнього. Відповідно до утверджених правил, відбувається автоматичний розподіл виплата коштів, якщо самим військовослужбовцем не було складено особистого розпорядження про виплату, в разі захоплення його в полон або зникнення безвісти. Передбачено виплату половини від суми грошового забезпечення на користь сім'ї, а інші п'ятдесят відсотків державою депонується до моменту повернення особи. Дитина включена до першої черги отримувачів, таким чином реалізується її право на власність [1]. Важливою в цьому питанні є постанова Кабінету міністрів №884, яка свідчить про безумовне право дітей, як малолітніх, так і неповнолітніх, на рівну частку від виділених 50 відсотків, незалежно від наявності інших родичів. Імперативність права дитини на частку виплат закріплено Законом №3515-IX, який, хоч і стосується переважно одноразової грошової допомоги при визнанні військовослужбовця загиблим, проте встановлює цей принцип в правовому полі. Принцип стає додатковим захистом майнових прав дитини, адже не дозволяє ігнорувати інтереси дитини, навіть за наявності розпорядження. Процедурна частина реалізація цього права передбачає подання законним представником дитини заяви до командира військової частини, в якій платник з особливим статусом проходив військову службу. Після чого, витяг з Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин запустить цей юридичний механізм[2]. Цей процес є доволі легким, адже вимагає меншої кількості часу та витрат на оформлення, аніж це було б в судовому порядку, і забезпечує швидке реалізацію раніше згаданих інтересів та прав дитини.

На практиці, при реалізації механізм розпорядження, виникають правові колізії і конфлікти процедур. Насамперед, між судовим рішенням про стягнення аліментів та адміністративним порядком розподілу грошового забезпечення. Виникають ситуації, коли виконавчий лист, яким передбачено виділення 1/4 або 1/3 частки від доходу на аліменти, ігнорується фінансовими відділами військової частини, оскільки за основу береться виділення 50% частки, що рівно розподіляється між всіма членами першої черги сім'ї платника з особливим статусом[2]. В свою чергу це призводить до зміни розміру утримання дитини. Така правова дихотомія нівелює принцип обов'язковості судового рішення, створюючи умови для майнової дискримінації дитини, що в свою чергу залежить від складу сім'ї платника. Внаслідок цих умов, у багатодітних сім'ях або за наявності непрацездатних батьків військовослужбовця частка дитини може стати значно меншою, ніж та, що була встановлена судом. На рівні з цим, існує перешкода у вигляді процесуальної затримки, що виникає під час підтвердження особливого статусу платника. Право на отримання частки виникає лише після офіційного внесення відомостей про особу до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. А в період між фактичним зникненням військовослужбовця та моментом юридичного затвердження цього факту завжди супроводжується тривалими службовими розслідуваннями, які можуть тривати місяцями, або навіть роками. У цей період правової невизначеності дитина залишається без фінансового ресурсу, оскільки колишні аліментні виплати блокуються через відсутність боржника, а нові механізми соціального захисту не активувались. Цей часовий розрив напряму впливає на реалізацію статті 179 СКУ, оскільки держава вимушена фактично допускати перерву в реалізації права власності

дитини на належне їй утримання. Додатковим фактором, що дестабілізує процес реалізації права дитини, є питання нарахування аліментної заборгованості під час перебування особи у полоні. Попри те, що платник об'єктивно позбавлений можливості розпоряджатися власними коштами, державні виконавці нерідко продовжують фіксування боргу за вже існуючими виконавчими провадженнями. Це створює ситуацію, коли з одного боку дитина не отримує коштів через бюрократичні затримки у військовій частині, при цьому ж на ім'я військовослужбовця накопичується заборгованість, яка після його повернення з полону стає борговим обов'язком, що представлений у вигляді арештів майна та штрафних санкцій. Відсутність автоматичної кореляції між задепонованими державою 50% грошового забезпечення та боргами за аліментами свідчить про відсутність комунікації між Міністерством оборони та Міністерством юстиції, що вимагає негайного законодавчого врегулювання, оскільки це напряму впливає на права, як і платника, так і дитини.

У висновку слід констатувати, що сучасні виклики соціальної виплати сім'ї зниклого безвісти або військовополоненого за своєю правовою суттю є фактичною формою реалізації аліментного зобов'язання держави перед дитиною. Держава в даному випадку виступає «сурогатним виконавцем», що забезпечує безперервність права власності дитини, у вигляді перетворення приватного обов'язку батьків у публічну гарантію. Удосконалення цього механізму через автоматизацію взаємодії реєстрів та пріоритетність судових рішень є необхідною умовою забезпечення найвищих інтересів дитини в умовах воєнного стану.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Сімейний кодекс України : від 10.01.2002, : станом на 04.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 09.04.2026).

2. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або зниклих безвісти : Постанова Кабінету міністрів України від 30.11.2016, № 884 : станом на 19.04.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.04.2026).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги : Закон України від 09.12.2023, № 3515-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20#Text (дата звернення: 09.04.2026).

4. Про внесення зміни до пункту 6 статті 9 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" щодо грошового забезпечення військовослужбовців, захоплених у полон або заручниками, а також інтернованих у нейтральних державах або безвісно відсутніх : Закон України від 08.10.2024, № 3995-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3995-20#Text (дата звернення: 09.04.2026).

5. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018, № 2505-VIII : станом на 04.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text (дата звернення: 09.04.2026).

6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991, № 2011-XII : станом на 15.02.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text (дата звернення: 09.04.2026).

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 листопада 2023 року у справі № 756/13371/20 (провадження № 61-13152св23). Єдиний державний реєстр судових рішень.

8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 березня 2025 року у справі № 557/1226/23 (провадження № 61-2354св24). Єдиний державний реєстр судових рішень.

Панчук Олександр Олександрович,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ СПРАВ ЗА ПОЗОВАМИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ДО ФІЗИЧНИХ ЧИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ПРИСКОРЕНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасних умовах розвитку правової держави та демократичного суспільства особливого значення набуває ефективність адміністративного судочинства. Одним із ключових аспектів цього процесу є використання окремих форм адміністративного судочинства, для яких пріоритетом є забезпечення оперативності та ефективності судового процесу, скорочення окремих процесуальних строків, відмова від ряду стадій та формальностей, що недоцільні для справ незначної складності. Однією із таких форм адміністративного судочинства є прискорене провадження, яке поруч із скороченням строків вирішення справи, спрощенням окремих процедур дозволяє забезпечити захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб у публічно-правовій сфері. В той же час, у публічно-правових відносинах виникають спори, в яких пріоритетним є також забезпечення інтересів держави; в такому випадку провадження у адміністративному суді відкривається не за адміністративним позовом фізичної чи юридичної особи, а за позовом суб'єкта владних повноважень.

Така категорія адміністративних спорів стосується питань: примусового відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (ст. 267 Кодексу адміністративного судочинства України), встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (ст. 280 Кодексу), про вчинення окремих дій податковими чи митними органами (ст. 283 Кодексу), тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (ст. 283-2 Кодексу), включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 Кодексу), дострокового припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності (ст. 285 Кодексу), затримання іноземців або осіб без громадянства (ст. 289 Кодексу), тимчасового обмеження права громадян України на виїзд за межі території України (ст. 289-2 Кодексу), заборони політичних партій (ст. 289-3 Кодексу), здійснення державного

регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа (ст. 289-4 Кодексу), накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках накладення арешту на майно або про зупинення виконання договорів на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 289-6 Кодексу), надання доступу до інформації про електронні комунікаційні послуги (ст. 289-7 Кодексу), надання доступу до приміщень фізичних та юридичних осіб (ст. 289-8 Кодексу), припинення релігійної організації (ст. 289-9 Кодексу), опечатування приміщення та/або носіїв чи систем зберігання інформації (ст. 289-10 Кодексу) [1]. Ці адміністративні справи відносяться до категорії термінових адміністративних справ, а тому вирішуються саме у прискореному провадженні. Хоча щодо цього питання у науковій літературі є заперечення. Так, М. В. Філоретова зазначає, що у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, суд, врахувавши значення справи для сторін, обраний позивачем спосіб захисту, категорію та складність справи, обсяг і характер доказів у справі, кількість сторін та інших учасників справи, наявність суспільного інтересу та думку сторін, визначає, як буде розглядатися справа щодо реалізації права на свободу мирних зібрань – у спрощеному чи загальному позовному провадженні [2, с. 102]. На думку Р. С. Мельника, такі категорії справ вирішуються за обов'язковою участю позивача у судовому засіданні [3, с. 33], однак у цій категорії справ суд вирішує справу протягом двох днів після відкриття провадження у справі, а в разі відкриття провадження менш як за два дні до проведення відповідних заходів – невідкладно, строки подання позовної заяви, апеляційної скарги та апеляційного провадження також скорочені, тому на нашу думку і в цьому випадку можемо зазначити на вирішенні справи саме у прискореному провадженні, хоч і за необхідності обов'язкового проведення судового засідання.

Також для справ за зверненням суб'єктів владних повноважень до фізичних чи юридичних осіб передбачені скорочені строки вирішення адміністративної справи, апеляційного оскарження та вирішення справи судом апеляційної інстанції. Так, у справах про вчинення окремих дій податковими чи митними органами, а також у справах за позовом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – не пізніше 96 годин з моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення заявника до суду; у справах за позовами Служби Безпеки України – не пізніше наступного робочого дня з дня надходження позову; за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України – протягом десяти днів після відкриття провадження у справі, у справах за позовом про затримання іноземця чи особи без громадянства – у день подання відповідної позовної заяви; за позовом про тимчасове обмеження права громадян України на виїзд за межі території України – протягом 48 годин з дня подання відповідної позовної заяви; з інших категорій справ – протягом 20, 30 або 60 днів з дня відкриття провадження у справі. При цьому, вирішення адміністративних справ про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань прив'язане до фактичної події – дня проведення відповідного заходу. Строки подання позовів у цих категоріях справ не визначені, за винятком справ за позовами про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань (заява подається негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій),

про вчинення окремих дій податковими чи митними органами (протягом 24 годин з моменту встановлення обставин, що зумовлюють звернення до суду), тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації (протягом 30 днів з дня виникнення підстав, що дають ТЦК СП право на пред'явлення позовних вимог). Строки апеляційного оскарження та вирішення справи судом апеляційної інстанції у цій категорії справ становить як правило 10 днів з моменту прийняття рішення судом першої інстанції і з моменту відкриття апеляційного провадження відповідно (крім спорів за позовом ТЦК СП, для яких передбачено 15-денний термін, про заборону політичних партій чи припинення релігійних організацій – 20-денний термін для подання апеляційної скарги та 30-денний термін для апеляційного перегляду, про здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа – 20 і 10-денний строк відповідно). Значна частина справ за позовами суб'єктів владних повноважень до фізичних чи юридичних осіб передбачає звернення рішення суду першої інстанції, прийнятого у цих справах, до негайного виконання. Зокрема, це стосується справ за зверненням податкових чи митних органів, Служби Безпеки України, прикордонних, міграційних підрозділів, ТЦК СП, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також справ про дострокове припинення повноважень народного депутата України [1] .

Іншою особливістю таких справ є особливості у інстанційній та територіальній адміністративній юрисдикції. Зокрема, справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України в разі невиконання ним вимог щодо несумісності вирішуються Верховним Судом як судом першої інстанції, про затримання іноземців або осіб без громадянства – місцевим загальним судом як адміністративним судом за місцезнаходженням міграційного, прикордонного підрозділу чи органу СБУ, про заборону політичної партії чи про припинення релігійної організації – Спеціалізованим окружним адміністративним судом, про здійснення державного регулювання, нагляду і контролю у сфері медіа – Київським міським окружним адміністративним судом, у справах за позовом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – до окружного адміністративного суду за їх місцезнаходженням. Інші справи за зверненням суб'єктів владних повноважень до фізичних чи юридичних осіб вирішуються у прискореному провадженні відповідними окружними адміністративними судами за місцезнаходженням відповідача.

На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що у прискореному провадженні вирішуються спори за позовами суб'єктів владних повноважень до фізичних чи юридичних осіб, за винятком спорів про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності; Для спорів за позовами суб'єктів владних повноважень до фізичних чи юридичних осіб передбачені скорочені строки вирішення адміністративної справи, апеляційного оскарження та вирішення справи судом апеляційної інстанції, особливості у інстанційній та територіальній адміністративній юрисдикції. При цьому, вирішення адміністративних справ про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань прив'язане до фактичної події – дня проведення відповідного заходу. Значна частина справ за позовами суб'єктів владних

повноважень до фізичних чи юридичних осіб передбачає звернення рішення суду першої інстанції, прийнятого у цих справах, до негайного виконання. Зокрема, це стосується справ за зверненням податкових чи митних органів, Служби Безпеки України, прикордонних, міграційних підрозділів, ТЦК СП, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також справ про дострокове припинення повноважень народного депутата України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.
2. Філоретова М.В. Свобода мирних зібрань як об'єкт захисту адміністративними судами. Дис. … докт.філ. Спец. 081 – Право. Київ, 2021. 251 с. https://scc.knu.ua/upload/iblock/3e1/dis_Filoretova%20M.V..pdf.
3. Мельник Р. С. Обмеження права на свободу мирних зібрань: сутність та умови реалізації. Адміністративне право і процес. 2015. № 3. С. 30-47. https://applaw.net/index.php/journal/article/view/273/227.

Салій Максим Дмитрович
Підвальний Максим Вадимович
Надточий Олександр Андрійович
курсанти навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ
Тімошин Анатолій Сергійович
доцент кафедри, кандидат фізико-математичних наук, доцент

ПРОТОТИП СИСТЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ШАХРАЙСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ НА ОСНОВІ ЛОГІСТИЧНОЇ РЕГРЕСІЇ

Цифровізація фінансового сектору та активне використання дистанційних платіжних сервісів спричинили зростання кількості шахрайських операцій. В умовах воєнного стану ризики кіберзлочинності та фінансового шахрайства в Україні суттєво зросли, що підтверджується аналітичними матеріалами Національний банк України та Кіберполіція України.

Одним із ефективних інструментів протидії фінансовому шахрайству є використання методів машинного навчання. У межах цієї роботи розглядається прототип системи виявлення шахрайських операцій на основі логістичної регресії — інтерпретованої статистичної моделі класифікації [1].

Метою створення прототипу є автоматизоване визначення ймовірності того, що конкретна фінансова операція є шахрайською.

- Архітектура системи передбачає такі етапи:
- Генерація синтетичних даних.
- Навчання моделі логістичної регресії.
- Оцінка якості класифікації (accuracy, precision, recall, F1).
- Інтерпретація важливості ознак.

Логістична регресія використовується як базова модель через її математичну прозорість, невисоку обчислювальну складність та можливість пояснення результатів.

Оскільки реальні банківські дані є конфіденційними, на етапі розробки прототипу доцільно застосовувати синтетичні дані, що імітують поведінкові характеристики транзакцій.

До набору ознак можуть входити:

- сума операції;
- час здійснення транзакції;
- частота операцій клієнта за добу;
- географічна відстань між попередніми транзакціями;
- тип пристрою;
- кількість невдалих спроб авторизації.

Цільова змінна (target) — бінарна:

0 — легітимна операція;

1 — шахрайська операція.

При генерації синтетичних даних важливо враховувати дисбаланс класів, оскільки в реальних умовах частка шахрайських операцій є значно меншою (1–5 %). Такий дисбаланс впливає на вибір метрик оцінювання.

Логістична регресія моделює ймовірність настання події за допомогою сигмоїдної функції:

Навчання моделі здійснюється шляхом мінімізації функції втрат (log-loss) із використанням градієнтного спуску або його варіацій.

Переваги логістичної регресії для фінансового сектору:

- інтерпретованість коефіцієнтів;
- можливість оцінки впливу кожної ознаки;
- відповідність принципам прозорості алгоритмів, що є важливим у регульованому середовищі.

Згідно з рекомендаціями Міністерство цифрової трансформації України щодо розвитку штучного інтелекту, впровадження алгоритмів у публічному та фінансовому секторі має передбачати пояснюваність та контрольованість моделей.

Для оцінювання якості класифікації використовуються такі метрики:

- Accuracy (точність класифікації)

Частка правильно класифікованих операцій серед усіх.

- Precision (прецизійність)

Частка правильно визначених шахрайських операцій серед усіх передбачених як шахрайські.

- Recall (повнота)

Частка виявлених шахрайських операцій серед усіх реальних випадків шахрайства.

- F1-score

Гармонійне середнє precision і recall.

В умовах дисбалансу класів ключовими є recall та F1-score, оскільки пропущені шахрайські операції можуть спричинити значні фінансові втрати. Для більш глибокого аналізу може застосовуватися ROC-крива та AUC-показник.

Однією з ключових переваг логістичної регресії є можливість аналізу коефіцієнтів моделі.

- Додатний коефіцієнт означає збільшення ймовірності шахрайства зі зростанням ознаки.
- Від'ємний — зменшення ризику.

Наприклад:

- велика сума транзакції у нетиповий час може мати позитивний коефіцієнт;
- постійний пристрій та стабільна геолокація — негативний.

Інтерпретація ознак дозволяє:

- виявити ключові ризикові фактори;
- покращити правила фінансового моніторингу;
- забезпечити відповідність принципам пояснюваності алгоритмів.

Відповідно до практики фінансового моніторингу, що регулюється нормативними актами Національний банк України, автоматизовані системи повинні бути контрольованими та піддаватися аудиту.

Прототип системи виявлення шахрайських операцій на основі логістичної регресії є ефективним інструментом первинного рівня аналізу фінансових ризиків.

Послідовність «генерація синтетичних даних → навчання моделі → оцінка якості → інтерпретація ознак» забезпечує комплексний підхід до побудови системи.

Основними перевагами запропонованого підходу є:

- математична прозорість;
- відносна простота реалізації;
- можливість пояснення результатів;
- адаптивність до нормативних вимог.

Перспективи подальших досліджень полягають у використанні ансамблевих методів, нейронних мереж та інтеграції моделі з реальними системами фінансового моніторингу в Україні.

Практична реалізація прототипу системи виявлення шахрайських операцій була здійснена з використанням мови програмування Python та бібліотеки scikit-learn. У межах реалізації згенеровано синтетичний набір даних, що містить характеристики фінансових транзакцій, зокрема суму операції, час здійснення, кількість транзакцій за добу, географічну відстань та кількість невдалих спроб авторизації. Модель логістичної регресії навчалася на розподіленій вибірці з урахуванням дисбалансу класів, після чого було виконано оцінювання якості класифікації за допомогою стандартних метрик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20 (дата звернення: 22.02.2026).

2. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (дата звернення: 22.02.2026).

3. Національний банк України. Річний звіт про діяльність банківської системи України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 22.02.2026).

4. Кіберполіція України. Аналітичні матеріали щодо кіберзлочинності та онлайн-шахрайства. URL: https://cyberpolice.gov.ua (дата звернення: 22.02.2026).

5. Міністерство цифрової трансформації України. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р (дата звернення: 22.02.2026).

6. Методичні рекомендації з питань організації фінансового моніторингу в банках України / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua (дата звернення: 22.02.2026).

7. Бурячок В. Л., Толюпа С. В. Основи інформаційної та кібернетичної безпеки : навч. посіб. Київ : ДУТ, 2015.

Твердохліб Валерія,
студентка ННІ права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ В ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВАХ

Значні правочини – це правочини, які потребують специфічного регулювання і встановлення певних обмежень, оскільки з огляду на певні кількісні (вартість предмета правочину) або якісні критерії, вони можуть суттєво впливати на діяльність підприємства.

Незважаючи на те, що чинне законодавство України оперує поняттям «значний правочин», його визначення відсутнє у нормативно-правових актах. Згідно з ч. 1 ст. 106 Закону «Про АТ» ***правочин, вчинений АТ, є значним****, якщо ринкова вартість предмета такого правочину становить 10 і більше відсотків вартості активів товариства, за даними останньої річної фінансової звітності* [1]. На противагу цьому, Закон «Про ТОВ та ТДВ» (ч. 1 ст. 44) лише містить вказівку на те, що ***значні правочини*** *– це певні правочини залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв*. І хоча Закон «Про АТ» (абз. 2 ч. 1 ст. 106) дозволяє на локальному рівні (статутом АТ) визначати критерії для віднесення правочину до значного, це можуть бути лише додаткові до законодавчо встановлених критерії. Водночас критерій вартості предмета правочину є основним та єдиним законодавчим критерієм віднесення правочину до категорії значних [2].

Щодо спеціальних (особливих) критеріїв для віднесення правочину до категорії значних, то усталеним на законодавчому рівні є так званий **вартісний критерій**. Щоб визначити, чи є правочин, що вчиняється юридичною особою, значним, необхідно порівняти вартість його предмета з вартістю активів такої особи. Як слушно зазначає Беляневич О. А., вартість предмету значного правочину як така не дає можливості визначити місце значного правочину (договору) у відомих класифікаціях господарських договорів, в тому числі класифікації за ознакою мети дій контрагентів, тому de lege lata значним може бути будь-який договір [3, с. 58-61].

Для АТ цей критерій є основним і розкривається через порівняння ринкової вартості предмета правочину та вартості активів товариства за даними останньої річної фінансової звітності. Серед науковців відсутня єдність думок щодо вартісного критерію значного правочину. Зокрема, Ковалишин О. Р. аргументує, що укладення правочину, предмет якого складає понад 10 % активів підприємства, є вагомою подією в господарській діяльності такого підприємства, тож ускладнена процедура прийняття рішення щодо значного правочину є цілком виправданою. Натомість Беляневич О. А. та Мягкий А. В. пропонують підвищити нижню межу вартості предмета значного правочину до 25% вартості чистих активів товариства, адже, на їхню думку, складна процедура прийняття рішень затягує процес укладення угоди, що, безперечно, шкодить інтересам підприємства [3, с. 63].

У Законі «Про ТОВ та ТДВ» вартісний критерій значного правочину сформульований дещо інакше: при встановленні факту належності правочину до значних до уваги береться не ринкова, а просто вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину [2].

Видається, що у національному законодавстві необхідно брати до уваги саме ринкову вартість предмета правочину для визначення його належності до категорії значних. Це дасть змогу уникнути суперечностей, запобігти випадкам заниження вартості предмета правочину та сприятиме формуванню єдиного підходу до інституту значних правочинів для усіх юридичних осіб [3, с. 65-66].

Вартісний критерій не завжди єдиний спеціальний критерій для віднесення правочину до категорії значних. У ТОВ і ТДВ вартісний критерій взагалі не обов'язковий (для правочинів, вартість предмету яких є нижчою, ніж 50 відсотків вартості чистих активів товариства) і може бути замінений іншим критерієм, визначеним у статуті такого товариства. На противагу такому підходу, Закон «Про АТ» надає можливість визначати додаткові критерії для віднесення правочину до категорії значних у статуті АТ (абз. 2 ч. 1 ст. 106) [1].

Зокрема, у Постанові Верховного Суду від 07.02.2023 у справі № 909/207/20 товариством було застосовано **предметний критерій** задля визначення приналежності правочину до категорії значних. Так, суд у рішенні вказує, що відповідно до статуту товариства значними правочинами товариства визнано будь-які правочини щодо належних товариству земельних ділянок та об`єктів нерухомості, незалежно від їх вартості. Така практика зазначення в статутах товариств саме предметного критерію для віднесення правочину до числа значних є непоодинокою, і зумовлена тим, що об'єкти нерухомого майна зазвичай мають високу вартість та є цінним активом для товариства [4].

Верховним Судом сформульовано правову позицію про те, що значним правочином може вважатися лише такий, що **спрямований на розпорядження майном товариства**. Підвищені вимоги до укладання правочинів щодо розпорядження майном товариства застосовуються лише тоді, коли таке розпорядження стосується виключно відчуження майна, а не будь-якої іншої форми розпорядження майном (Постанова Верховного Суду від 21.02.2018 у справі № 910/18506/16) [5]. Тобто, з позиції ВС, такі договори щодо майна товариства, як договір оренди, лізингу, управління та інші незалежно від вартості їх предмета не визнаватимуться значними правочинами.

Загалом із таким підходом можна погодитися, адже при укладенні відповідних договорів товариства залишаються власниками майна, що є його предметом. Відтак, укладення таких договорів не здатне спричинити негативних наслідків для товариства, зокрема, у вигляді переходу права власності на відповідне майно до інших суб'єктів.

Закон вимагає порівнювати вартість активів із вартістю правочинів. Однак часто, підписавши договір, сторони в подальшому підписують додаткові угоди, якими змінюють певні умови договору, у тому числі його ціну. На думку Верховного Суду, додаткові угоди також є правочинами. Це означає, що кожну додаткову угоду теж треба перевіряти на значність.

Зокрема, цю позицію підтримав Верховний Суд у 2023 р. у справі № 908/2182/21, розглядаючи порядок погодження додаткової угоди до кредитного договору, який був значним правочином на момент його підписання. Однак на дату укладення додаткової

угоди змінилися і фінансові показники товариства, і сама вартість кредиту. Тому Суд дійшов висновку, що якщо додаткова угода «не дотягує» до лімітів значного правочину, вона не є значною, навіть якщо нею вносять зміни до первісно значного правочину [6].

Висновок. Інститут значних правочинів відіграє важливу роль у забезпеченні належного контролю за діяльністю юридичних осіб та захисті їхніх майнових інтересів. Водночас чинне законодавство містить певні особливості й відмінності у підходах до визначення критеріїв таких правочинів, що зумовлює потребу в подальшому вдосконаленні правового регулювання у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text (дата звернення: 11.03.2026).
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text (дата звернення: 11.03.2026).
3. Гринишин Х. М. Значні правочини господарських товариств : дисертація. Львів, 2024. 254 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrynyshyn_Khrystyna/Znachni_pravochyny_hospodarskykh_tovarystv.pdf?PHPSESSID=fm03vokm3seiocp3qjv76lv5t3.
4. Постанова Верховного Суду від 07.02.2023 у справі № 909/207/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109072194.
5. Постанова Верховного Суду від 21.02.2018 у справі № 910/18506/16. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72550855.
6. Постанова Верховного Суду від 21.02.2023 у справі № 908/2182/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109239581.

Чмут К.М.,
Здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРИРОДНА ТА ШТУЧНА ЛАТЕНТНІСТЬ: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Латентна злочинність є сукупністю кримінальних правопорушень, які фактично були вчинені, але з різних причин не потрапили до офіційної статистичної звітності, при цьому її поділ на природну та штучну є ключовим для розуміння реального стану правопорядку. Природна латентність охоплює випадки, коли про злочин не знають правоохоронні органи, тоді як штучна латентність виникає внаслідок недосконалої діяльності самих правоохоронців, які знають про подію, але свідомо не реєструють її, приховують або неправильно кваліфікують для покращення показників розкриття. Розмежовувати ці поняття необхідно для того, щоб держава могла обрати правильний вектор протидії, а саме, у першому випадку потрібно підвищувати рівень довіри населення до поліції та правову культуру громадян, а у другому, реформувати систему обліку, посилювати контроль за роботою слідчих та викорінювати корупційні чи бюрократичні зловживання всередині правоохоронної системи.

Проблема визначення межі між природною та штучною латентністю є одним із важливих завдань сучасної кримінології, оскільки саме розуміння природи прихованої злочинності дозволяє об'єктивно оцінити ефективність функціонування правоохоронної системи. Природна латентність зумовлена об'єктивними чинниками, за яких факт вчинення кримінального правопорушення залишається невідомим правоохоронним органам через специфіку самого діяння, відсутність очевидців або небажання потерпілих осіб заявляти про правопорушення з особистих мотивів, тоді як штучна латентність є наслідком суб'єктивних деформацій у діяльності державних органів, зокрема умисного приховування Кримінальних правопорушень від обліку, невірної правової кваліфікації або процесуальної пасивності слідчих.

Феномен латентної злочинності являє собою сукупність кримінальних правопорушень, які фактично були вчинені, але з різних причин не потрапили до офіційної статистичної звітності та не стали об'єктом кримінального провадження. Ключовим для розуміння цього явища є розмежування його внутрішньої структури на природну та штучну латентність, де межа проходить насамперед через суб'єктний склад осіб, відповідальних за невідображення кримінального правопорушення в обліку. Причиною природної латентності є те, що інформація про кримінальне правопорушення взагалі не надходить до правоохоронних органів через позицію потерпілих, свідків або специфіку самого діяння, яке залишається неочевидним. Натомість штучна латентність виникає вже на етапі взаємодії громадянина з провоохоронними органами, коли

відомості про правопорушення стають відомими уповноваженим особам, проте свідомо чи через недбалість ігноруються, викривляються або приховуються від реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань [1, с.141-142].

Основним критерієм розмежування цих видів латентності є мотивація суб'єктів приховування та характер їхніх дій. Природна латентність часто базується на «віктимологічному мовчанні», де потерпілий не звертається до поліції через страх помсти, недовіру до правосуддя, небажання розголошувати інтимні подробиці життя або через малозначність завданої шкоди. У деяких випадках кримінальне правопорушення не передбачає потерпілих осіб (наприклад, незаконний обіг наркотиків за згодою сторін), що автоматично відносить його до природно прихованих. Штучна ж латентність має суто процесуальний та управлінський характер; її рушійною силою є гонитва за «красивою статистикою» або небажання брати в роботу складні, «глухі» справи, які можуть зіпсувати показники розкриття. Критерієм тут виступає пряме порушення норм кримінального процесуального законодавства службовими особами, що трансформує реальний злочин у статистичне «ніщо» через незаконні відмови у відкритті проваджень або їх передчасне закриття без належних підстав [2, с.425-426]. В ряді випадків такі діяння становлять кп

Основна проблема розмежування видів латентності полягає у наявності так званої «сірої зони», де мотиви потерпілого та бездіяльність поліції переплітаються, створюючи кумулятивний ефект невидимості кримінального правопорушення. Межа стає розмитою, коли правоохоронці під час первинного контакту з заявником негласно переконують його не подавати заяву, аргументуючи це безперспективністю справи або тривалістю процесуальних процедур. У такому випадку формально кримінального правопорушення залишається природно латентним, оскільки заяви немає, проте фактично він стає штучно латентним через маніпулятивний вплив посадової особи. Крім того, складність розмежування зумовлена відсутністю єдиної методики верифікації реальної кількості звернень порівняно з кількістю внесених до реєстру записів. Штучна латентність часто маскується під процесуальну економію або відсутність складу кримінального правопорушення, що робить її ідентифікацію без проведення глибокого аудиту кримінальних проваджень майже неможливою, водночас як природна латентність вимагає соціологічного інструментарію та віктимологічних опитувань для свого виявлення [3, с.196-197].

Подолання проблеми розмитості меж між цими видами латентності вимагає комплексного підходу, що поєднує інституційні реформи та цифровізацію процесів. Першочерговим шляхом подолання штучної латентності є впровадження автоматизованих систем реєстрації заяв, які б виключали людський фактор на етапі прийняття рішення про внесення відомостей до єдиного реєстру, та посилення персональної відповідальності слідчих за безпідставні відмови у реєстрації [4, с.73]. Водночас для мінімізації природної латентності держава має зосередитися на підвищенні рівня довіри до юстиції через розвиток програм захисту свідків та потерпілих, а також через спрощення процедури подання скарг у дистанційному форматі. Важливим є також запровадження незалежного моніторингу криміногенної ситуації через щорічні віктимологічні дослідження, результати яких мають порівнюватися з офіційною

статистикою для виявлення реального розриву. Тільки через прозорість обліку та зміну пріоритетів правоохоронної діяльності з кількісних показників на реальне забезпечення прав громадян можна досягти чіткої верифікації злочинності та суттєво знизити її приховану складову [5, с.138-139].

Отже, подолання дуалізму латентної злочинності лежить у площині трансформації каральної моделі правоохоронної діяльності на сервісну, де пріоритетом є не статистичний баланс, а реальна відновлювальна справедливість. Використання штучних бар'єрів у реєстрації кримінальних правопорушень є обов'язковою передумовою для відновлення суспільного договору, оскільки лише транспарентність державних інституцій здатна мінімізувати віктимологічне замовчування та перетворити латентну масу правопорушень на об'єкт законного правового реагування. Системна робота над прозорістю обліку та захистом прав потерпілих дозволить змінити вектор розвитку криміногенної ситуації, де замість консервації прихованих загроз відбуватиметься їх реальна превенція та об'єктивна фіксація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гумін О. М. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти особи. Львів, 2010. 437 с.

2. Остапенко О. І. Латентна злочинність: поняття, види та заходи запобігання. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. С. 272–277.

3. Олійник О. С. Засада забезпечення права на свободу та особисту недоторканність як об'єкт прокурорського нагляду. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 78 (2). С. 195–199.

4. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання. Форум права. 2014. № 1. С. 72–74.

5. Нікітін А. А. Межа між природною та штучною латентністю: проблеми розмежування та шляхи їх подолання. Юридична психологія. 2024. № 1 (34). С. 136–143.

6. Олійник О. С. Засада забезпечення права на свободу та особисту недоторканність як об'єкт прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 605–607.